

Lietuvos archeologijos draugija
Lietuvos istorijos institutas
Klaipėdos universitetas

L I E T U V O S

ARCHEO*logija* 30

VILNIUS 2007

Redaktorių kolegija:

Doc. dr. Valdemaras Šimėnas (ats. redaktorius ir sudarytojas)
(*Lietuvos istorijos institutas, Vilnius*)

Dr. Anna Bitner-Wróblewska
(*Valstybinis archeologijos muziejus Varšuvoje, Lenkija*)

Doc. dr. Rimantas Jankauskas
(*Vilniaus universitetas, Lietuva*)

Prof. dr. Eugenijus Jovaiša
(*Vilniaus pedagoginis universitetas, Lietuva*)

Prof. dr. Vladimir Kulakov
(*Rusijos archeologijos institutas, Maskva*)

Prof. dr. Valter Lang
(*Tartu universitetas, Estija*)

Doc. dr. Algimantas Merkevičius
(*Vilniaus universitetas, Lietuva*)

Dr. Tomas Ostrauskas
(*Lietuvos istorijos institutas, Vilnius*)

Dr. Gintautas Rackevičius
(*Pilių tyrimo centras „Lietuvos pilys“, Vilnius*)

Dr. Arnis Radiņš
(*Latvijos nacionalinis istorijos muziejus, Ryga*)

Dr. Eugenijus Svetikas
(*Lietuvos istorijos institutas, Vilnius*)

Dr. Gediminas Vaitkevičius
(*Lietuvos istorijos institutas, Vilnius*)

Dr. Vytautas Vaitkevičius
(*Klaipėdos universitetas, Lietuva*)

Doc. dr. Ilona Vaškevičiūtė
(*Lietuvos istorijos institutas, Vilnius*)

Dr. Gintautas Zabiela
(*Klaipėdos universitetas, Lietuva*)

Sigita Mikšaitė (atsakinga sekretorė)
(*Lietuvos istorijos institutas, Vilnius*)

SANTAKOS PILKAPIAI (VILNIAUS R.)

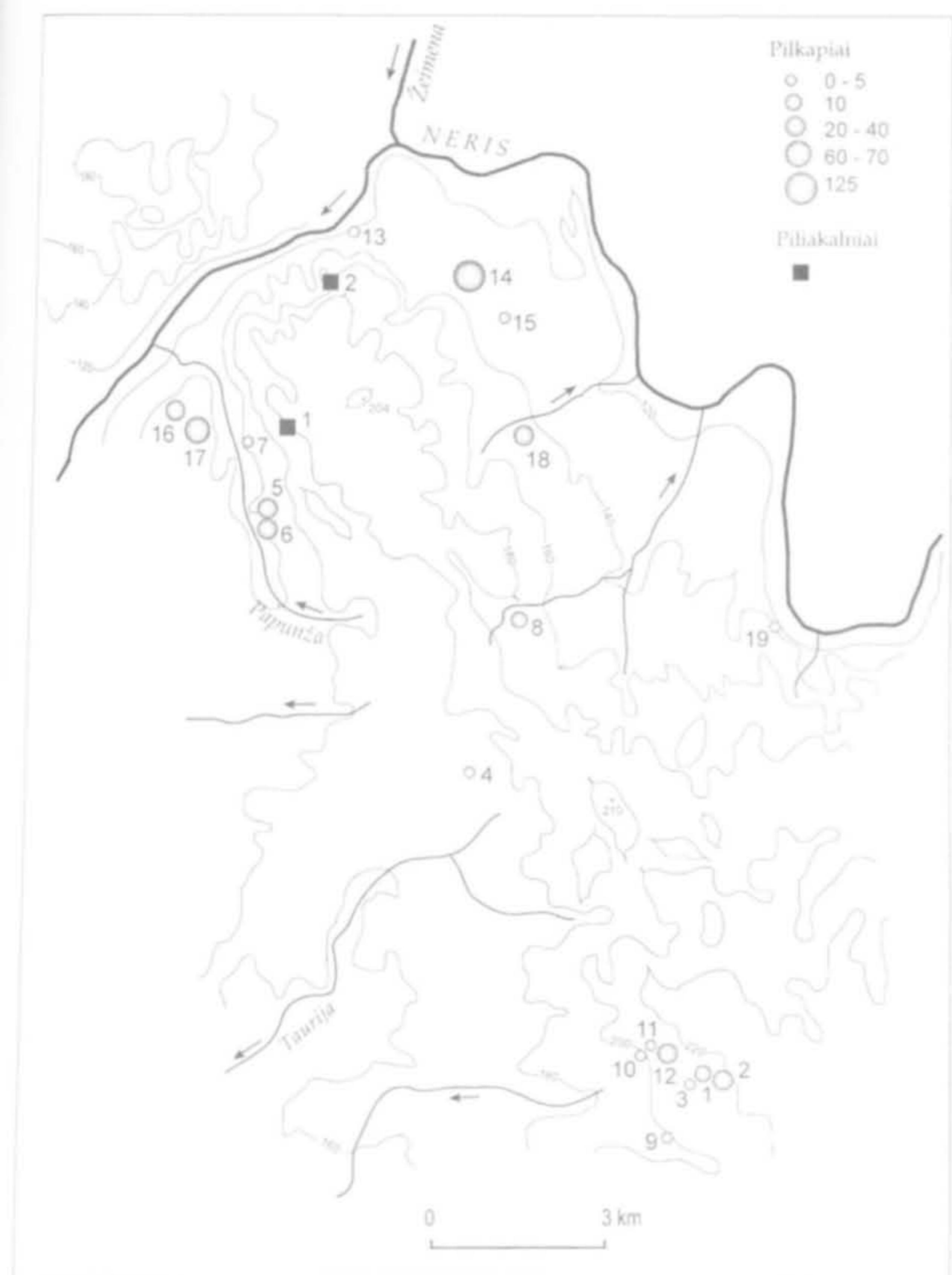
VYKINTAS VAITKEVIČIUS

i Lietuvoje
OS

mokyklų mokslo
rankraštynas
kademijos darbai,

DWS
RICT)
iaugaitė

etuvos pilkapių
čiai, griautiniai
ow Culture, bar-
ons, burial items.

I pav. Buvydyžiai aukštumos archeologiniai paminklai. Pilkapai: 1 – Baravykinės 1-ieji; 2 – Baravykinės 2-ieji; 3 – Baravykinės pavienis pilkapis; 4 – Kirtimų (Vilkabrasčio); 5 – Pakalnių 1-ieji; 6 – Pakalnių 2-ieji; 7 – Papunžės; 8 – Pilviškių; 9 – Puntuzų 1-ieji; 10 – Puntuzų 2-ieji; 11 – Puntuzų 1-asis pavienis; 12 – Puntuzų 2-asis pavienis; 13 – Révos; 14 – Santakos 1-ieji; 15 – Santakos 2-ieji (Šlepiškių); 16 – Skersabalių 1-ieji; 17 – Skersabalių 2-ieji; 18 – Varapniškių; 19 – Veseluchos. Piliakalniai: 1 – Pašulniškės; 2 – Révos (pagal Vaitkevičių, 2004; su papildymais).

Fig. 1. Archaeological monuments of Buvydyžiai elevation. Barrows: 1 – 1st barrows of Baravykinė; 2 – 2nd barrows of Baravykinė; 3 – Single barrow of Baravykinė; 4 – Kirtimai (Vilkabrástis) barrows; 5 – 1st barrows of Pakalniai; 6 – 2nd barrows of Pakalniai; 7 – Papunžė barrows; 8 – Pilviškės barrows; 9 – 1st barrows of Puntuzai; 10 – 2nd barrows of Puntuzai; 1st single barrow of Puntuzai; 12 – 2nd single barrow of Puntuzai; 13 – Réva barrows; 14 – 1st barrows of Santaka; 15 – 2nd barrows of Santaka (Šlepiškės); 16 – 1st barrows of Skersabaliai; 17 – 2nd barrows of Skersabaliai; 18 – Varapniškės barrows; 19 – Barrows of Veselucha. Hill-forts: 1 – of Pašulniškės; 2 – of Réva (according to V. Vaitkevičius, 2004; with additions).

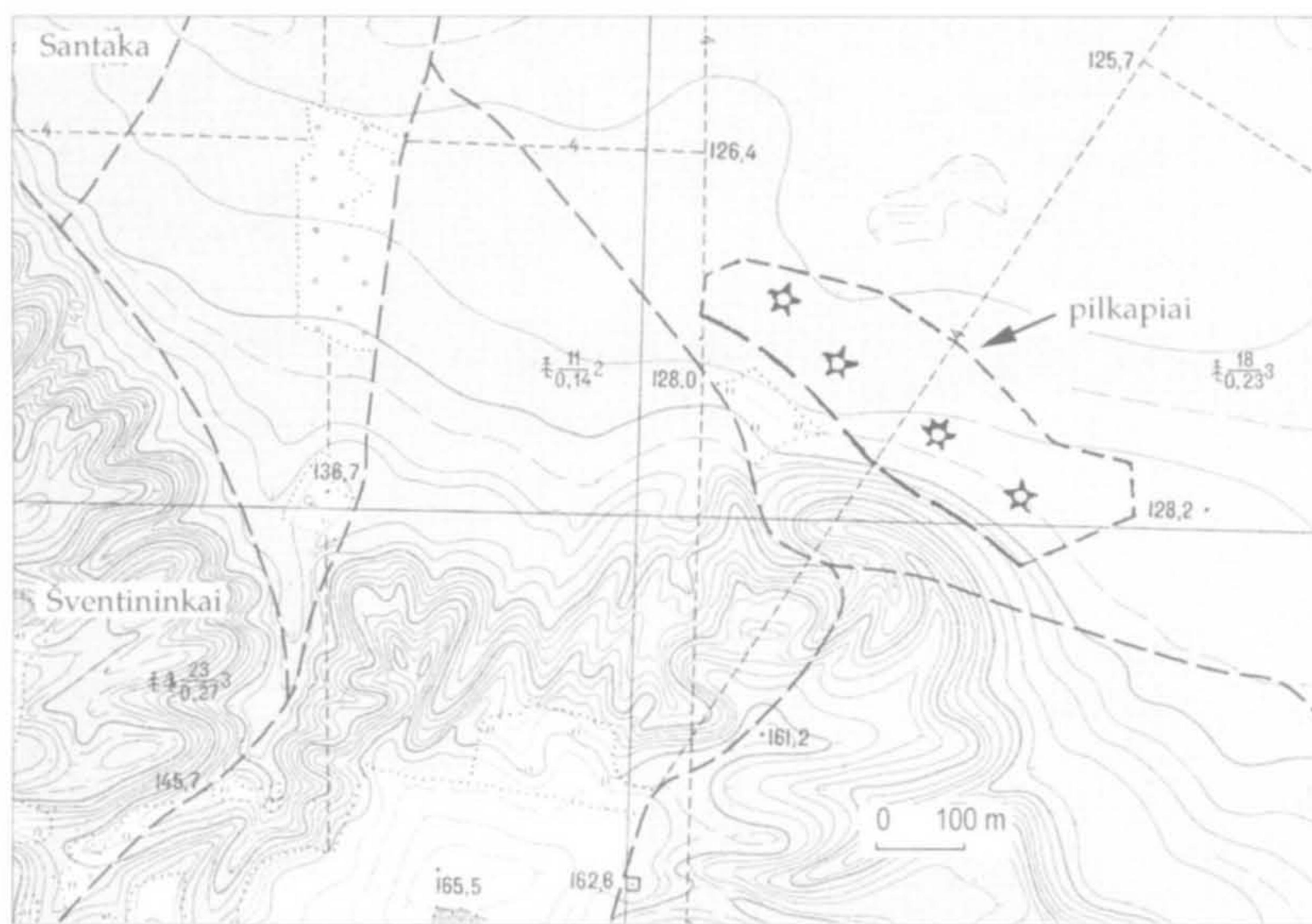
IVADAS

Kultūros vertybių apsaugos departamento užsakymu 2000–2003 m. buvo tiriami Santakos pilkapiai (Vilniaus r., Buvydyžių sen.; AR 1438, A 1226P).

Ištirti 6 kvartalinės linijos žalojami pilkapiai ir žvalgyti tarpai tarp jų. Iš viso ištirtas 518,2 m² plotas. Šioje publikacijoje pristatomi ir įvertinami pagrindiniai archeologinių tyrimų rezultatai.

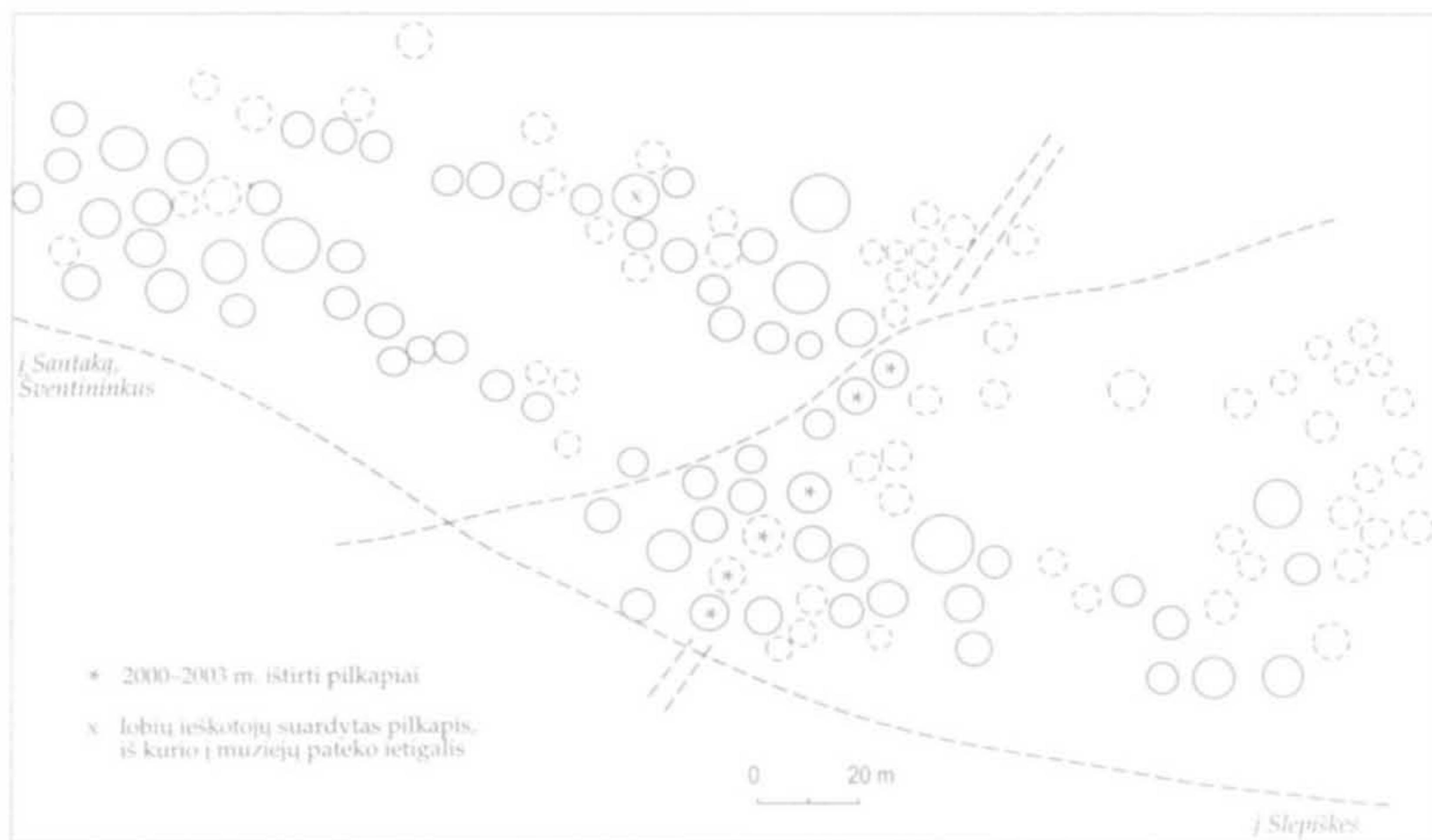
Santakos miško archeologiniai paminklai

Bendra Buvydyžių aukštumos gamtinė charakteristika ir čia esančių archeologijos paminklų apžvalga pastaraisiais metais paskelbta Pakalnių pilkapių tyrimams skirtoje publikacijoje (Vaitkevičius, 2004, p. 47–48). Trumpai priminsime, kad smėlingame Santakos mišku masyve tarp Neries–Žeimenos santakos ir Buvydyžių aukštumos šiaurinio pakraščio yra išsidėsčiusios trys pilkapių grupės: Révos, susidedanti iš 3 netyrinėtų pilkapių; Šlepiškių (kitaip – Santakos 2-oji) (A 1963), susidedanti iš 3 netyrinėtų

2 pav. Topografinė Santakos pilkapyno situacija. *V. Vaitkevičiaus brėž.*

Fig. 2. Topographical situation of Santaka barrows.

3 pav. Detalus Santakos pilkapyno planas. Pagal 1986 m. T. Šidiškio sudarytą planą spaudai parengė ir papildė V. Vaitkevičius.

Fig. 3. Detailed plan of Santaka barrows. Prepared for press and added by V. Vaitkevičius according to the plan by T. Šidiškis (1986).

pilkapių, ir Santakos, kuriai skirta ši publikacija (1 pav.). Kaip yra iprasta, pilkapių aplinkoje gyvenvietės iki šiol nežinomos, tačiau kartais su Santakos pilkapiais siejamas iki šiol netyrinėtas Révos piliakalnis, esantis viename Buivydžių aukštumos kyšuliu (Zabiela, 2001, p. 31–32).

Santakos pilkapių grupė yra 2,2 km į P nuo Neries–Žeimenos santakos, pačioje Buivydžių

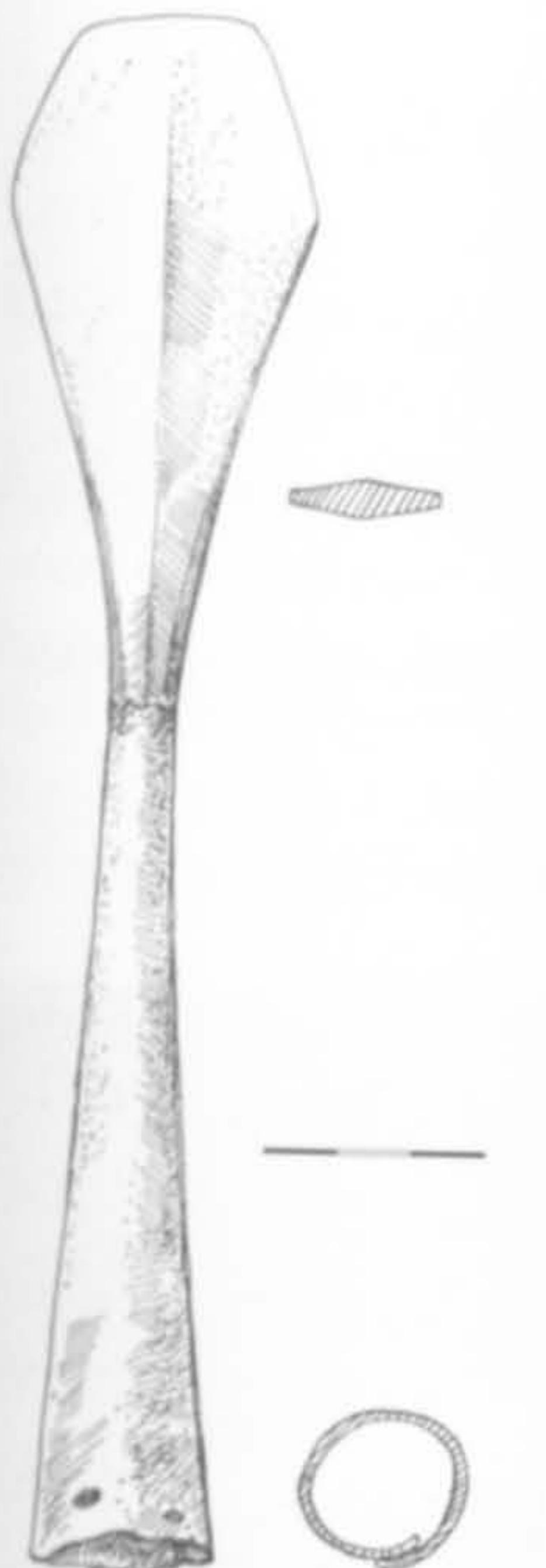
aukštumos papėdėje (nuo Nerės pilkapyną dar skiria didelis reliktinės pelkės duburys). Pilkapiai 1(76) geografinės koordinatės yra N54°52'46,6"; E25°39'14,0", pilkapiai 6(87) – N54°52'45,0"; E25°39'11,4". Visi Santakos pilkapiai yra išsidėstę ŠV–PR kryptimi pailgame apie 4 ha plote, dviem lygiagrečiomis grandinėmis (2, 3 pav.). Atsakyti klausimą, kas lémė tokį pilkapių išsidėstymą (kelias, socialinės priežastys, chronologiniai veiksnių?), šiuomet nepakanka duomenų.

1986 m. Tado Šidiškio sudarytame detaliajame pilkapyno planu (M 1:500) yra kartografuota ne mažiau kaip 130 pilkapių. Tiesa, 1986 m. MMT ekspedicija (vad. Jonušas Balčiūnas) pilkapyne suskaičiavė 121 pilkapių. Turint omenyje, kad smėlingoje lygumoje pilkapiai nė vienodai gerai išliko ir dalis jų (ypač pilkapyno pakraščiuose) plokščių tokšių pilkapių skaičiaus svyravimui yra pateisinamas.

Santakos pilkapiai yra įvairių dydžio, vidutiniškai 6–8 m skersmens, 0,3–1,5 m aukščio (4 pav.). Tiesa, pilkapyno ŠV dalyje yra keletas 10–14 m skersmens, 1,5–2,2 m aukščio pilkapiai. Mažai užšlimę grioviai aplink pilkapių sampilius kartais siekia net 60–80 cm gylį. Kurių pilkapių sampiluose kyšo vieniai vidutiniškai 20x20x15 cm dydžio akmenys. Deja, didelė dalis pilkapių yra kasinėti duobėmis. Kasinėti pilkapius, kurie visuomėnai laikomi 1812 m. didžiosios Napoleono armijos karių kapais, daug metų buvo piemenų ir kaimo žmonių užsiémimas. Pavyzdžiui, Romuald Padledas (69 m., kilęs iš Šventininkų k., gyv. Lozoriškių) 2001 m. pasakojo, kad būdamas 6–8 metų kartu su kitaikis piemenimis kasinėjo vieną iš pilkapių cer-

4 pav. Būdingas Santakos pilkapyne išskirtas miško fragmentas

néje pilkapyno dalyje, kuriuo žo sagtis. Maždaug 1999 m. vasario 10 d. (žiemos pabaigos) tuo metu buvo išskirtas miško fragmentas.

Zdislav Markovicičius (1999) pasakojo, kad su egiptologu J. Markuševičiu sinėjo 1999 m. vasarą į Šventininkų pilkapyne ŠV dalyje (3 pav.) išskirtas miško fragmentas, kurio dydžio, 1,2–1,7 m aukščio, buvo išskotojų duobė.

e (nuo Neries
didelis relik-
ys). Pilkapiro
ordinatės yra
14,0°, pilkapiro
E25°39'11,4".
ai yra išsidės-
pailgame apie
ygiagrečiomis
.). Atsakyti į
kį pilkapių iš-
alinės priežas-
ksniai?), šiuo
enų.

iškio sudary-
apyno plane
fuota ne ma-
Tiesa, 1987
(vad. Jonas
suskaičiavo
menyje, kad
pilkapiai ne-
dalis jų (ypač
e) plokštėjo,
svyravimas

ra įvairaus
-8 m skers-
io (4 pav.).
yje yra keli
1,5–2,2 m
ai užslinkę
sampilus
m gylį. Kai

se kyšo pa-
20x15 cm
pių yra iš-
rie visuoti-
no armijos
kaimo ber-
Padleckij
oriškių k.)
u kartu su
pių centri-

4 pav. Būdingas Santakos pilkapis. 2006 m.

Fig. 4. Typical barrow of Santaka.

5 pav. 1999 m. lobių ieškoto-
jų rastas, į LNM perduotas ietigalis (radėjų perlaužtas).
R. Butvilienės pieš.

Fig. 5. Spearhead found in
1999 by hoard-hunters (and
broken by them) and trans-
ferred to LNM.

neje pilkapro dalyje ir aptiko tame 2 geležines dir-
žo sagtis. Maždaug pusė pilkapro teritorijos (R da-
lis) tuo metu buvo apaugusi brandžiu dvarininko
pušynu, o likusioje (ganykloje) kaimas ganė gyvulius.

Zdislav Markovskij (26 m., gyv. Šventininkų k.)
papasakojo, kad su draugais Santakos pilkapius ka-
sinėjo 1999 m. vasarą. Jų „tyrinėtas“ pilkapis yra pil-
kapro ŠV dalyje (3:X pav.). Pilkapis – apie 8x9 m
dydžio, 1,2–1,7 m aukščio. Viršuje žiojėja sena lo-
bių ieškotojų duobė. Z. Markovskij su draugais, bū-

dam išoje duobėje, „pasikasė“ po vakariniu jos kraštu ir maždaug 0,3 m gylyje nuo sampilo viršaus aptiko duobutėje įrengtą, matyt, antrinį degintinį kapą. Tarp kaulų gulėjo perdegės siauraašmenis pentinis kirvis, geležinė diržo sagtis ir ietigalis. Jam atitekus 1g tipui priskirtinė ietigalė Z. Markovskij 2000 m. perdavė LNM. Radinys yra 21,3 cm ilgio, radėjų perlaužtas pusiau, ištęsto rombo formos plunksna be smaigilio (5 pav.), būdingas V a. antrosios pusės–VI a. Rytų Lietuvos pilkapių kultūros degintiniams kapams (Kazakavicius, 1988a, c. 29).

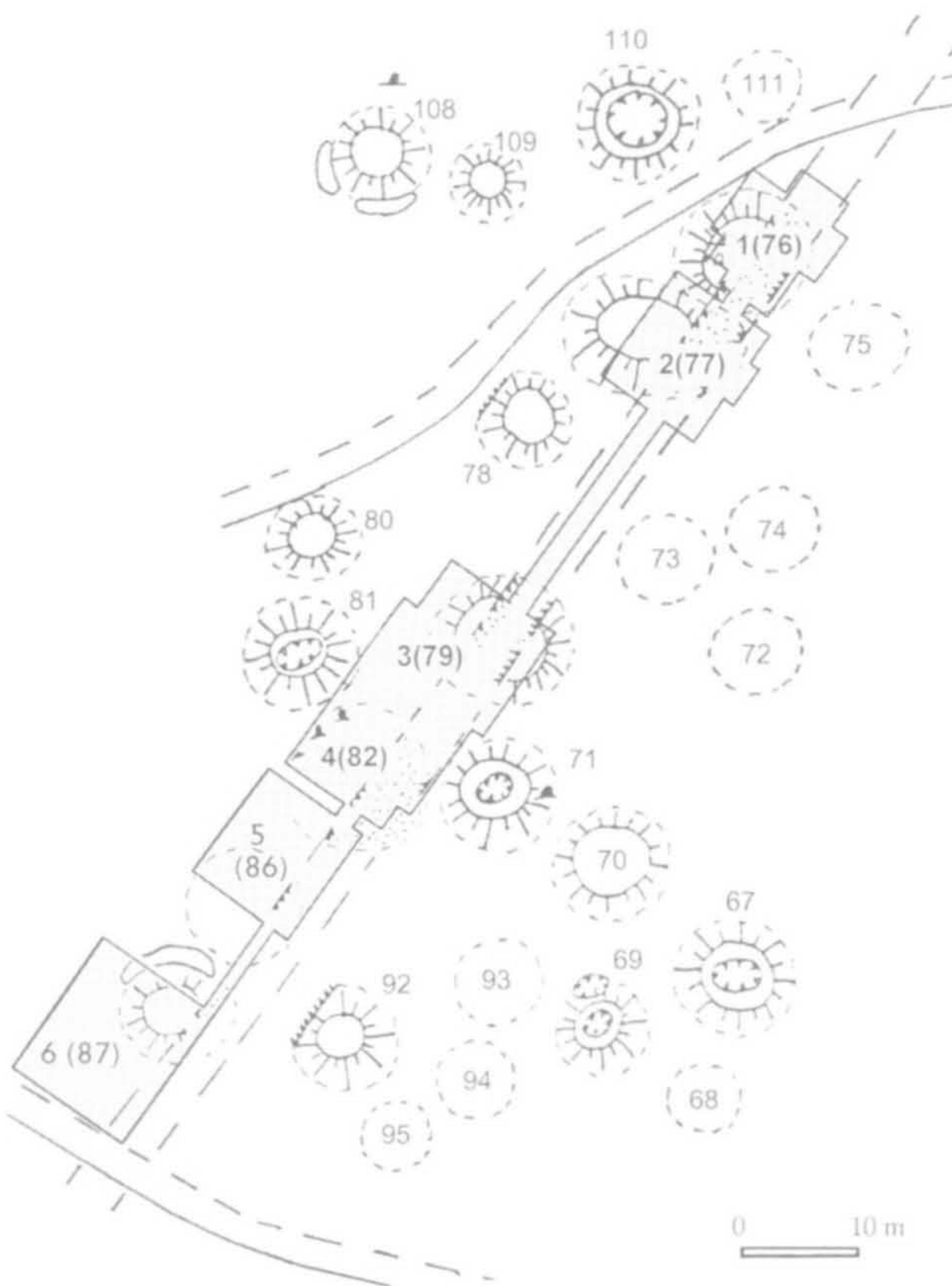
Archeologinėje literatūroje Santakos pilkapynas žinomas nuo 1936 m., kuomet buvo ištrauktas į Vilniaus krašto archeologijos paminklų sąrašą (Cehak Hołubowiczowa, 1936, p. 37, *Santaka*). Nors apie to meto tyrinėjimus Santakos miške informacijos neišliko, vietos gyventojų pasakojimu, kaip tik XX a. 4 dešimtmetyje tyrinėtojai iš Vilniaus ištyrė vieną pilkapro ŠR dalyje esantį pilkapi. Gyventojų nurodytoje vietoje iš tiesų yra lygi seniai nukasto pilkapiro aikštė, kuria supa iš sampilo smėlio supiltas nedidelis pylimėlis.

1971 m. Santakos miško pilkapius žvalgė LII (Tautavičius, 1971š, p. 93), o 1987 m. – MMT ekspedicijos (Balčiūnas, 1987š, p. 114–115). Apie pilkapyną paskelbta enciklopedinio pobūdžio straipsniu (LAA, 1977, p. 100–101; Katalynas, 1998), o pasta-
raisiais metais – glausta archeologinių tyrimų apžvalga (Vaitkevičius, 2002a; 2002b; 2005). Be to, su archeologinių tyrimų rezultatais supažindinti ir Vilniaus krašto gyventojai (Zaluza, 2002).

SANTAKOS TYRINĖJIMU EIGA IR REZULTATAI

Tyrimų eiga

Kvartalinė linija šešis Santakos pilkapius žalojo iš seno, bet nuo tyrimų šioje vietoje tyrinėtojus ilgą laiką sulaikė nuošali ir duobėtais miško keliais sunkiai pasiekiamā vietovė. Itraukus Santakos pilkapius į kvartalinę liniją ardomų archeologijos paminklų tyrimų programą, 2000 ir 2001 m. buvo ištirta po vieną, o 2002

6 pav. Faktinė tyrimų plotų padėtis. Schemai panaudota išstrauka iš T. Šidiškio sudaryto detalaus Santakos pilkapyno plano. (Taip pat nurodomi tirtų pilkapių eilės numeriai ir ištisinė visų pilkapyne esančių pilkapių numeracija.)

Fig. 6. Actual situation of investigational area. For the scheme there was used an excerpt from the detailed plan of Santaka barrows made by T. Šidiškis (along with order numbers of investigated barrows full numeration of all existing barrows is presented).

ir 2003 m. – po du pilkapius (6 pav.; vienas šalia kito buvę pilkapiai 3 ir 4 ištirti jų tyrimų plotus sujungus į vieną). Be to, visų pilkapių tyrimų plotai buvo sujungti žvalgomosiomis perkasmomis, siekiant įsitikinti, ar kvartalinės linijos ruože neliko archeologinių objektų.

Santakos archeologinei ekspedicijai vadovavo šios publikacijos autorius. Jam aktyviausiai talkino archeologas bakalauras Vytenis Dapkevičius ir istorikas bakalauras Miroslaw Gajewski. Ekspedicijos radiniai perduoti LNM (iš viso 24 vnt.), tyrimų at-

skaitos ir fotomedžiaga – LIIR, antropologinė medžiaga – VU Medicinos fakultetui, kur ją ištyrė Anatomiros, histologijos ir antropologijos katedros doc. dr. Rimantas Jankauskas.

Metodika

Visi Santakos pilkapiai buvo tiriami plotais taip, kad pavyktų užfiksuoti sampilo pjūvį nors viena kryptimi. Pilkipių 1, 2, 4, 5 tyrimų plotai buvo dalijami dvi dalis. Kiek geriau išlikusių pilkapių 3 ir 6 plotai padalyti į keturias dalis taip, kad ketvirčių susikirimo taškas sutaptų su aukščiausios išlikusios sampilo dalies tašku (7 pav.). Aptiktų akmenų, duobių kapų, radinių aukštis buvo niveliuojamas minėtų taškų atžvilgiu.

Medžiai, augantys ant pilkapių ir jų papėdėje, buvo nupjauti. Dauguma kelmų iš tyrimų plotų buvo pašalinti. Nuėmus velėnā ir perarto miškožemio sluoksnį kvartalinės linijos ruože, paprastai buvo paruojama 3–5 cm storio sluoksneliais. Kapų duobių užpildas bei aplinkinis smėlis sijotas 4x4 mm tankio rankine sijokle. Metalo ieškiklis buvo naudojamas pilkapių 1 ir 2 tyrimų metu.

7 pav. Pilkipių 3 (pirmame plane; kartu matyti kapo padėtis pilo pjūvyje) ir 4 (antrame plane) tyrimų plotas iš ŠR. 200 m. V. Vaitkevičiaus nuotr.

Fig. 7. Investigational area of barrows 3 (in the foreground) the situation of grave in the section of mound is seen as well) and (in the background) from NE.

Pilkapių...
sipelno baigia...
jam geležies...
absoliučiai sk...
2. Pirmasis iš...
ji juosiantį gri...
no, nei kito (9

8 pav. Pilkipis 1 nuo...
dyta sluoksnį (iš PR...
Fig. 8. Barrow 1 afte...
by compartment line

9 pav. Pilkipis 2 prieš...
plane – kapo 1 kontūra...
viršus) (iš R). 2001 m.
Fig. 9. Barrow 2 before...
ground the contour of g...
grave 3 are seen) (from

¹ Detalius pilkapių

tropologinė medžiaga ištyrė Analogijos katedros

iamais plotais taip, kad nors viena kryptimi buvo dalijami į pilkapių 3 ir 6 plotai su tūtiniu susikirtimiu, šlikusios sampilmenų, duobių, amas minėtu tašku.

ir jų papédėje, kurį virmų plotu buvo ištrasto miškožemio prastai buvo prekyvės. Kapų duobės sijotas 4x4 mm, klysių klyklis buvo naudo-

Fig. 9. Pilkapis 2 prieš pasiekiant pagrindo sluoksnį (pirmame plane – kapo 1 kontūras, ties pjūvio sienele – kapo 3 krūsnies virsus) (iš R.). 2001 m. V. Vaitkevičiaus nuotr.

Fig. 9. Barrow 2 before reaching the layer of base (in the foreground the contour of grave 1, at wall of section – top of pile of grave 3 are seen) (from E).

¹ Detalius pilkapių aprašymus žr. toliau, atskirame šios publikacijos skyriuje.

Pilkapių įranga

Pilkapių įrangos atveju visų pirmą dėmesio nujėlino baigiantis senajam ir prasidedant viduriniam geležies amžiui (apie V a.) du vienas šalia kito absolūčiai skirtingai įrengti Santakos pilkapiai 1 ir 2. Pirmasis iš jų turėjo ir akmenų vainiką, ir ištisinį įjuosiantį griovį (8 pav.), o antrasis neturėjo nei vieno, nei kito (9 pav.).¹

8 pav. Pilkapis 1 nuémus miškožemio ir kvartalinės linijos suardytą sluoksnį (iš PR). 2000 m. V. Vaitkevičiaus nuotr.

Fig. 8. Barrow 1 after removal of layer of forest turf destroyed by compartment line (from SE).

Tokio pobūdžio išimtys, kurių per pastaruosius du dešimtmecius susikaupė ne taip ir mažai, verčia koreguoti priimtą Rytų Lietuvos pilkapių raidos schemą (IV–VII a. sampilus juosė akmenų vainikas/ VI–VII a. prie sampilų dažnai esti 3–4 pailgos duobės/ IX–XII a. aplink sampilą dažniausiai eina ištisinis griovys – plg. LAA, 1977, p. 12–13). Visų pirma tapo aišku, kad grioviai, ir ypač pailgos duobės sampilio papédėje, yra būdingi Rytų Lietuvos pilkapiams

10 pav. Pilkapiro 4 vainiko akmenys (pilkapiro ŠV pusė). 2002 m. V. Vaitkevičiaus nuotr.

Fig. 10. Circle stones of barrow 4 (NW side of barrow).

11 pav. Pilkapiro 4 kapas 1 pjūvio sienelėje ir pilkapiro papédėje suvirtę vainiko akmenys (iš PR). 2002 m. V. Vaitkevičiaus nuotr.

Fig. 11. Grave of barrow 4 in the wall of section and circle stones bulked at the foot of barrow (from SE).

per visą jų naudojimo laikotarpį nuo pat jų atsiradimo pradžios. Todėl vien vizualiai pilkapių su duobėmis negalima datuoti I tūkst. antraja puse–II tūkst. pradžia, kaip tai dažnai buvo daroma iki šiol (plg. Santakos atvejį – Katalynas, 1998).

Antra, pilkazio akmens vainikas taip pat nėra absolitus chronologinis rodiklis. Santakos pilkapis 2 (jame rasti 2 griautiniai ir 2 degintiniai kapai – visi pagrindo arba žemesniame lygyje) akivaizdžiai rodo, jog kartais akmens vainikų neturėjo jau V a. pilkapiai (plg. Tautavičius, 1996, p. 53). Be to, seniai žinoma, kad sporadiškai akmens vainikai buvo naujodami dar ir X a. (Tautavičius, 1959, p. 74).

Akmens vainiko konstrukcija Santakos pilkapiuose 1, 3, 4, 5, 6 buvo panaši. Viena didesnių (pvz., 43x56x54 cm, 35x45x38 cm dydžio) akmens eilė, sukrusta ant pilkazio pagrindo, buvo apdedama mažesniais (pvz., 15x18x8 cm, 12x10x6 cm dydžio) akmensimis (10 pav.). Pastarieji su sampilo smėliu ilgainiui slysdavo į išorinę vainiko pusę, į pilkazio pa-

12 pav. Pilkapis 6 pabaigus tyrimus (iš ŠR). 2003 m.
V. Vaitkevičiaus nuotr.

Fig. 12. Barrow 6 after investigations (from NE).

13 pav. Pilkapiai 4 (dešinėje) ir 3 (kairėje) iš PV. 2002 m.
V. Vaitkevičiaus nuotr.

Fig. 13. Barrows 4 (on the right) and 3 (on the left) from SW.

pėdę (11 pav.). Jeigu negalime vienareikšmiškai atsakyti, kada buvo kraunama didžiųjų akmens eilė – prieš pilant sampilą ar po to, tai aišku, kad dviem ar net trim aukštais ant jų sukrauti mažesnieji akmens realiai galėjo laikytis tik remdamiesi į smėlio sampilo kupolą.

Santakos pilkapių vainikų vidinis skersmuo svyravo nuo 3,2x3,6 m (pilkapis 5) iki 5,5x5,8 m

14 pav. Iš žemių kyšojęs pilkazio 4 vainiko akmuo (pilkazio ŠV pusė). 2002 m. V. Vaitkevičiaus nuotr.

Fig. 14. Circle stone of barrow 4 projecting from earth (NW side of barrow).

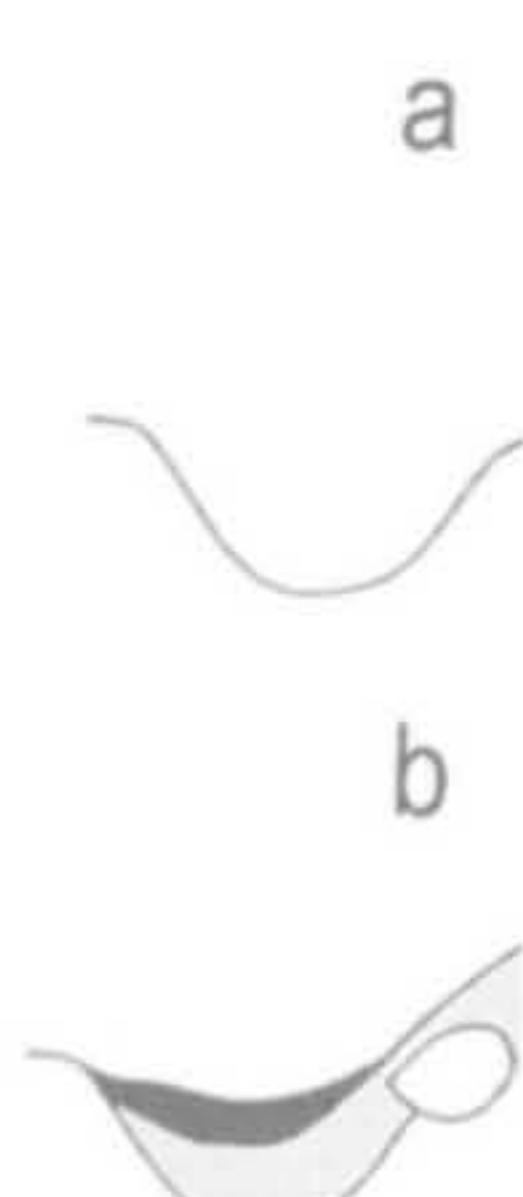

15 pav. Pilkazio 5 pjūvis: miškožemis, sampilo smėlis ir degesingas pagrindas. 2003 m. V. Vaitkevičiaus nuotr.

Fig. 15. Section of barrow 5: forest turf, sand of mound and ashy base (foundation of a barrow).

(pilkapiai)
Idomus v
jis (13, 4
sieki 25–
netaisykl
tai, kad t
mo. (Žin
nu metu,
vienas ki
se vietovė
čio (Kasč

Atski
menys bu
gū formu
Kaip ir ka
nuose, pil
didelis (0.
kevičius,
siskiria da
akmuo va
viršūnė a
Analoga
pilkapį 6
bei kai ku
kie akmer

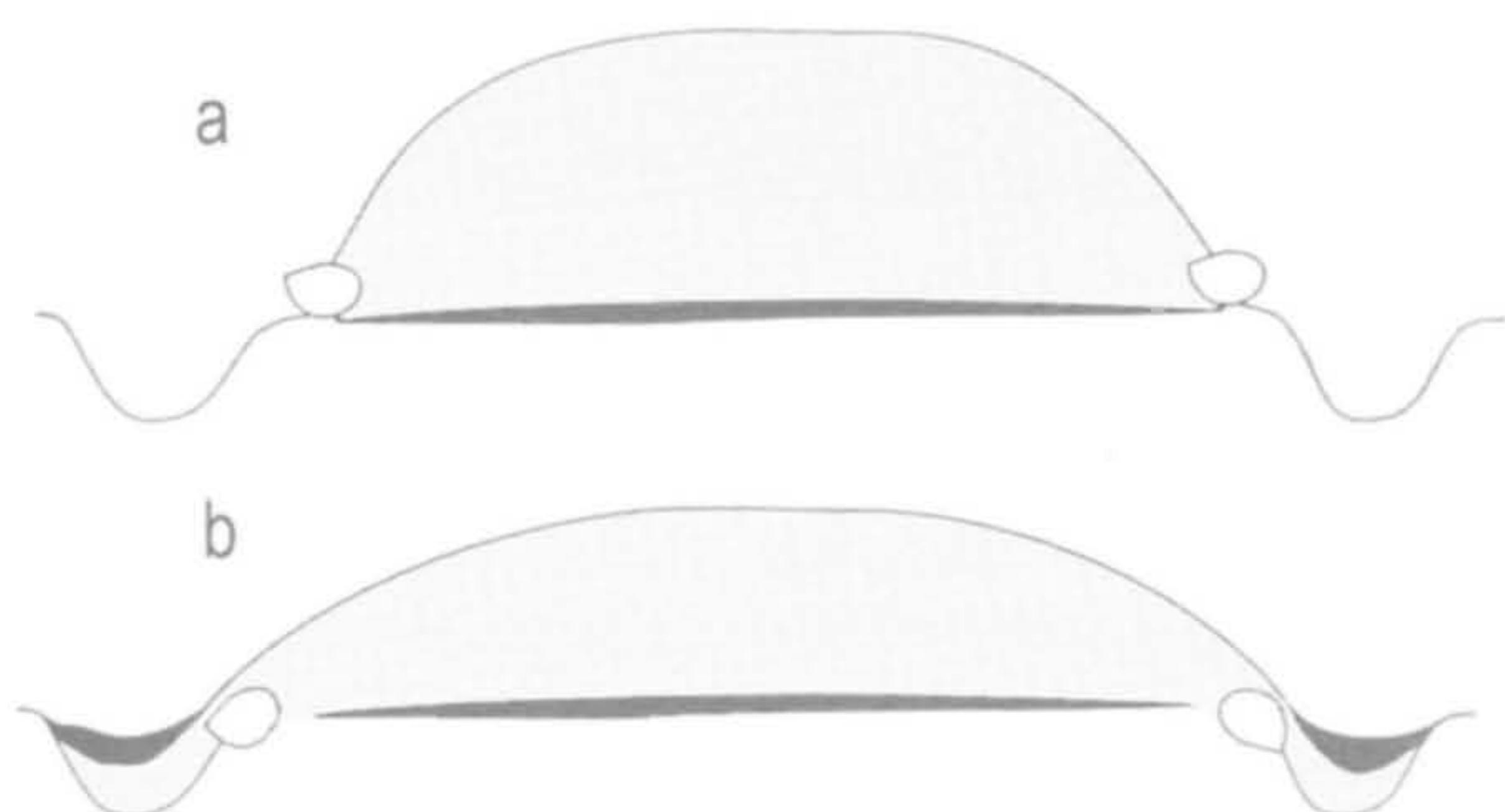

16 pav. Santa
duotas tik k
degésingos ž
kūrenant ugr
pilkazio įren

Fig. 16. Just
picted schem
1 and 3. The
by lighting a

(pilkapiai 4, 6) ar $5,6 \times 6,4$ m (pilkapis 3) (12 pav.). Išdomus vienas šalia kito esančių pilkapių 3 ir 4 atvejis (13, 49 pav.). Tarpas tarp šių pilkapių vainikų te siekė 25–30 cm, o abu akmenys vainikai buvo tokie netaisyklingi, jog tyrinėjant net piršosi mintis apie tai, kad taip atsitiko deramai neapskaičiavus atstumo. (Žinoma, šie pilkapiai galėjo būti įrengti ir vienu metu, ir vienas po kito.) Tokių neįprastai arti vienas kito įrengtų V–VI a. pilkapių tyrinėta ir kitoje vietovėse (pvz., Pakalnių pilkapiai 1 ir 2, Peršaukščio (Kasčiukų) pilkapiai 6 ir 7).

Atskirai pažymėtina, kad didieji pilkapiro 3 akmenys buvo gražiai priderinti vienas prie kito, o pailgų formų akmenys specialiai sustatyti vertikaliai. Kaip ir kai kuriuose kituose kaimyniniuose pilkapynuose, pilkapiro 4 vainike pasitaikė vienas išskirtinai didelis ($0,45 \times 1,1 \times 0,32$ m) akmuo (11 pav.; plg. Vaitkevičius, 2004, p. 63). Be to, pilkapiro 4 vainikas išsiskiria dar ir tuo, kad Jame vienas piramidės formos akmuo vainiko Š dalyje buvo pastatytas taip, jog jo viršūnė aukštai kyšojo iš sampilo smėlio (14 pav.). Analogiški atvejai užfiksuoti tyrinėjant Želmeniškės pilkapių 6 (apie V a.), Kubiliškio pilkapių 1 (V–VI a.) bei kai kuriuos kitus pilkapius. Galimas dalykas, tokie akmenys atliko tam tikro kapų žymens vaidmenį.

16 pav. Santakos pilkapių 1 ir 3 pavyzdžiu schematiškai pavaizduotas tik ką įrengtas (a) ir suplokštėjęs pilkapis (b). Juodos degesingos žemės sluoksnis griovio viršutinėje dalyje susidarė kūrenant ugnį (apeiginius laužus?) praėjus ilgesniams laikui po pilkapiro įrengimo. 2005. V. Vaitkevičiaus brėž.

Fig. 16. Just arranged barrow (a) and flattened barrow (b) depicted schematically following the example of Santaka barrows 1 and 3. The layer of black ashy earth formed on the top of ditch by lighting a fire (ritual fires?) long after arrangement of barrow.

Santakos pilkapių pagrindo lygyje susidaręs pilkšvo smėlio su angliukais (pilkapiai 1, 5, 6) arba juodos degesingos žemės sluoksnis (pilkapiai 2, 3, 4) svyravo nuo 4–7 cm (pilkapis 2) iki 22–25 cm storio (pilkapis 6) (15 pav.). Vidutinis jo storis – 10–12 cm centrinėje pilkapiro dalyje, į kraštus jis plonėjo.

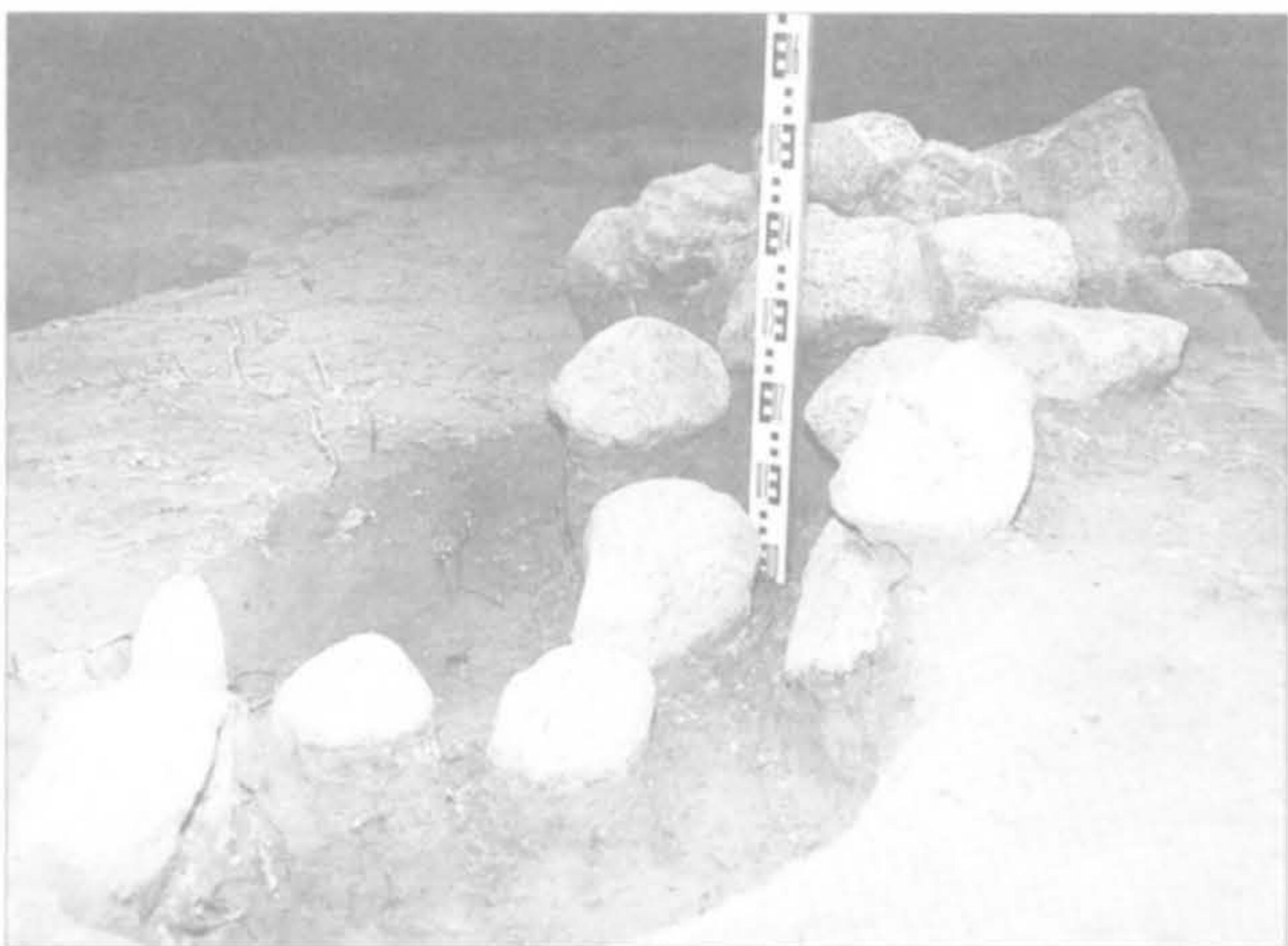
Pilkapius juosė ištisinis griovys (pilkapis 1) arba prie jų buvo pavienės duobės (pilkapiai 2, 3, 5, 6). Griovys pilkapių 1 juosė apie 20 cm atstumu nuo vainiko. Jo plotis svyravo nuo 67 cm (Š) iki 84 cm (P). Pjūvyje šis apie 40 cm gylio griovys buvo dubens stačiais šlaitais formos. Jo užpildas – pilkšvas (maišytas) smėlis su pavieniais smulkiais angliukais apačioje bei juoda degesinga žeme viršuje. Viršutinėje griovio dalyje aptikta dešimtis vidutiniškai $15 \times 25 \times 15$ cm dydžio akmenų, vadinas, tuo metu, kai vainikas iro, pilkapių juosės griovys dar nebuvo visiškai užslinkęs.

Prie pilkapiro 2 aptiktos dvi ovalios 24–45 cm gylio, o prie pilkapių 3, 5 ir 6 – po vieną 0,6–1,15 m gylio pailgą duobę. Pilkapiro 1 griovio ir pilkapiro 3 duobės stratigrafija buvo tokia: pilkšvo smėlio sluoksnis apačioje, juodos degesingos žemės – viršuje. Pilkapių 5 ir 6 duobių – priešingai. Čia pilkos žemės sluoksnis slūgsojo viršuje, o juodos – apačioje. Tik pilkapiro 2 duobių užpildas buvo homogeniškas, jį sudarė juoda degesinga žemė su pavieniais anglimis ir suodžiais.

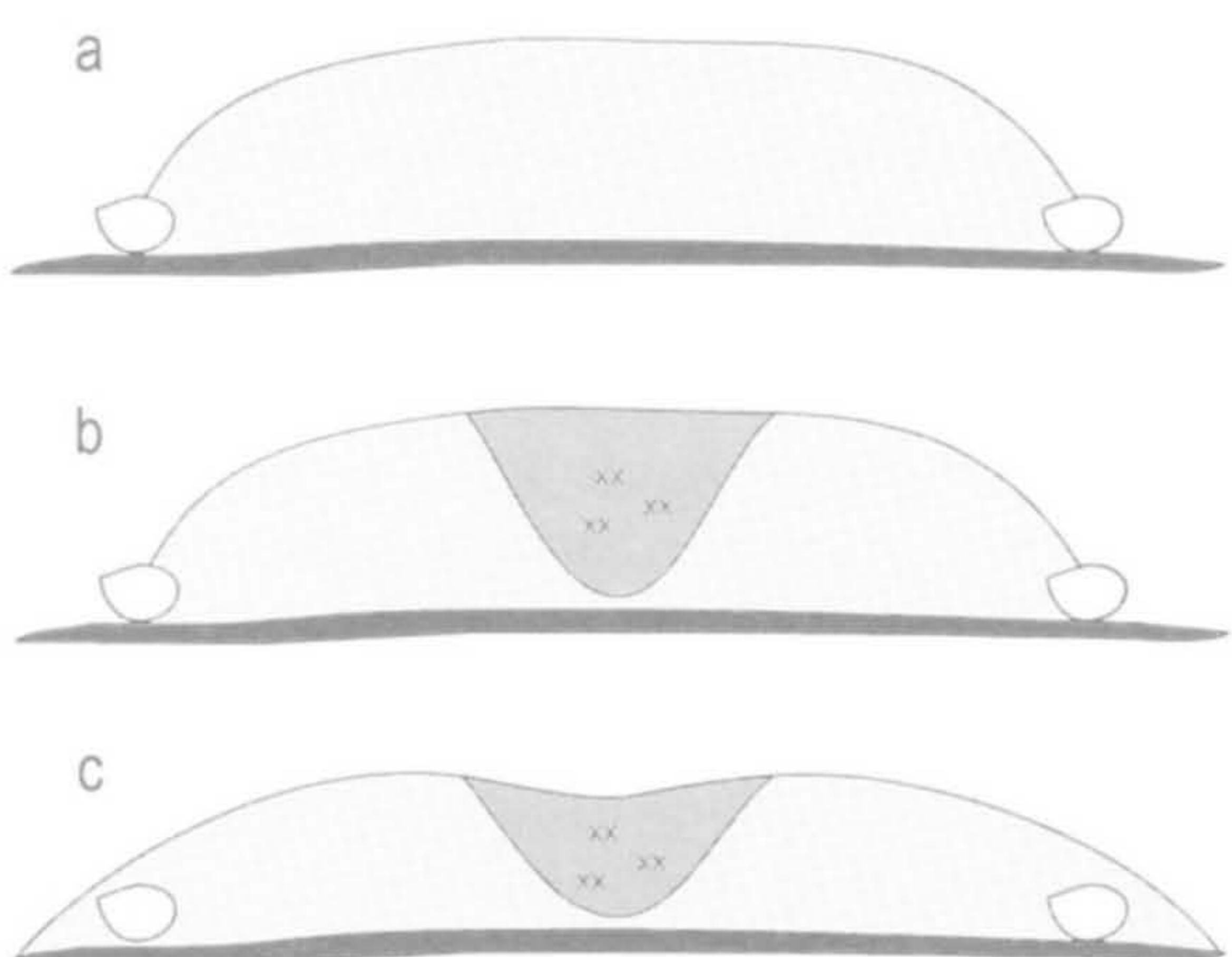

17 pav. Pilkapiro 1 kapas, įrengtas žemiau pagrindo lygio (iš PR). 2000 m. V. Vaitkevičiaus nuot.

Fig. 17. Grave of barrow 1 arranged beneath barrow's foundation level (from SE).

18 pav. Pilkapio 2 kapas 3 (iš R). 2001 m. V. Vaitkevičiaus nuotr.
Fig. 18. Grave 3 of barrow 2 (from E).

19 pav. Santakos pilkapio 4 pavyzdžiu schematiškai pavaizduota vieno tipo pilkapių ir kapų raida: (a) įrengtas tuščias pilkapis, (b) į centrinę sampilo dalį įkastas degintinis kapas, (c) dabartinė tokio pilkapio išvaizda. 2005. V. Vaitkevičiaus brėž.

Fig. 19. Development of one-type barrows and graves depicted schematically following the example of Santaka barrow 4: (a) arranged empty barrow, (b) cremation grave dug into the centre of mound, (c) present appearance of such barrow.

Laikantis nuomonės, jog juodos degēsingos žemės sluoksnis duobėse susidarė laipsniškai (duobėms užsipildant žeme ir tam tikrą laiką žmonėms ten kūrenant ugnį), sektų, jog vienu atveju ugnis (apeiginių mirusiųjų minėjimo laužai?) pilkapių papédėje esančiose duobėse buvo kūrenama netrukus po pilkapio įrengimo (juodos žemės sluoksnis susidarė apatinėje duobių dalyje), kitu atveju – praėjus tam tikram laikui. Tuomet apatinė duobių dalis jau buvo užslinkusi šviesiu (sampilo?) smėliu (16 pav.).

20 pav. Pilkapio 6 kapą dengusios akmenų krūsnies dalis (iš R). 2003 m. V. Vaitkevičiaus nuotr.

Fig. 20. Part of stone pile once covering the grave of barrow 6 (from E).

21 pav. Pilkapio 6 kapą dengusios krūsnies viršutinei daliai priklausę akmenys (išsibarstę sampilo paviršiuje) (iš PR). 2003 m. V. Vaitkevičiaus nuotr.

Fig. 21. Stones once belonging to the top of pile covering grave of barrow 6 (now scattered on the surface of mound) (from SE).

Kapų įranga

Griautiniai kapai. Jų Santakoje rasta pilkapyje 1 (1 kapas) ir 2 (2 kapai). Duobės griautiniams kapams buvo iškastos ižemyje, apie 25–28 cm žemiau pagrindo lygio pilkapyje 2 ir 45 cm žemiau pilkapyje 1 (17 pav.). Mirusieji orientuoti galvomis į V (255°, 290°) (pilkapis 2), tai apskritai būdinga ankstyvajam Rytų Lietuvos pilkapių kultūros etapui (plg. Taytaviciuc, 1953, c. 136). Pilkapyje 1 kapo

duobė taip pat buvo orientuota į V (300°). Tačiau giliau jos kontūrai pranyko, o iš kape palaidotos mirusios moters galvos (be to, atgręžtos į priešingą nuo kūno pusę) apie palaikų orientaciją spresti neįmanoma.

Degintiniai kapai. Jų Santakoje rasta pilkapiuose 3, 5, 6 (po 1 kapą) ir 2, 4 (po 2 kapus). Šie kapai įrengti trim būdais: 1) pilkazio pagrindo lygyje ir žemiau jo (pilkazio 2 kapai 3 ir 4); 2) centrinėje sampilo dalyje, duobės dugnui sutampant su pagrindo lygiu (pilkazio 4 kapas 1, pilkapių 3, 5 ir 6 kapai); 3) įkasti sampilo šone (pilkazio 4 kapas 2).

Tarp pirmosios grupės kapų charakteringas pilkazio 2 kapas 3, įrengtas apie $0,65 \times 1,3$ m dydžio, V-R ($285^{\circ}-105^{\circ}$) kryptimi orientuotoje iki 23 cm gylio duobėje (18 pav.). Atkreipia dėmesį faktas, jog šio degintinio kapo orientacija sutampa su tame pačiame pilkapyje įrengtų dviejų griautinių kapų orientacija.

Tarp antrosios grupės kapų išsiskiria pilkazio 6 kapas, įrengtas $0,45-0,55 \times 1,1$ m dydžio, ŠV-PR ($325^{\circ}-145^{\circ}$) kryptimi orientuotoje duobėje. Kiti šios grupės kapai įrengti jau bemaž apskritose duobėse, kurių dydis svyravo nuo $0,7 \times 0,95$ m (pilkapis 5) iki $1,54 \times 1,7$ m (pilkazio 4 kapas 1). Bendras šių kapų bruožas – degintinių kaulų bei įkapių rasta ne tik kapų duobėse, bet ir už jų ribų.

Nepaisant to, kad antrosios grupės kapai apskritai dažni viduriniojo geležies amžiaus laikotarpiu, jie iki šiol nesulaukė platesnio tyrėjų dėmesio. Pažymėtina, kad šie kapai įdomūs mažiausiai keliais aspektais. Visų pirma jie, priešingai negu degintiniai kapai žemiau pilkazio pagrindo arba pagrindo lygyje, veikiausiai buvo įrengiami jau supylus pilkapi (plg. Taytavicius, 1953, c. 198). Dėl to pilkazio sampilo centrinė dalis dažnai iki šiol yra pastebimai įdubusi. Nemažai tokų pilkapių pastebėta tarp lobiu ieškotojų nesurdytu Santakos pilkapių. Na, o etaloninis pavyzdys, žinoma, tai Santakos pilkapis 4 ir Jame įrengtas kapas 1; 11, 19 pav.).

Trečiosios grupės kapas (pilkazio 4 kapas 2) įrengtas vieno anksčiau supiltų pilkapių sample. Kapo duobės kontūrai iš sampilo smėlio ryškiau neišskyrė.

22 pav. Pilkazio 2 kapo 1 detalė (1 – ylos dalis; 2 – pjautuvė). 2001 m. V. Vaitkevičiaus nuotr.

Fig. 22. Detail of grave 1 of barrow 2 (1 – fragment of awl, 2 – sickle).

23 pav. Pilkazio 6 kapo detalė (yla tarp degintinių kaulų). 2003 m. J. Rzeznik nuotr.

Fig. 23. Detail of grave in barrow 6 (awl among cremated bones).

Atskirai pažymėtinas akmenų naudojimas įreniant kapus. Degintinius pilkapiro 2 kapą 3 ir pilkapiro 6 kapą dengė krūsnys iš poros dešimčių vidutinio dydžio (pvz., 13x16x12 cm, 20x27x12 cm) akmenų (18, 20 pav.). Pilkapyje 2 jais buvo sutvirtinta kapo 3 sienelė, o pilkapyje 6 kapą dengiančios akmenų krūsnies viršus, atrodo, kyšojo net virš sampilo kupolo – šiai krūsnies daliai praeityje, matyt, priklausė 0–20 cm gylyje nuo sampilo viršaus aptiktas 51 chaotiškai išsidėstęs (išsibarstęs) akmuo (21 pav.). Be to, vienas 30x18x20 cm dydžio akmuo rastas padėtas pilkapiro 4 kapo 1 duobės dugne, centrinėje kapo dalyje.

Ikapės ir kiti pilkapių radiniai

Ikapės, nors ir ne itin įvairių, aptikta visuose griautiniuose bei daugumoje degintinių kapų (jų nerasta tik degintiniuose pilkapiro 2 kapuose 3 ir 4).

Griautiniuose kapuose įkapės išlikusios prastai (22 pav.). Be to, čia užfiksuotas paprotys jas laužyti (pjautuvas nulaužtu smaigaliu ir sulaužyta yla pilkapiro 2 kape 2; veikiausiai analogiškas atvejis su yla ir pilkapiro 1 kape). Tad vis akivaizdesnis tampa faktas, jog įkapė (visų pirmā ašturių darbo įrankių ir ginklų) laužymas bei gadinimas Rytų Lietuvos pilkapių kultūroje yra būdingas nuo pat ankstyvojo šios kultūros etapo (Paraisčiai (Dvyliškis), Pilviškės, Sudota ir kitos vietovės).

Degintiniuose kapuose dauguma įkapė buvo patekusios į ugnį ar net stipriai perdegė (pvz., pilkapiro 5 yla, pilkapiro 6 pjautuvas), paprastai gulėjo tarp degintinių kaulų (23 pav.). Tiesa, dalis geležinių dirbinių (pvz., kapo 2 – kirvis) buvo korodavę taip pat, kaip ir griautinių kapų įkapės (matyt, nepaliesti ugnies).

Vertinant degintinius kapus amžiaus/ lyties/ įkapės skaičiaus santykiai, išsiskiria tik 12–20 m. pauglio kapas (pilkapis 2, kapas 3), kuriamė, skirtingai negu paprastai, nerasta įkapė (plg. Kurila, 2002, p. 134). Kiek nelauktai įkapė nerasta ir per 20 m. moters kape (pilkapis 2, kapas 4) (plg. Kurila, 2002, p. 130, lent. 3). Tačiau su priešingu atveju buvo susidurta tiriant per 40 m. vyro kapą (pilkapis 4, kapas

2) – tame gana nelauktai rastas turtingas 3 įkapių (iš jų – 2 ginklų) komplektas (plg. Kurila, 2002, p. 132, pav. 4).

Kadangi griautiniuose ir degintiniuose kapuose rastos įkapės dažnai panašios (pvz., abiejų rūsių kapuose rasta žiedų, ylų, pjautuvų) ir priklauso iš esmės tam pačiam laikotarpiui, toliau jos analizuojamos kartu. 1 lentelėje atispindi Santakos kapuose palaidotų mirusiuų lytis ir amžius, o 2 lentelėje – kapų kompleksų sudėtis.

Papuošalai ir aprangos detalės. Žalvarinis cilindrėlis, rastas griautiniame pilkapiro 1 kape, priklauso III–V a. vidurio Rytų Lietuvos pilkapių radinių kompleksui, žinomam iš griautinių kapų (Simniškė, 1998, p. 21; Vaitkevičius, 2004, p. 54–58). Tiesa, Santakoje cilindrėlis rastas netipiškame griautiniame kape (palaidota tik kaukolė) ir nebūdingoje vietoje – kairėje mirusiosios akiduobėje. (Tik Dvyliškio (Paraisčiai) pilkapiro 1(11) griautiniame kape 3 žalvarinis įvijinis žiedas taip pat buvo aptiktas kairėje akiduobėje – Šimėnas, 1998a, p. 164).

Gausiausią rastų papuošalų grupę sudaro žiedai: juostinis užkeistais galais (pilkapiro 2 kapas 1), įvijinis (pilkapiro 3 kapas; sunykęs) ir juostinis uždaras žiedas (pilkapiro 5 kapas; deformuotas ugnies). Jie dažnai randami Rytų Lietuvos pilkapiuose. Tiksliau datuojami kompleksių su juostiniais žiedais užkeistais galais bei įvijiniai žiedais priklauso V a. antrajai pusėi–VI a. (plg. Kaczyński, 1963, pav. 5:a–e, pav. 9:a–d, pav. 18:a, b, e; Šimėnas, 1998a, p. 163, pav. 15; Šimėnas, 1998b, p. 167, pav. 16) arba vėlesniams VII–VIII a. laikotarpiui (Kaczyński, 1963, pav. 9:e–y). Pamintina, kad Santakos pilkapiro 2 kape 1 juostinis žiedas užkeistais galais rastas pakaušio srityje, stovintis ant briaunos, prigludęs prie kaukolės. Tad neatmetina galimybė, kad jis naudotas ne kaip rankų papuošalas.

Geležinis 16 cm ilgio smeigtukas išplota galvute (rastas pilkapiro 4 kape 1) vizualiai artimas archeologinėje literatūroje žinomiems I tūkst. pirmosios pusės–vidurio geležiniams radiniams (plg. Navickaitė, 1959, pav. 7:4) bei pastaraisiais dešimtmečiais Dvyliškio (Paraisčiai) pilkapiro 1(11) kape 3, Baliulių pilkapiro 5 kape 3 ir Marvelės kapinyno kape 301 rastiems

1 lentelė. S
M – m
Vk –

Table 1. Se
woman, S –

Pilkapis, kapas	an-	d
1/1		
2/1		
2/2		
2/3		
2/4		
3/1		
4/1		
4/2		
5/1		
6/1		

2 le

Table 2. Con

Pilkapis, kapas	Kapo tipas	
1/1	G	
2/1	G	
2/2	G	
2/3	D	
2/4	D	
3/1	D	
4/1	D	
4/2	D	
5/1	D	
6/1	D	

dirbiniams (a
dėlto Santako
vutė ovalo fo
čiai plona.
masyvesnių ra
telis?, skobtas
p. 70–71, pav
kas lieka neap

Apie gele
rastos pilkapi

ijkapių (iš
02, p. 132,

ose kapuose
rūšių ka-
uso iš es-
zuojamos
ose palai-
je – kapų

varinės ci-
e, priklau-
u radinių
Simnišky-
8). Tiesa,
autiniame
vietoje –
škio (Pa-
žalvarinis
e akiduo-

ro žiedai:
s 1), įviji-
s uždaras
). Jie daž-
ksliau da-
nūžkeistais
trajai pu-
pav. 9:a-
pav. 15;
iam VII–
e–y). Pa-
juostinis
tyje, sto-
. Tad ne-
ip rankų

a galvute
archeolo-
bosios pu-
vickaitė,
ais Dvy-
ilių pil-
rastiems

I lentelė. Santakos pilkapiuose palaidotų asmenų lytis ir amžius (V – vyros, M – moteris, S – nenustatytos lyties suaugęs asmuo, P – paauglys, Vk – vaikas). Kapai pagal tipą: Gr – griautinis, Dg – degintinis.

Table 1. Sex and age of persons buried in Santaka barrows (V – man, M – woman, S – adult of undefined sex, P – teenager, Vk – child). Graves by type: Gr – skeleton grave, Dg – cremation grave.

Pilkapis, kapas	Lytis antropologijos duomenimis	Lytis archeologijos duomenimis	Amžius (metais)	Pastabos
1/1	M	M?	30–35(40)	Gr (užkasta tik kaukolė)
2/1	V?	M	30–35	Gr
2/2	Vk	V	4±1	Gr
2/3	P	?	12–20	Dg
2/4	M	?	>20	Dg
3/1	S	M	>40	Dg
4/1	M?	M?	>20	Dg
4/2	V	V	>40	Dg
5/1	M?	M	21–30	Dg
6/1	V?	M	40–50	Dg

2 lentelė. Santakos pilkapiuose rastų dirbinių kompleksai.

Kapai pagal tipą: G – griautinis, D – degintinis.

Table 2. Complexes of artefacts found in Santaka barrows. Graves by type: G – skeleton grave, D – cremation grave.

Pilkapis, kapas	Kapo tipas	Cilindrėlis	Grandelė	Žiedas	Karolis	Smeigtukas	Sagris	Yla	Pjautuvas	Verpstukas	Peilis	Ietigalis	Kirvis	Puodas
1/1	G	+	+	-	-	-	-	?	-	-	-	-	-	-
2/1	G	-	-	+	-	-	-	+	+	-	-	-	-	-
2/2	G	-	-	-	-	-	+	-	-	-	+	+	-	-
2/3	D	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
2/4	D	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
3/1	D	-	-	+	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-
4/1	D	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-
4/2	D	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	+	+	-
5/1	D	-	-	+	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-
6/1	D	-	-	-	+	-	-	+	+	-	-	-	-	+

dirbiniams (atitinkamai 21, 13,6 ir 20,6 cm ilgio). Vis dėlto Santakos radinys yra kur kas grakštėsnis, jo galvutė ovalo formos (nėra stačiai užkirsta) ir absoliučiai plona. Minėtų panašios išvaizdos, tačiau masyvesnių radinių paskirtis (yla?, smeigtukas?, kalnelis?, skobtas?, skiltuvas?, plg. Kazakevičius, 1993, p. 70–71, pav. 124:3; Медведев, 1996, рис. 56) kol kas lieka neapibrėžta.

Apie geležinės stačiakampio formos sagtelės, rastos pilkapiro 2 kape 2, chronologiją spręsti sunku.

kapiro 5 kapo, tai gana pagrįstai leidžia ir Santakos kompleksą datuoti V a. antraja puse–VI a. pradžia.

Apie ugnies deformuoto žallo stiklo (emilio?) karolio (pilkapiro 6 kapas) bei sunykusios žalvarinės grandelės (pilkapiro 1 kapas) chronologiją spręsti sunku.

Darbo įrankiai. Gausiausią rastų įrankių grupę sudaro sunkiai datuojamos I tūkst. geležinės ylos. Jų rasta griautiniuose (pilkapiro 1 kapas, pilkapiro 2 kapas 1) ir degintiniuose kapuose (pilkapiro 5 ir 6 kapai). Kartu su ylomis dviejuose kapuose aptiki

Sagtelės padėtis mirusiojo atžvilgiu rodo, kad ji galėjo būti tiek perpetės, tiek vaikiško diržo.

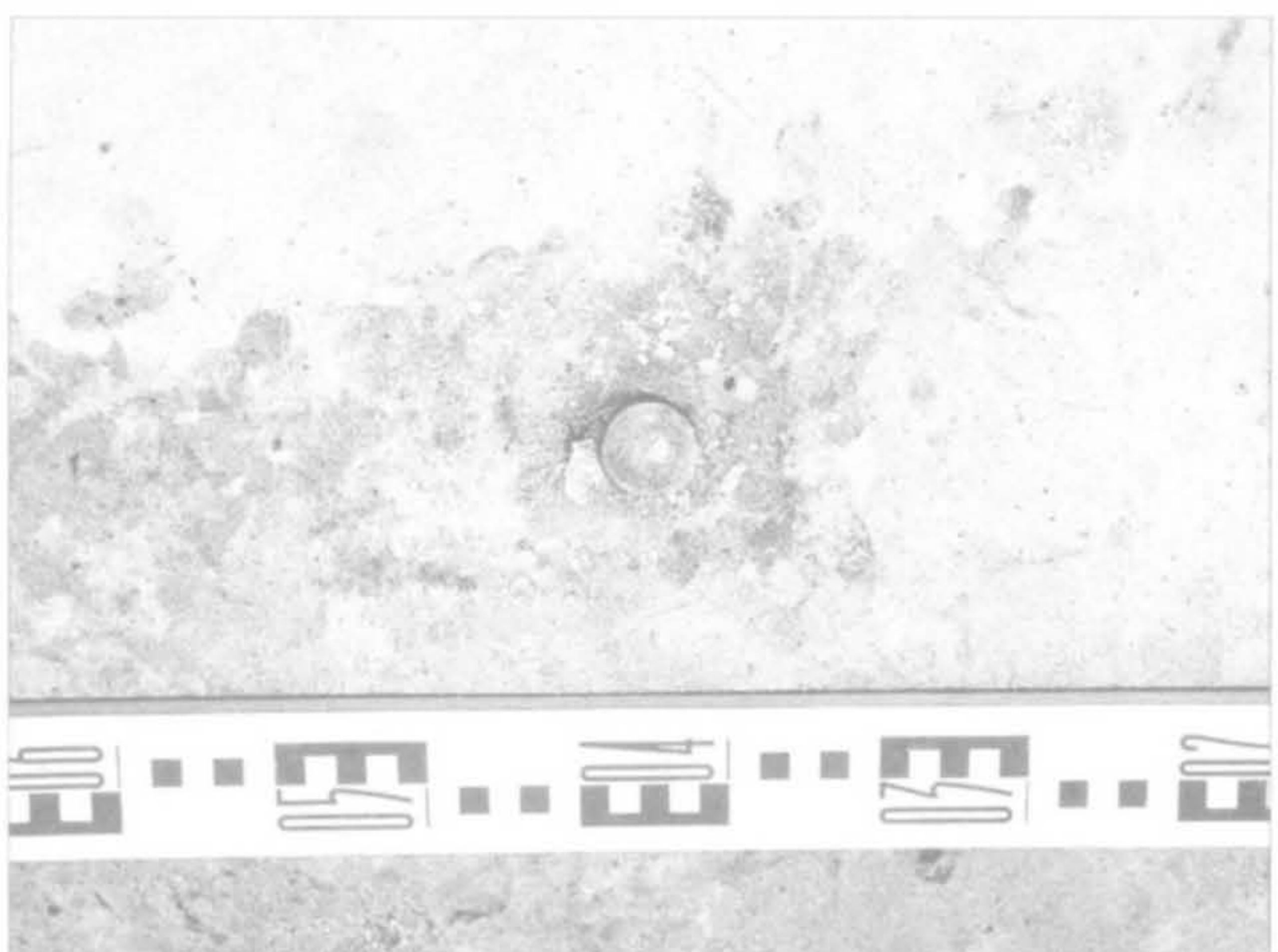
Diržo sagtis B formos priekine dalimi ir ranteliais puoštu lankeliu (rasta pilkapiro 4 kape 2) sekā plačiai Europos teritorijoje žinomu diržo sagčių tipu (H23 ir kiti artimi tipai pagal: Madyda-Legutko, 1986; V ranteliais ornamentuotu diržo sagčių grupė pagal: Бажан, Каргапольцев, 1989; III tipo 1 rotipis pagal: Butėnas, 1999, p. 37, 48). Manoma, kad šios sagtys Šiaurės Rytų Europoje buvo naudojamos V a.–VI a. pirmojoje pusėje (Бажан, Каргапольцев, 1989, c. 33, рис. 3). Tačiau reikia pripažinti, kad Santakos, kaip ir netolimų Pakalnių pilkapyne (pilkapiro 3 kapas) rastos sagtys B formos priekine dalimi, yra kur kas paprastesnės už etaloninius pavyzdžius ir veikiausiai tik siekia juos imituoti ant plokščio atitinkamoms formos lankelio iškertant griovelius.

Kita vertus, tame pačiame Santakos pilkapiro 4 kape 2 su sagtimi rastas ietigalis kalavijo formos plunksna yra retas radinys Rytų Lietuvos pilkapių kultūroje ir analogiška radinių pora (B formos sagtis/ietigalis kalavijo formos plunksna) žinoma tik iš garsiojo Taurapilio pil-

24 pav. Pilkapio 6 kapo dugne gulintis pjautuvus. 2003 m.
V. Vaitkevičiaus nuotr.

Fig. 24. Sickle lying on the bottom of grave pit in barrow 6.

25 pav. Pilkapio 3 kapo detalė (verpstukas *in situ*). 2002 m.
V. Vaitkevičiaus nuotr.

Fig. 25. Detail (spindle whorl *in situ*) of grave in barrow 3.

geležiniai pjautuvai. Griautiniame pilkapio 2 kape 1 rastas pjautuvas gana trumpas, masyvus. Tiesa, jo smaigalys nulaužtas, tad negalima tiksliai pasakyti, ar buvo atiestas. Pilkapio 6 degintinio kapo dugne rastas pjautuvas – grakštus, turi ilgą įtvarą ir stipriai aukštin atiestą smaigali (24 pav.).

Palyginti nedaug pjautuvų rasta ankstyvojo Rytų Lietuvos pilkapių kultūros etapo kapuose. Vėliau degintiniuose kapuose jų skaičius šiek tiek išauga. Tačiau tai visų pirma būdingas V–VII a. Vidurio Lietuvos ir Žiemgalos kapinynų radinys (Volkaičienė-Kuikauskienė, 1985; Tautavičius, 1996, p. 112–114). Didžiausia jų kolekcija šiuo metu žinoma iš Plinkagilio kapinyno kapų, datuojamų V–VI a. (Kazakevičius, 1993, p. 64–65, pav. 111).

Tiksliau datuojami kompleksai su minėtais pjautuvais iš šių Rytų Lietuvos pilkapių: Baliulių pilkapio 1 griautinio kapo 1 (IV a.; pagal segę palenkta kojele (A 162) ir kitus radinius; tyrinėjimų autorų datavimas kiek vėlinamas), Paduobės-Šaltaliūnės 3 grupės pilkapio 7 degintinio kapo 1 (V–VI a. pradžia; pagal keramiką gnaibytu paviršiumi), Rusių Rago (Žvagakalnio) pilkapio A degintinio kapo 1 (apie V–VI a.; pagal lankinę segę plokščiu lankeliu) (Kliaugaitė, 2000, p. 174; Steponaitis, 2000, p. 205; Zabiela, 2005, p. 136; taip pat plg. Zabiela, 1999, p. 70, pav. 3).

Be ylų ir pjautuvų, Santakos pilkapio 3 kape rastas verpstukas su ranteliu ant briaunos (25 pav.). Tai dažnas ir būdingas I tūkst. vidurio–antrosios pusės Rytų Lietuvos pilkapių radinys. Kernavėje šio tipo verpstukai pasirodo apie V a.: IV–V a. sandūroje–V a. pradžioje Pajautos slėnio gyvenvietėje (Luchtanas, 1998, p. 84), V a. viduryje–antrojoje pusėje Aukuro kalno piliakalnyje (Luchtanas, 1994, p. 52; Luchtanas, Vėlius, 2002, Nr. 100–112).

Ginklai. Jų rasta dviejuose Santakos kapuose: griautiniame apie 4 m. vaiko (ietigalis/peilis) ir degintiniame per 40 m. vyro kape (ietigalis/kirvis).

I vaiko kapą (pilkapis 2, kapas 2) įdėtas ietigalis, kuriam iš įmovos dar kyšojo medinio (nulaužto?) koto dalis, priskirtinas 1g tipui, kuris Rytų Lietuvos pilkapiuose geriausiai žinomas iš V a. antrosios pusės–VI a. kompleksų (Kazakjavicius, 1988a, c. 29). Tame pačiaime Santakos kape rastas 18,5 cm ilgio peilis tiksliau nedatuojamas (26 pav.).

Vyro kape (pilkapio 4 kapas 2) įdėtas retas Rytų Lietuvoje ietigalis kalavijo formos plunksna. Jis 27,5 cm ilgio, aštuonkampe įmova, kurioje styrojo viena 1,3 cm vinutė, skirta ietigaliui prie koto tvirtinti. Iki

šiol tokie
tarp jų g
niaus Ge
1988b).
rodymas
trečiaja ta
puoliais)

Rytų L
traktuojan
abu Nerav
na rasti yp
liniuose k
ismeigtį į
siauraašm
šalia padē
viu pilkap
рис. 7; Ка

Tad pa
ikapės – ie
ašmenis p
tarpusavyj
galis, nuk
nukreiptas
sagtis B fo

Apiber
na datuoja
Tikslesnę
pilkapio 5
pabaiga (J
VI a. prad

Kiti pi
tiki ir kel
žies šlako
puodas (pi

Užkas
tos kerami
sys su pil
masė – be
vos. Gelež
tas kapo ri
iš mirusių
ležies gav
Beje, pilk
kartu su k

yvojo Ryse. Vėliau juk išauga. durio Lie-
bolkaičiai
112–114). š Plinkai-
(Kazake-

čiais pjau-
lių pilka-
i palenkta
n autorių
taliūnės 3
VI a. pr-
Rusių Ra-
po 1 (apie
lankeliu)
0, p. 205;
ela, 1999,

kape ras-
pav.). Tai
ios pusės
e šio tipo
ndūroje-
je (Luch-
je pusėje
94, p. 52;

kapuose:
lis) ir de-
irvis).

ietigalis,
žto?) ko-
uvos pil-
ntrosios
, 1988a,
18,5 cm

etas Rytu
. Jis 27,5
ojo viena
rtinti. Iki

šiol tokio tipo ietigalių rasta vos keliose vietovėse, tarp jų garsiajame Taurapilio pilkapiio 5 kape, Vilniaus Gedimino kalno piliakalnyje (Kaazakavicius, 1988b). Pareikšta nuomonė, jog šiu ietigalių pasirodymas Lietuvos teritorijoje gali būti susijęs su trečiaja tautų kraustymosi banga (rytu klajoklių antpuoliais) V a. pabaigoje (Zabiela, 1995, p. 49).

Rytų Lietuvos pilkapiuose minėtos įkapės gali būti traktuojamos kaip karų grobis arba ypatingos aukos – abu Neravų pilkapyno ietigaliai kalavijo formos plunksna rasti ypatingoje padėtyje, vadinamuosiuose simboliniuose kapuose (Kuncienė, 1980, p. 50). Jie buvo įsmeigtai į pagrindą pilkapiro centre (kartu su įsmeigtu siauraašmeniu pentiniu kirviu pilkapyje 20 bei kartu su šalia padėtu antskydžiu ir siauraašmeniu pentiniu kirviu pilkapyje 28) (Kazakavicius, 1988b, c. 82, 86, p. 7; Kazakevičius, Malonaitis, 2004, p. 11, pav. 4).

Tad pažymėtina, jog Santakos pilkapiro 4 kapo 2 įkapės – ietigalis kalavijo formos plunksna ir siauraašmenis pentinis kirvis – įdėti tarp degintinių kaulų, tarpusavyje buvo statmenai sukryžiuoti (27 pav.); ietigalis, nukreiptas į PR, gulėjo virš kirvio; kirvis buvo nukreiptas į PV. Po šiaisiais ginklais dar gulėjo diržo sagtis B formos priekine dalimi.

Apibendrintai ietigaliai kalavijo formos plunksna datuojami V–VII a. (Kazakavicius, 1988b, c. 87). Tikslesnę chronologiją turintis griautinis Taurapilio pilkapiro 5 kapas datuojamas V a. antraja puse-pabaiga (Лухтан, 1997, c. 17) ar V a. antraja puse-VI a. pradžia (Tautavičius, 1981, p. 31).

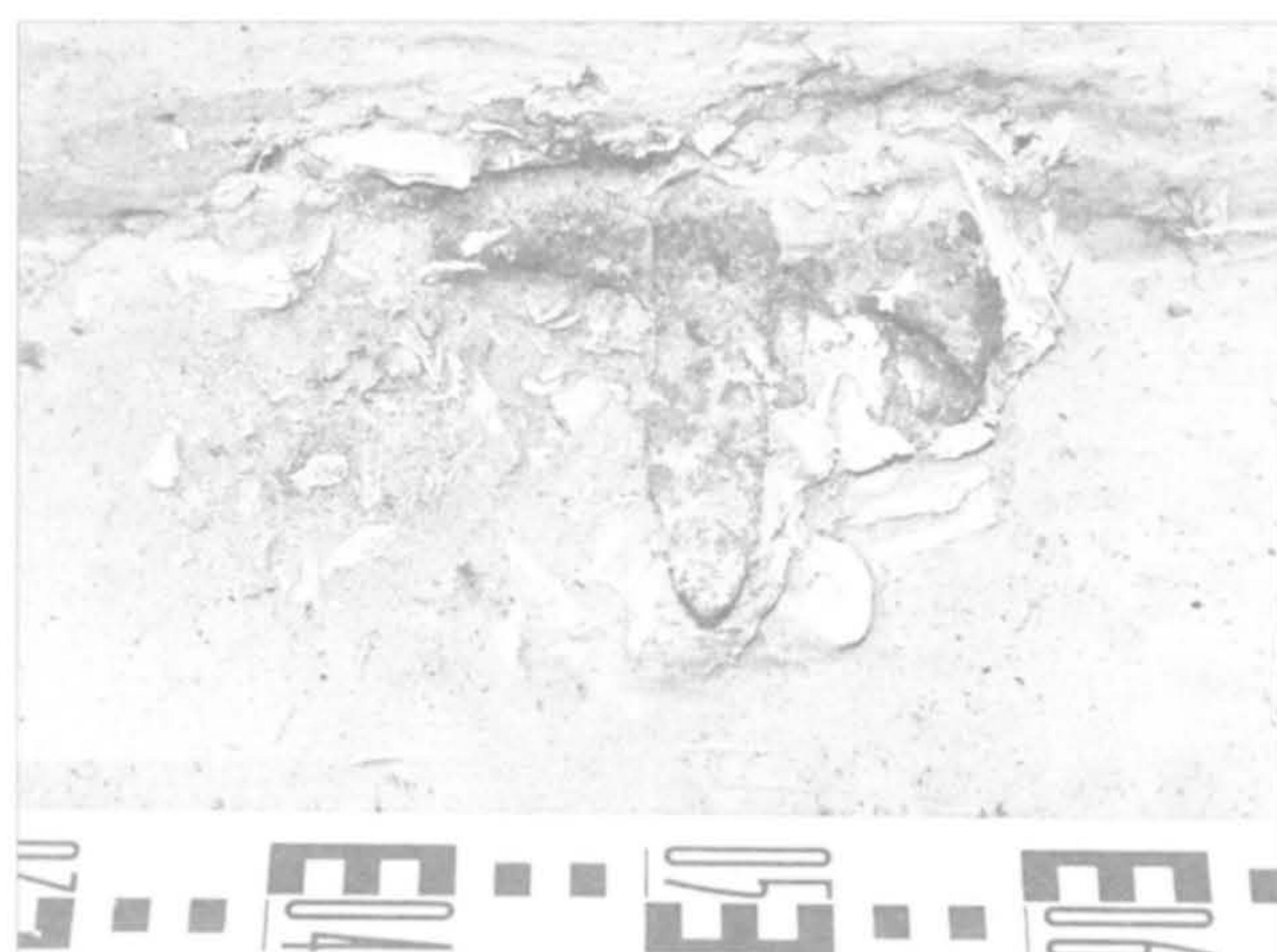
Kiti pilkapių radiniai. Be įkapių, pilkapiuose aptiki ir keli kiti dirbiniai: viena puodo šukė ir geležies šlako gabalėlis (pilkapyje 5) bei sudaužytas puodas (pilkapyje 6).

Užkasant pilkapiro 5 tyrimų plotą surasto lipdytos keramikos puodo lygiu paviršiumi pakraštėlio ryšys su pilkapiu ir kapu lieka neaiškus. Šukės molio masė – be priemaišų, gerai išdegta, rusvai pilkos spalvos. Geležies šlako gabalėlio radimo aplinkybės (rastas kapo ribose) perša minti, jog čia jis galėjo patekti iš mirusiu kremavimo vienos, kuri buvo netoli geležies gavybos vienos (o gal šios vienos net sutapo?). Beje, pilkapiro 5 kape, kaip niekur kitur Santakoje, kartu su kaulais rasta daug stambių anglių.

26 pav. Pilkapiro 2 kapo 2 detalė (1 – ietigalis, 2 – sagtelė, 3 – peilis). 2002 m. V. Vaitkevičiaus nuotr.

Fig. 26. Detail (1 – spearhead, 2 – small buckle, 3 – knife) of grave 2 in barrow 2.

27 pav. Pilkapiro 4 kapo 2 detalė. Tarpusavyje sukryžiuoti ietigalis ir kirvis. 2002 m. V. Vaitkevičiaus nuotr.

Fig. 27. Detail of grave 2 in barrow 4 – intercrossed spearhead and axe.

Remiantis archeologijos ir lietuvių mitologijos duomenimis, jau anksčiau pareikšta nuomonė, jog mirusiu deginimas ir kalvystė buvo tarpusavyje glaudžiai susiję reiškiniai: visų pirmą mirusiojo kūnui sudeginti bei geležiai išlydyti reikalinga iš esmės tokia pati temperatūra, o transformuodami „laukinę“ geležies rūdą į „kultūrinius“ daiktus kalviai apskritai vaidino ypatingą vaidmenį kultūroje (Vaitkevičienė, Vaitkevičius, 2001, p. 318–322;

28 pav. Pilkapio 6 kapo viršutinė dalis (27 cm gylyje) ir dvi šukės *in situ*. 2003 m. V. Vaitkevičiaus nuotr.

Fig. 28. Top of grave in barrow 6 (at a depth of 27 cm) and two pot sherds *in situ*.

beje, pastaraisiais metais skandinavų tyrinėtojai aptiko įrodymų apie tai, jog prestižinių plieninių ginklų gamyboje prieistorėje buvo naudojami perdege kaulai ar net kaulų anglys – Gansum, 2004).

Virš degintinio kapo pilkapyje 6 rastos sudaužyto lipdytos keramikos lygiu paviršiumi puodo šukės (28 pav.). Suklijavus, matyt, apeigų metu sudaužyto ir skirtingose pilkapio pusėse išmėtyto puodo dalis paaiškėjo, jog indas nežymiai profiliuotas, 11,4 cm aukščio, 9,3 cm skersmens ties dugnu ir 13,5 cm – ties anga. Jo sienelių storis 6,3–8 mm (29 pav.).

Savo dydžiu ir forma Santakos puodas skiriasi nuo I tūkst. vidurio–antrosios pusės Rytų Lietuvos pilkapiuose paprastai randamos lipdytos keramikos pavyzdžių (plg. Cehak-Hołubowiczowa, 1955, p. 328–329; kiek artimesnės formos puodas iš Neravų pilkapio 9 – Kuncienė, 1983, p. 55, pav. 4:2). Tačiau, galimas dalykas, Santakos puodo analogų egzistuoja gyvenviečių archeologinėje medžiagoje (reikalą apsunkina tai, jog joje retai operuojama puodais ir puodų rekonstrukcijomis). Pažymėtina, kad pastaraisiais metais Juodoniu piliakalnio papédės gyvenvietėje buvo išskirtas horizontas vien su keramika lygiu paviršiumi. Gautos absoliučios datos rodo, jog minėtas sluoksnis susiformavo nuo IV a. paskutiniojo ketvirčio iki VI a. (Daugnora ir kt., 2004, p. 119–123).

29 pav. Suklijuotas pilkapio 6 puodas iš šono. 2003 m. V. Vaitkevičiaus nuotr.

Fig. 29. Glued pot in barrow 6 from one side.

Kai kurie laidosenos ir mirusiųjų kulto bruožai

Be ankstesniuose poskyriuose jau minėtų pilkapių ir kapų įrangos bruožų, įkapių dėjimo į kapus ypatumų, atskirai pažymėtiniai kai kurie kiti laidosenos ir mirusiųjų kulto elementai.

Kartu su tipiškais Rytų Lietuvos pilkapių griauniiais kapais Santakoje užfiksuotas paprotys laidoti mirusiojo galvą – pilkapio 1 kape rasta 30–35(40)m moters kaukolė (17, 30 pav.). Nepaisant erozinio dirvos poveikio, šioje kaukolėje išlikę net trupiausiu veido kaulų fragmentai. Be to, joje rastas pirmasis kaklo slankstelis. Remiantis doc. dr. R. Jankausko išvadą po mirties šis kūnas kurį laiką buvo nepalaidotė, o vėliau palaidotas galvos beveik skeletas (tačiau apatinis žandikaulis ir pirmasis kaklo slankstelis tuo momentu dar nebuvo atsiskyrę) (Vaitkevičius, 2000, p. 17; plg. Antasarės pilkapio 7 tyrimus).

Dar vienas atvejis, kuomet tyrimų metu rasta vien žmogaus galva, žinomas iš Aleknonių (Radastų) vietovės Alytaus r. Čia duobėje, priverstoje akmenų, kartu gulėjo ir apdegusi žmogaus kaukolė (Svetikas, 1983š, p. 6–7). Deja, paminklo pobūdis nėra aiškus; pagal ten pat rastas lipdytos keramikos brūkšniotu ir grublėtu paviršiumi šukes jis gali būti datuojamas I tūkst. pirmaja puse.

Papro
nukirsti jo
gelyje kra
gyvybė g
p. 61). Ta
cheologin
bendras kū
nukirsta g
(pastaraisi
aptiktas tol
šingu atve
duos ramy

Tad Sa
jame galva
kapis su al
terpretacija
palaidotas
linkybių be
rusiosios g
pusei–vidu
vys, atrodo
(atributi) n
kapų, ir gy

Bene a
chronologij
tik mirusių
Liublino (L
II/III a. buv
Černiachov
namos Mas
pinynuose i
Deja, papro
kowski, 199

Deginti
vos pilkapi
kai iš krema
su pelena
pio 4 kape I
jis nėra per
užsegtais ryš
pyną buvo a
te ypatingas
kaulai buvo

Kapuose

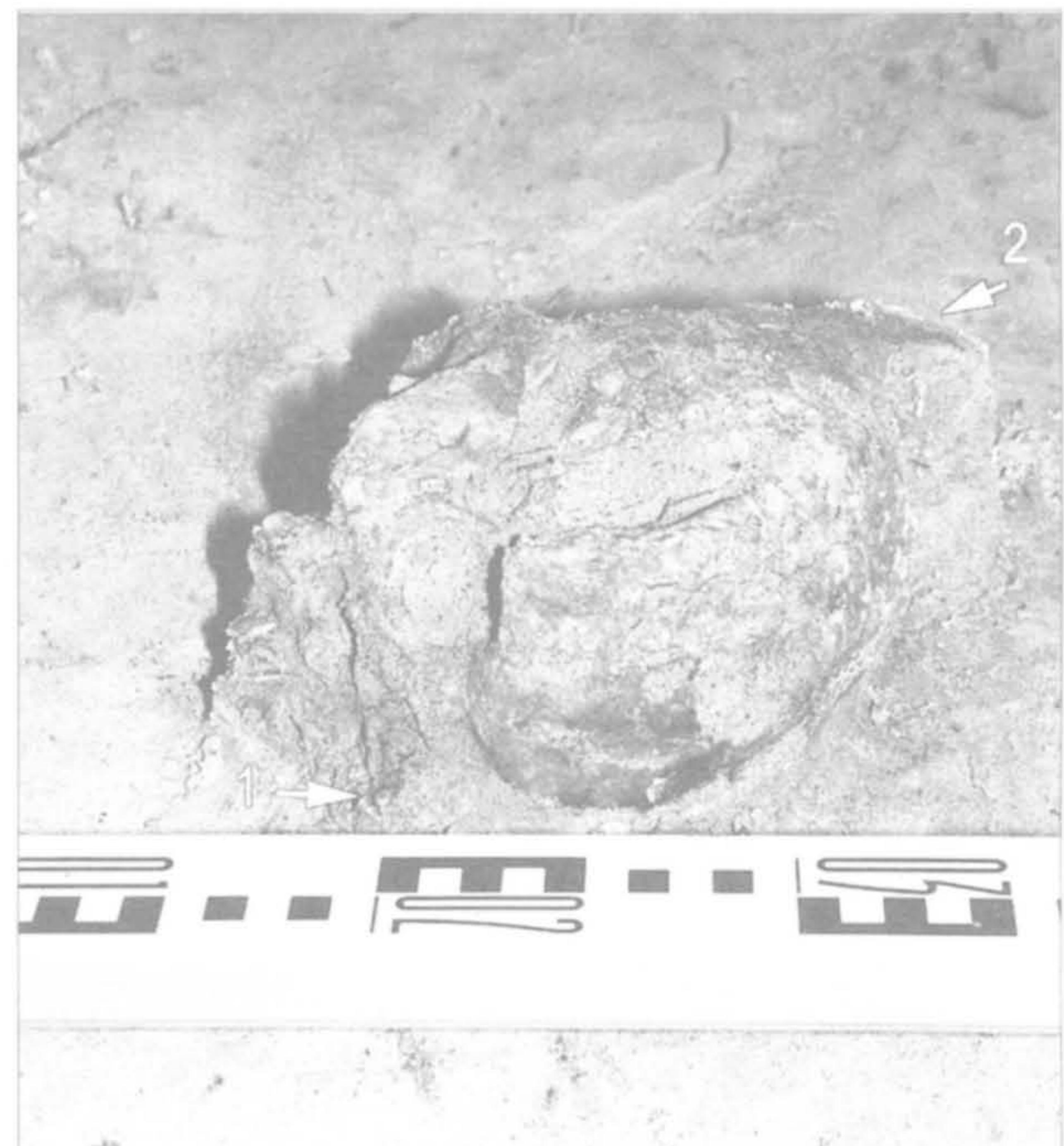
Paprotys po mirties besivaidenančiam žmogui nukirsti jo palaidoto kūno galvą iš seno žinomas daugelyje kraštų ir kultūrų. Tai susiję su tikėjimu, jog gyvybė glūdi būtent galvoje (plg. Greimas, 1990, p. 61). Tačiau kaip rodo mitologinės sakmės ir archeologinių tyrimų duomenys, net ir tokiais atvejais bendras kūno visumos principas nėra pažeidžiamas – nukirsta galva visada paliekama tame pačiame kape (pastaraisiais metais Arglaičių kapinyne, Raseinių r., aptiktas tokios rūšies kapas, datuojamas V–VI a. Priešingu atveju, viena (be kūno) galva ar kaukolė neduos ramybės gyviesiems. Ji turės būti palaidota.

Tad Santakos pilkazio 1 kapas išties išskirtinis – Jame galva palaidota be kūno. Virš kapo įrengtas pilkapis su akmenų vainiku tarytum atmeta aukos interpretacijas – galva palaidota lygiai taip, kaip būtų palaidotas ir visas kūnas. Galbūt dėl nežinomų aplinkybių bendruomenė turėjo galimybę laidoti tik mirusiosios galvą. O pilkapij juosiantis I tūkst. pirmajai pusei–viduriui visai nebūdingas ištisinis ir gilus griovys, atrodo, iliustruoja sieki ši ypatingą kapą atskirti (atributi) nuo supančios aplinkos – ir kitų mirusiuų kapų, ir gyvujų erdvės.

Bene arčiausiai panašios į Santakos pilkazio 1 chronologijos kapų, kuriuose būtų buvę palaidotos tik mirusiuju kūno dalys, žinoma teritorijoje tarp Liublino (Lenkija) ir Lucko (Ukraina), ten, kur nuo II/III a. buvo Vielbarko, o vėliau – apie IV–V a. – Černiachovo kultūros periferija. Plokštiniuose vadintinos Maslomencko grupės (*grupa masłomęcka*) kapinynuose minėtos rūšies kapai sudaro net 30 proc. Deja, papročio kilmė lieka tiksliau neapibrėžta (Kokowski, 1993).

Degintiniai Santakos kapai bendrame Rytų Lietuvos pilkapių masyve mažai skiriasi. Mirusiuju palai-kai iš kremavimo vietos paprastai buvo atnešami kartu su pelenais, anglimis, perdegusiomis įkapėmis. Pilkazio 4 kape 1 rasto smeigtuko padėtis kape ir tai, kad jis nėra perdeges (?), leidžia įtarti, jog juo galėjo būti užsegtas ryšulis, kuriuo iš kremavimo vietos į pilkapyną buvo atnešti mirusiojo palaikai. Šiame kontekste ypatingas pilkazio 2 kapas 3, kuriame degintiniai kaulai buvo išskirtinai švarūs (išsijoti, išplauti?).

Kapuose rastų kaulų analizė parodė, jog iš kre-

30 pav. Pilkazio 1 kape palaidota kaukolė (1 – cilindrėlis, 2 – ilgojo kaulo fragm.). 2000 m. V. Vaitkevičiaus nuotr.

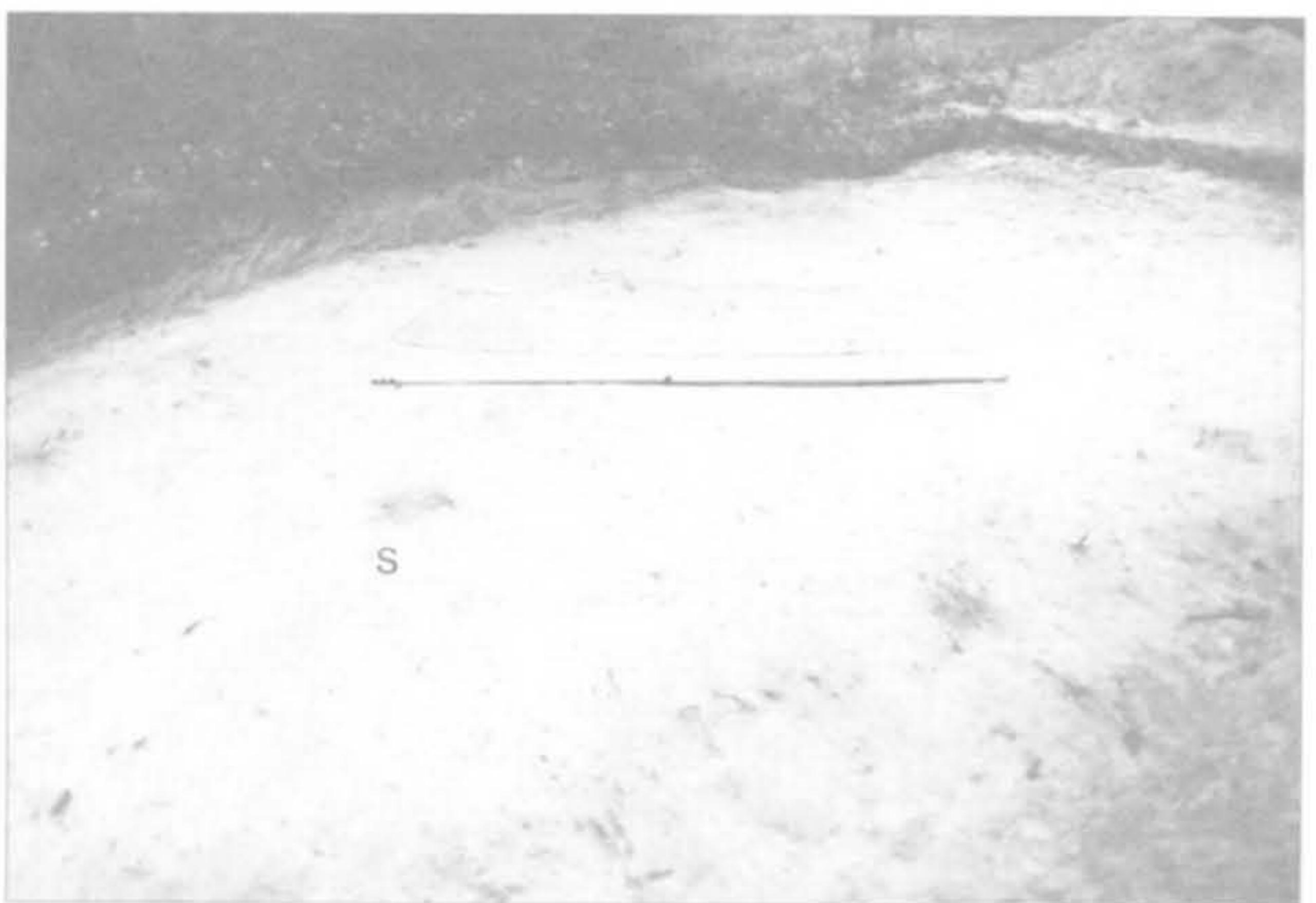
Fig. 30. Skull buried in grave of barrow 1 (1 – cylinder ornament, 2 – fragment of long bone).

mavimo vietos paprastai buvo atnešama tik dalis kaulų (palaikų). Šiuo atveju ypatingas pilkazio 4 kapas 2, kuriame rastas didelis stambiu degintiniu kaulu kiekis doc. dr. R. Jankauskui leido teigti, jog iš kremavimo vietos (didelės laužavietės) išties buvo išrinkti visi kaulai.

Santakos pilkapių tyrinėjimai suteikė informacijos ir apie tam tikrus specifinius mirusiuju kulto elementus. Tai visų pirma duomenys apie atminus, šiuolaikinėje visuomenėje dažniau žinomus kaip mirusiuju pagerbimo šventės.

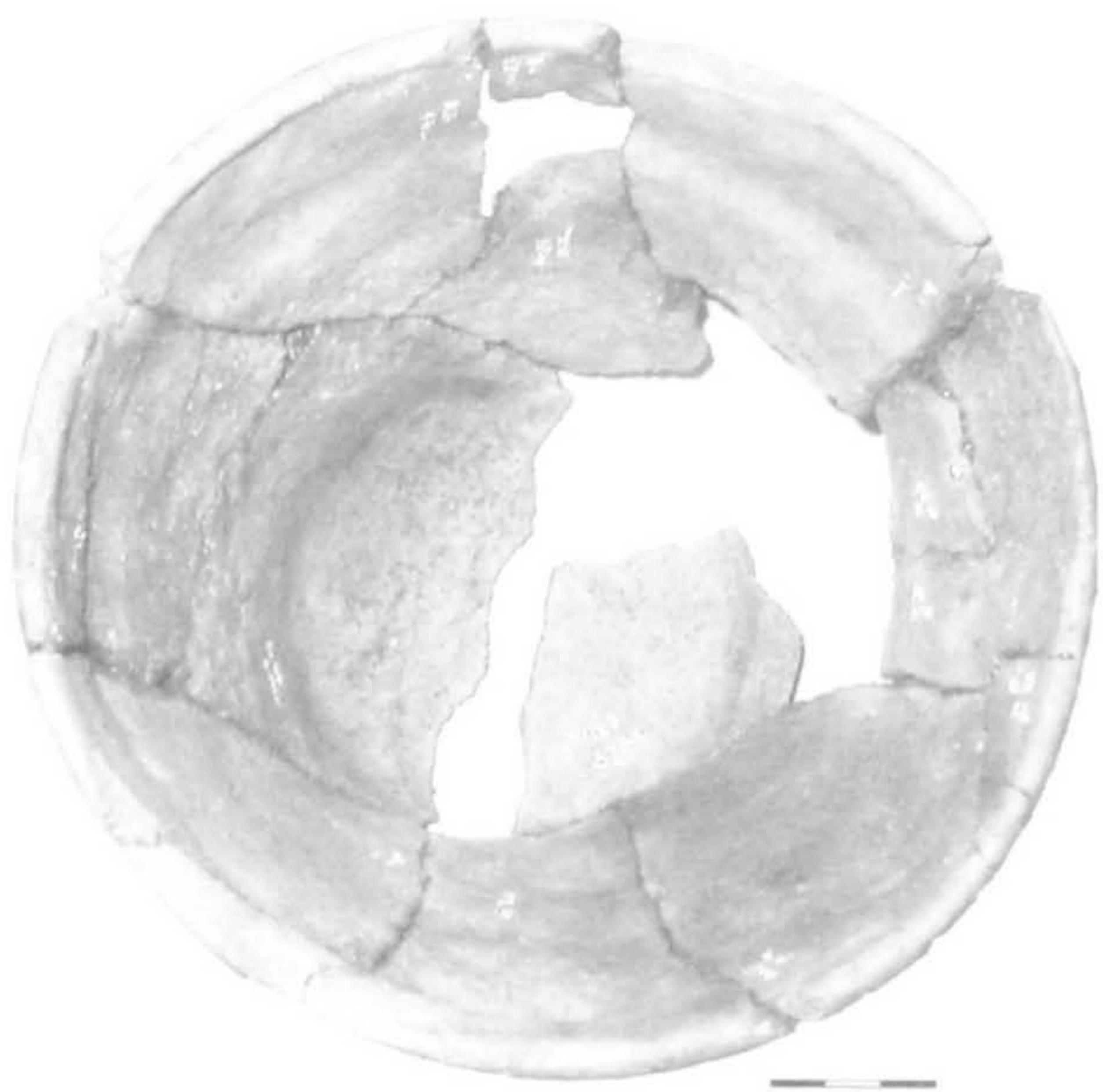
Menama apeiginė pilkapius juosiančiu duobių ir griovių paskirtis Rytų Lietuvos pilkapių tyrinėtojų jau ne kartą buvo aptarta. Ankstesniame šios publicacijos poskyryje buvo atkreiptas dėmesys į skirtinį pilkapių duobių užpildo sudėtį. Ji leidžia manyti, jog mirusiesiems skirta ugnis (laužai?) buvo kūrenama netrukus po pilkapių įrengimo arba (ir) praėjus ilgesniam laikui.

Atskiro dėmesio nusipelno Santakos pilkapyje 2 ir pastaraisiais metais kituose Rytų Lietuvos pilkapiuose

31 pav. Pilkapio 2 sampilo sluošnis. Stulpavietė (s) ir kapo 1 kontūras. 2001 m. V. Vaitkevičiaus nuotr.

Fig. 31. Layer of mound in barrow 2. Pole-site (s) and contour of grave 1.

32 pav. Suklijuotas pilkapio 6 puodas iš viršaus. 2003 m. V. Vaitkevičiaus nuotr.

Fig. 32. Glued pot from top in barrow 6.

užfiksuočių atvejai, kuomet kaip vienas iš pilkapio elementų iškyla vieno arba kelių medinių stulpų vietas (Pakalnių pilkapiai 2(?) ir 5; Baliulių pilkapiai 1, 2, 3, 7(10), 8(11) ir 10(13); Peršaukščio (Kasčiukų) pilkapiai 3, 5, 6 ir 7). Stulpavietės užfiksujotos pilkapio akmenų vainiko ir (arba) duobių apriboto ploto viuje arba išorėje, pačių duobių ribose, pagrindo lygyje ar sample. Net ir laikant, kad dalis šių

stulpaviečių gali būti velyvos ūkinės veiklos palikimas, vis tiek skirtingų tyrėjų ir to paties V–VI a. laikotarpio Rytų Lietuvos pilkapiuose užfiksujotas jų skaičius yra pernelyg didelis. Ypač įdomus Peršaukščio (Kasčiukų) pilkapio 6 atvejis, kuomet stulpavietė 2 aptikta nedideliamė tuščiame tarpe tarp visų pilkapio perimetru išsidėsčiusių 3 pailgų ir 4 ovalių duobių. Be to, stulpavietės padėtis pilkapio ŠV pavidėje sutapo su ta kryptimi, kuria buvo orientuotas griautiniame (centriniame) kape palaidotas mirusysis (Kliaugaitė, 2003š). Ne mažiau įdomus Ukmergėje rasto V a. kapo atvejis, kuomet akmenimis apkrauta stulpavietė buvo mirusiosios galvūgalyje (Zabiela, 1999, p. 71).

Tiriant Santakos pilkapį 2 tarp pilkapio rytų ir vakarų pusėse buvusių duobių aptikta 21x23 cm dydžio stulpavietė (31 pav.), kuri pjūvyje buvo užapvalinto kūgio formos, siekė 21 cm gylį. (Tiesa, be stulpavietės, tyrimų plote aptiktos dar septynių 14x16 cm – 35x35 cm dydžio duobės, kurias laikome kurmiarausiu ir kelmų vietomis.)

Apie minėtų medinių stulpų paskirtį spręsti sunku. Galimos mažiausiai kelios jų interpretacijos. Pirmia, tai memorialinė funkcija (antkapinis paminklas stogastulpių prototipas). Analogiskos paskirties akmeniniai paminklai I tūkst. pr. Kr.–I tūkst. vidurio laidojimo paminkluose yra žinomi bemaž viso Šiaurės Vakarų Europoje (plg. Chyżewska-Sułowska, 1971), neišskiriant Lietuvos teritorijos (Vaitkevičius, 2003, p. 83). Antra, tai tam tikra utilitarinė funkcija (stulpas, skirtas urnai, aukai ir pan. padėti). Toks stulpų prie pilkapių naudojimas aprašytas VII–X a. vakarų slavų pilkapių tyrinėtojų (Z. Adamikowa, 1983).

Be menamo medinio stulpo prie Santakos pilkapio 2 ir pilkapyje 4 iš vainiko kyšojusios stačiųmens viršūnės, bent jau kapo žymens vaidmenį galėjo vaidinti ir pilkapio 6 krūsnis, tiksliau – jos antžemės dalis. Visa akmenų krūsnis buvo rūpestingai sukrėta virš pilkapyje įrengto degintinio kapo. Apatinė krūsnies daliai priskirtini 22 akmenys, viršutinėi (20 cm gylyje) – 51 (21 pav.). Tarp viršutinės dalių akmenų rasta didesnė dalis sudaužyto puodo šukų. Šis faktas verčia kalbėti apie specialią memorialinę

krūsnies paramirusuoj k.

Suklijav metrikomis daužytas) į tiek susmul gose vietose koncentracij Antra puode o trečia – kv lies srityje.

Tad pilkai tai po jų į krū su maistu?) a žytas. Tai rodi tiško lizdo. E tiesiog šonin (32 pav.). Ta sudaužygas are

Ap

Kaip rodo p žvilgsnio tipišk Santakoje sute I tūkst. vidurio derėtų pamiršti, pilkapyno dalį pilkapių sudaro li, o juose ištirti dar mažesnę vis išspręsta vienos (kvartalinės linij kapių) Santakoje ginio turinio k chronologija, atit struktūra ir jos so riniais ryšiais.

Chronologija įkapės be didesni Santakoje ištirtus

Santykinių anal klausyti pilkapis palaidotas nesudeg

iklos paliki-
V–VI a. lai-
fiksuotas jų
is Peršaukš-
et stulpavie-
be tarp visu
l ir 4 ovalių
apio ŠV pa-
orientuotas
tas mirusy-
nus Ukmer-
akmenimis
galvūgalyje

apio rytų ir
x23 cm dy-
buvo užap-
(Tiesa, be
septynios
urias laikē-

spresti sun-
tacijos. Pir-
paminklas,
skirties ak-
st. vidurio
maž visoje
ka-Sułow-
iujos (Vait-
utilitarinė
pan. padē-
aprašytas
kojų (Zoll-

kos pilka-
stačio ak-
menį galėjo
antžeminė
ai sukrau-
Apatinei
utinei (5–
nės dalies
odo šukiu.
morialinę

krūsnies paskirtį bei apeiginę praktiką, susijusią su mirusiuju kultu.

Suklijavus puodo šukes su užrašytomis radimo metrikomis paaiškėjo, kad puodas sudužo (buvo sudaužytas) į tris didesnes dalis (vėliau jos dar šiek tiek susmulkėjo) ir todėl buvo rastas trijose skirtinėse vietose. Pagrindinė ir gausiausia puodo šukių koncentracija aptikta tarp krūsnies akmenų (28 pav.). Antra puodelio dalis atsidūrė maždaug už 2,5 m į Š, o trečia – kvartalinės linijos sunaikintos sampilo dalių srityje.

Tad pilkazio 6 puodas laidotuvu metu arba greitai po jų į krūsnį galėjo būti pastatytas sveikas (galbūt su maistu?) arba ten pat tam tikrų apeigų metu sudaužytas. Tai rodytų faktas, jog šukės nesudarė kompaktiško lizdo. Be to, keletas jų buvo neįprastai didelės – tiesiog šoninės puodo dalys nuo viršaus iki dugno (32 pav.). Tai perša mintį, jog taip puodas galėjo būti sudaužytas trenkus jį dugnu į krūsnies akmenis (?).

Apibendrinimas ir išvados

Kaip rodo pateikti faktai ir jų analizė, iš pirmo žvilgsnio tipiškų Rytų Lietuvos pilkapių tyrinėjimai Santakoje suteikė naujų vertingų duomenų apie I tūkst. vidurio krašto gyventojų kultūrą. Tačiau nederėtų pamiršti, kad šie tyrimai apėmė tik centrinę pilkapyne dalį kvartalinės linijos ruože. Šeši ištirti pilkapiai sudaro vos 1/20 visų pilkapyne pilkapių dalį, o juose ištirti 10 kapų, galimas dalykas, sudarodar mažesnę visų pilkapyne esančių kapų dalį. Tad išspręsta vienos rūšies paminklosauginė problema (kvartalinės linijos mineralizavimas nebežalos pilkapių) Santakoje palieka daug neatsakytu archeologinio turinio klausimų, susijusių su pilkapyne chronologija, atitinkamo laikotarpio bendruomenės struktūra ir jos socialiniai, ekonominiai bei kultūriniai ryšiai.

Chronologija. Pilkapių struktūra, kapų įrangos ir įkapės be didesnių diskusijų leidžia 2000–2003 m. Santakoje ištirtus kapus datuoti V–VI a.

Santykinių ankstyviausiam laikotarpiui gali priklausyti pilkapis 1. Be to, kad Jame mirusysis buvo palaidotas nesudegintas, čia pažymėtinis iki šiol vien

ankstyvojo Rytų Lietuvos pilkapių kultūros etapo kapuose (III–V a. vidurys) randami žalvariniai cilindrėliai.

Galbūt laikotarpiu apie V a. viduri turėtų būti datuojamas ir pilkapis 2, kuriame rasta po 2 griauntinius ir degintinius kapus, tačiau tai apsunkina atitinkamų daiktinių rodiklių nebuvinimas.

Pilkapių 3 ir 6 kapai pagal įkapes (rantytą verpstuką ir pjautuvą aukštyn atiestu smaigaliu) datuojami V–VI a. Tam pačiam laikotarpiui, matyt, priskirtinas ir pilkazio 5 kapas.

Pilkazio 4 kapas 2 pagal įkapes (B formos diržo sagtį ir ietigalį kalavijo formos plunksna) pagrįstai datuojamas laikotarpiu nuo V a. antrosios pusės iki VI a. pradžios. Kartu šis antrinis pilkazio kapas rodo, jog iš santykinai ankstesnio laikotarpio yra kilę pilkazio 4 kapas 1 su vienintele įkape – geležiniu smeigtuku.

Tai, jog lobiu ieškotojai 1999 m. aptiko taip pat V a. antrosios pusės–VI a. laikotarpiui būdingą kapą, įkastą į pilkazio (31 – pagal detalujį planą) pakraštį maždaug už 120 m į Š–ŠV nuo archeologinių tyrimų vietas (3 pav.), teikia pagrindo manyti, kad bent jau centrinėje pilkapyne dalyje išsidėstę pilkapiai (apie 50–60 pilkapių) yra kilę iš to paties laikotarpio.

Pilkapių 1, 2, 4 ir 6 tyrimų rezultatai leidžia kalbėti apie tam tikrus specifinius (galbūt iš dalies ir lokalinius) Santakos pilkapių bei kapų įrangos, laidosenos bruožus ir mirusiuju kulto elementus. Tačiau apibendrinus galima pasakyti, kad V–VI a. Santakos bendruomenė, remiantis šešių pilkapių tyrimų rezultatais, nedaug kuo skiriasi nuo kitų to meto Rytų Lietuvos pilkapių kultūros atstovų.

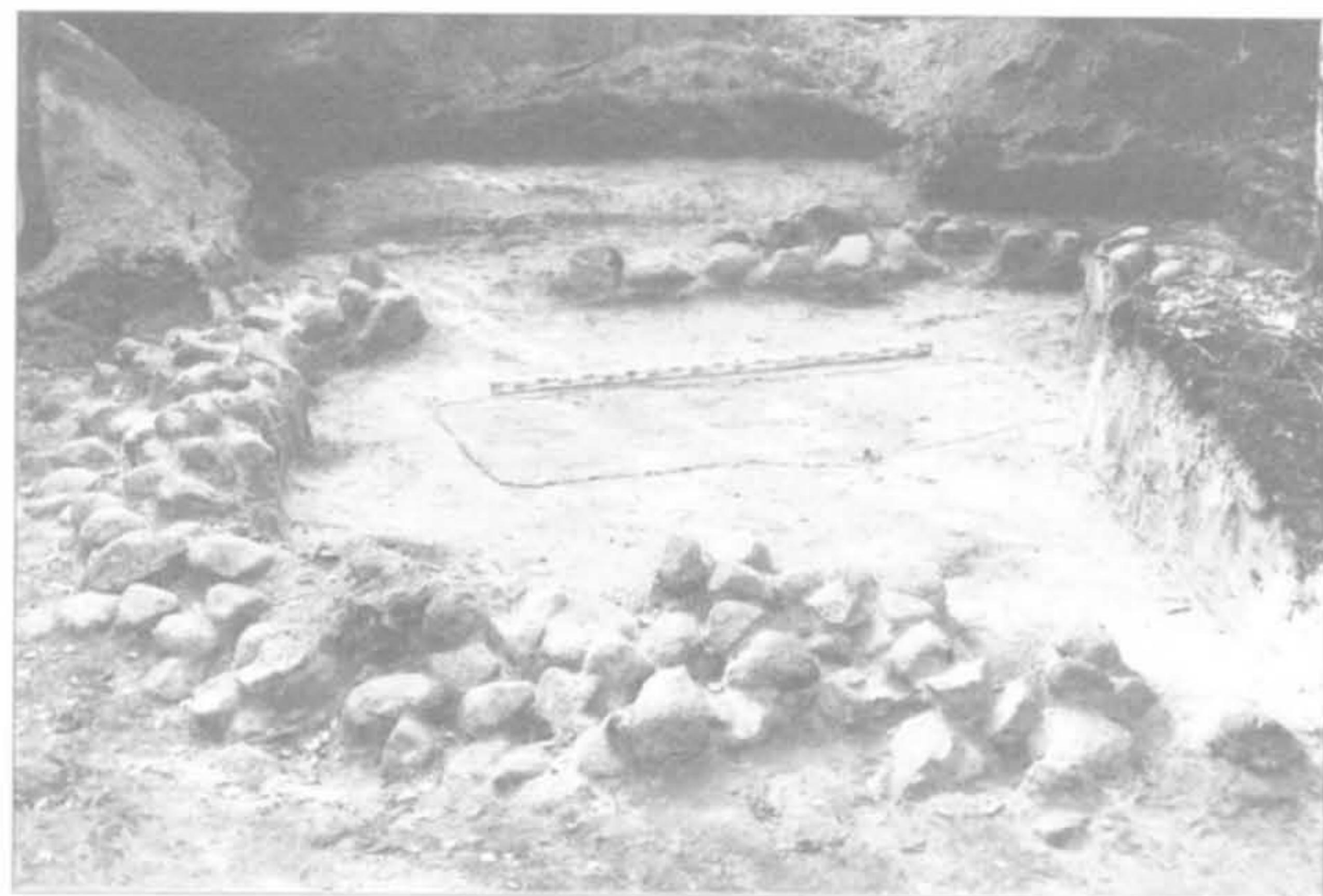
Šis V a. antrosios pusės–VI a. horizontas, kuriam visų pirmą priklauso išraiškingas vyru įkapių komplektas (diržo sagtimis B formos priekine dalimi, geležinėmis lankinėmis segėmis aukštū lankeiliu, siauraašmeniais pentiniais kovos kirviais su atkraštėmis, antskydžiais ir kt.), žymi antrojo Rytų Lietuvos pilkapių kultūros etapo pradžią. Geografinė prasme, jis apima kur kas didesnę teritoriją negu ta, kurioje buvo paplitę III–V a. vidurio pilkapiai (žr. Vaitkevičius, 2005b, p. 75–78).

Antrojo Rytų Lietuvos pilkapių kultūros etapo pilkapynai neretai buvo kuriami naujose vietose, kurias paprastai charakterizuoja ir tam tikra gamtinė aplinka (smėlingos vietovės, upių slėniai ir kt.). Tai tinka ir kalbant apie Santakos pilkapyną. Galimas dalykas, kad jį palikusių bendruomenininkų pirmatai dar gyveno kitomis sąlygomis – apie 2,5 km į P esančiose moreninėse aukštumose, kur būta Varapniškių pilkapyno (žr. 1 pav.), iškurto ne vėliau kaip III a. pabaigoje.

33 pav. Pilkapis 1 prieš tyrinėjimus (iš PV). 2000 m.
V. Vaitkevičiaus nuotr.

Fig. 33. Barrow 1 before investigations (from SW).

34 pav. Pilkapis 1 pasiekus pagrindo lygi (iš ŠR). 2000 m.
V. Vaitkevičiaus nuotr.

Fig. 34. Barrow 1 at barrow's foundation level (from NE).

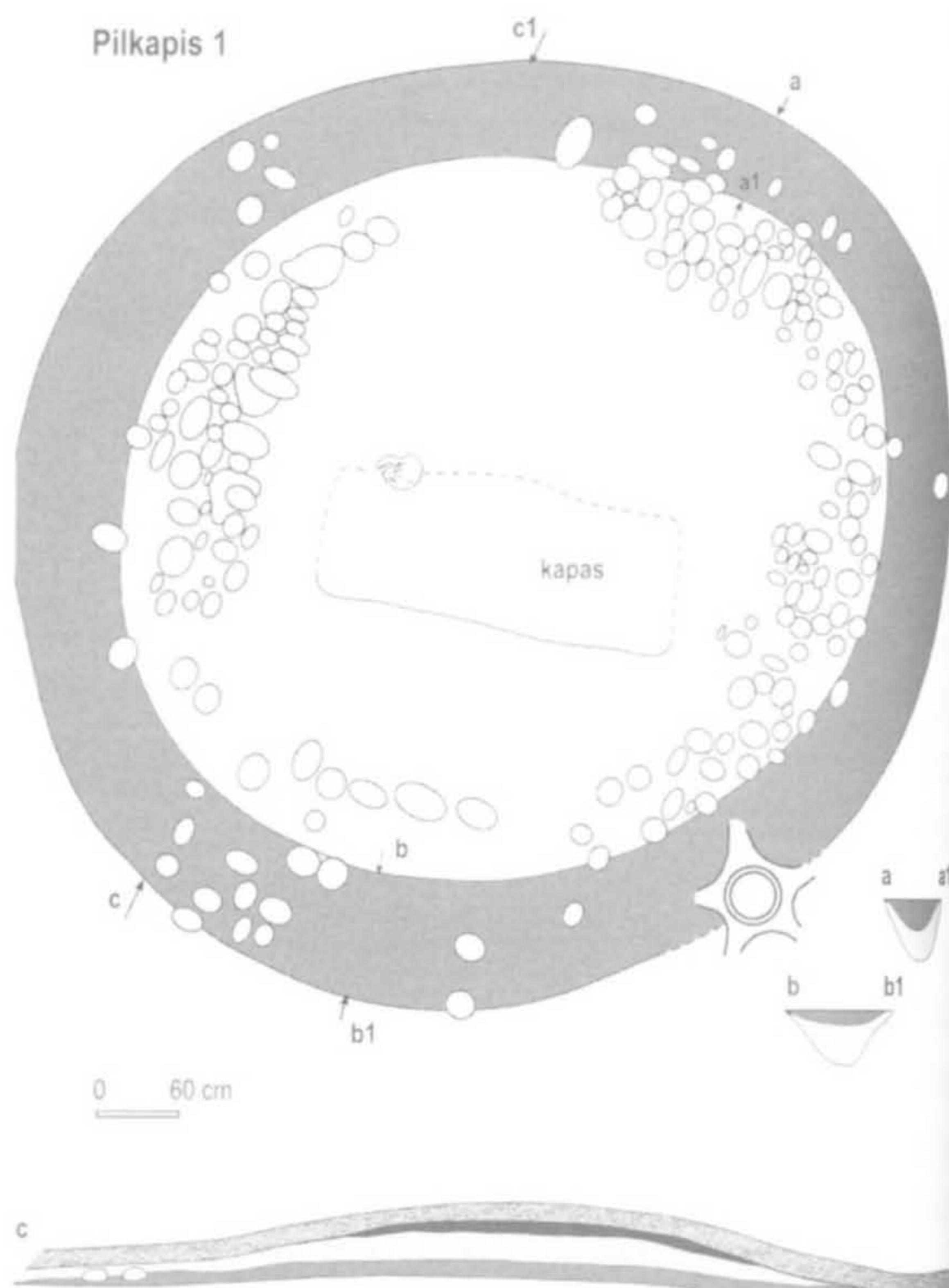
² Publikacijai parengtuose pilkapių planuose atsispindi tik pagrindinė tyrimų informacija: sampilė, ant pagrindo ir duobės aptiktų akmenų, taip pat kapų, duobių padėtis bei dydis, jų užpildo schema, sampilo profilis ir jo struktūra.

PILKAPIŲ IR KAPŲ APRAŠYMAS

Visa centrinė **pilkapio 1** sampilo dalis buvo suardyta 3,5–4 m pločio kvartalinės linijos. Išlikę sampilo pakraštys tebuvo 4 m ilgio (ŠR–PV), 1,5 m pločio (ŠV–PR), aukščiausioje vietoje siekė 56 cm aukštį (33 pav.).

Sampilo būta iš geltono smėlio. Pilkojo pagrindas – pilko smėlio su smulkiais angliukais sluoksnis po sampilu aptiktas 0,46–0,49 m gylyje. Sluoksnio storis siekė 13–16 cm, į kraštus jis plonėjo. Sampilo pakraščiai buvo gausiai apdėti akmenimis. Akmenų vainiko vidinis plotis siekė 3,6x3,9 m, išorinis – 5,3x5,5 m. Vainikui krauti panaudota apie 200 įvairaus dydžio akmenų. Nepaisant suardymu, vainikas išliko palyginti gerai (34 pav.).²

Vainiko akmenys buvo sukrauti ant sampilo pakraščio, vienas ant kito, maždaug 20–25 cm aukštyje.

35 pav. Pilkojo 1 planas ir sampilo pjūvis. *V. Vaitkevičiaus br.*
Fig. 35. Plan of barrow 1 and its section.

4
5
1
L

suformuo-
gyje pirm-
kai 20x30
akmenų k-
dydžio, a-
15x25x15
vainiką ju-
kad tuo m-
vys dar ne-

Griovy-
niko. Jo pl-
(P). Pjūvy-
čiais šlaita-
tas) smėli-
apačioje be-

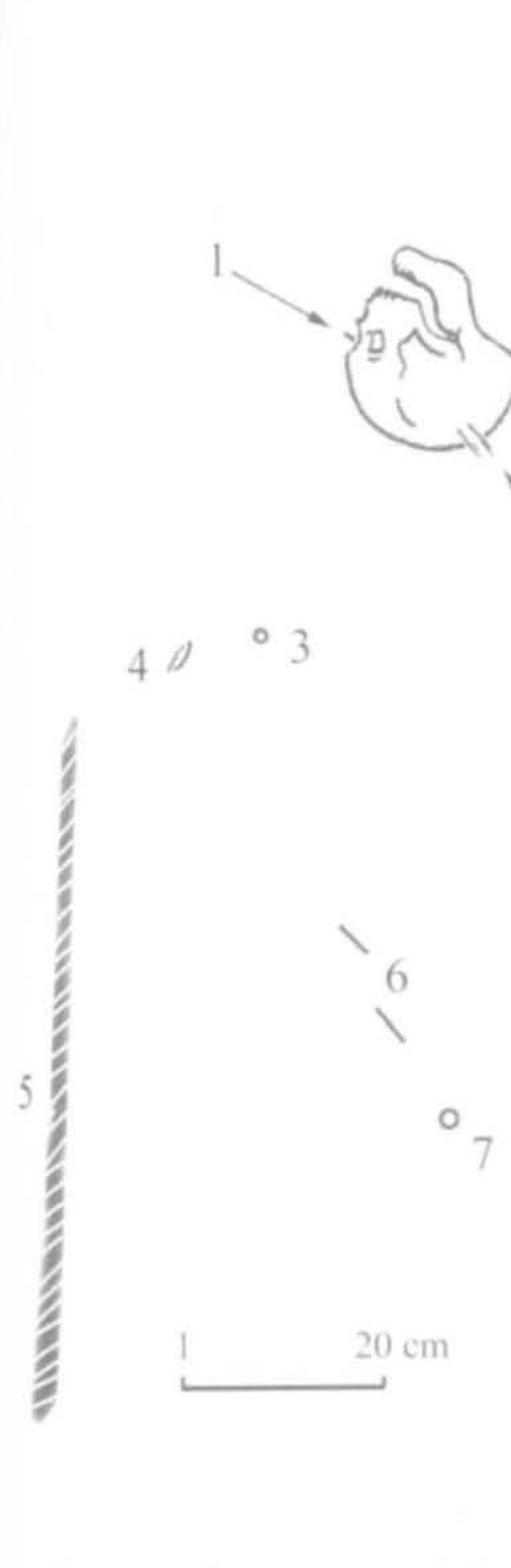
73–76
karto po pi-
(300°–120°
tūro pietų ki-
bės Š, V ir
geltoname-
nis duobės
tiriamas sa-
atitiko kapo

s buvo su-
likės sam-
V), 1,5 m
kė 56 cm

io pagrin-
sluoksnis
Sluoksnio
. Sampilo
Akmenų
šorinis –
200 įvai-
vainikas

npiilo pa-
aukštyje,

N
↑

36 pav. Pilkapio 1 kapo planas (1 – cilindrėlis, 2 – ilgojo kaulo fragm., 3 – grandelė, 4 – skruostikaulio fragm., 5 – degėsiai, 6 – ylos (?) dalys, 7 – įtvara). V. Vaitkevičiaus brėž.

Fig. 36. Plan of grave in barrow 1 (1 – cylinder ornament, 2 – fragment of long bone, 3 – link, 4 – fragment of cheekbone, 5 – ashes, 6 – parts of awl (?), 7 – fitting).

suformuojant savotiško kiauto pamata. Pagrindo lygyje pirmiausia buvo sukrautas didesnių, vidutiniškai 20x30x20 cm dydžio, akmenų ratas. Ant šių akmenų krauti mažesni, vidutiniškai 15x20x10 cm dydžio, akmenys. Gera dešimtis vidutiniškai 15x25x15 cm dydžio akmenų aptikta ir viršutinėje vainiką juosusio pilkapio griovio dalyje. Tai rodytu, kad tuo metu, kai vainikas iro, pilkapį juosęs griovys dar nebuvo visiškai užslinkęs.

Griovys juosė pilkapį 15–20 cm atstumu nuo vainiko. Jo plotis svyravo nuo 67 (Š pusėje) iki 84 cm (P). Pjūvyje 44 cm gylio griovys buvo dubens stačias šlaitais formos. Jo užpildas – pilkšvas (maišytas) smėlis su pavieniais smulkiais angliukais apačioje bei juoda degēsinga žemė viršuje (35 pav.).

73–76 cm gylyje nuo sampilo viršaus, ižemyje, iš karto po pilkapio pagrindo sluoksniu išryškėjo V–R (300° – 120°) kryptimi orientuoto *griautinio kapo* kontūro pietų kraštine (skyrėsi pilku maišytu smėliu). Duobės Š, V ir R kraštines susiliejo su pilkšvais intarpais geltoname ižemio smėlyje. 84–86 cm gylyje aiškinis duobės kontūras visai pranyko. Tad toliau buvo tiriamas salyginis stačiakampis plotas, kuris maždaug atitiko kapo duobės kryptį ir apėmė visus maišyto smė-

37 pav. Pilkapio 1 kapo įkapės (išlikusios). 1 – ylos (?) dalys, 2 – cilindrėlis, 3 – įtvara (1, 2 – geležis, 3 – žalvaris).

R. Butvilienės pieš.

Fig. 37. Burial items (remaining) of grave in barrow 1: 1 – parts of awl (?), 2 – cylinder ornament, 3 – fitting (1, 2 – iron, 3 – bronze).

lio lopinėlius ižemyje (17 pav.). 1,1–1,12 m gylyje aptiki neanatomine tvarka išsidėstę mirusiojo kaulai: 30–35(40) m. moters kaukolė ant kairiojo skruosto (su pirmuoju kaklo slanksteliu), nugrėžta į V pusę. Ant jos pakaušio buvo prilipęs ilgojo kaulo fragmentas. Dar vienas nedidelis skruostikaulio fragmentas gulėjo už 62 cm į P nuo kaukolės (36 pav.).

Kairiojoje kaukolės akiduobėje aptiktas tarytum styrantis žalvarinis cilindrėlis (30 pav.). Aptyksliai pečių srityje rasta sunykusi žalvarinė grandelė su prie jos prilipusios juodos organinės medžiagos liekanomis (neišliko). Juosmens srityje – 3 korodavę geležinės adatos (ylos, smeigtuko?) fragmentai. Į rytus nuo jų aptikta ir geležinė įtvara, aplipusi mediena (ylos rankena?) (37 pav.), bei sunykusio neaiškaus geležinio dirbinio (?) fragmentas.

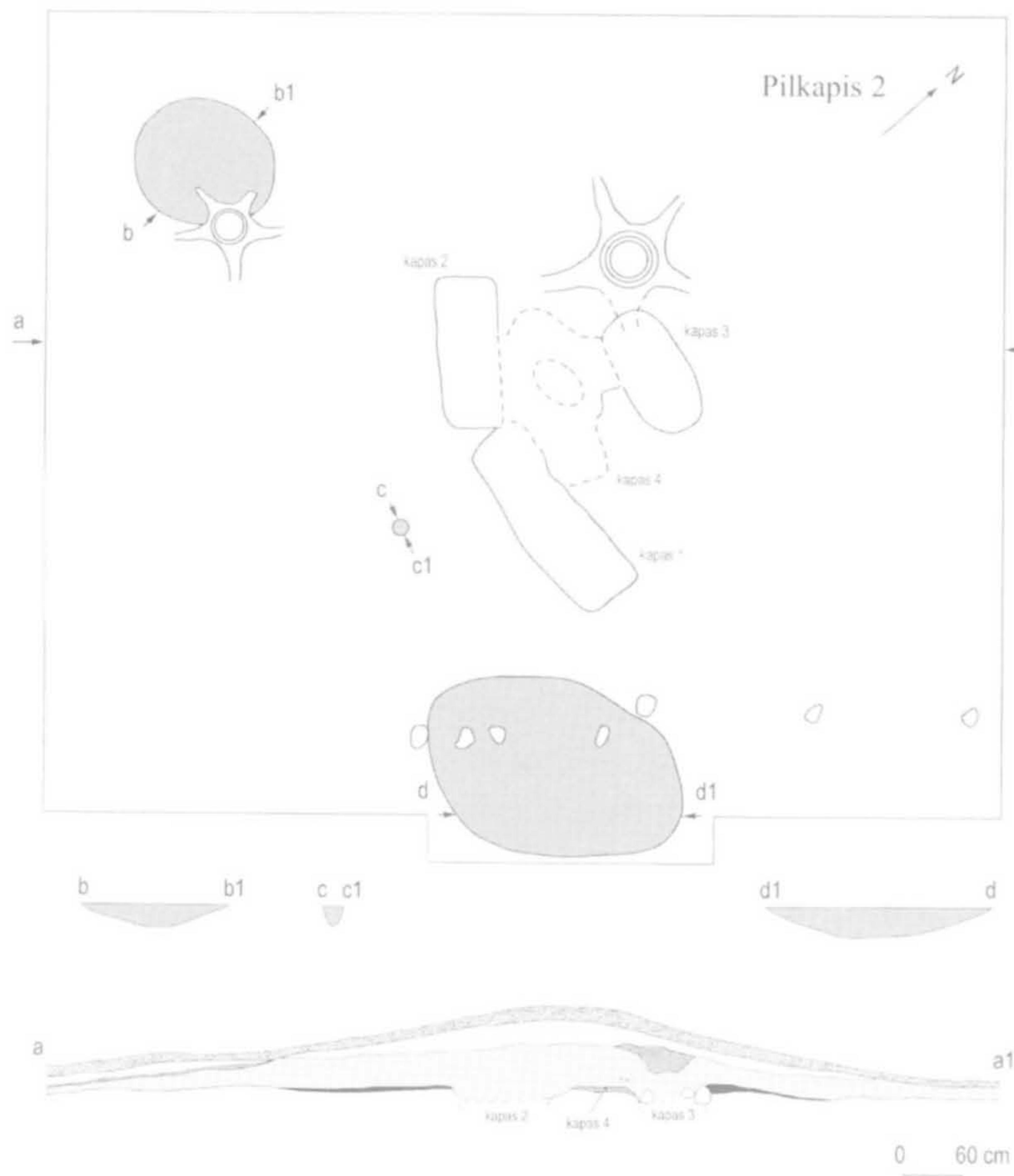
1,17 m gylyje mirusiosios dešinėje išsiskyrė ŠV–PR (310° – 130°) kryptimi orientuotos 1,25 m ilgio ir 4–8 cm pločio degesių juostos žymė.

Visa centrinė **pilkapio 2** sampilo dalis buvo suardyta 3,5–4 m pločio kvartalinės linijos. Išlikęs sampilo pakraštys tebuvo 5,6 m ilgio (ŠR–PV), 2,6–2,8 m pločio (ŠV–PR), aukščiausioje vietoje siekė 1,07 m aukštį (38 pav.).

38 pav. Pilkapis 2 prieš tyrinėjimus (iš ŠR). 2001 m.
V. Vaitkevičiaus nuotr.

Fig. 38. Barrow 2 before investigations (from NE).

39 pav. Pilkapio 2 planas ir sampilo pjūvis. *V. Vaitkevičiaus* brėž.
Fig. 39. Plan of barrow 2 and it's section.

Sampilo būta iš geltono smėlio su pavieniais angliukais. (Be to, suplokštėjusi sampilą ilgainiui galbūt paaukštino vėjas, supustydamas virš jo gelsvo smėlio „kepurę“.) Pilkapio pagrindas – maišytos degesingos žemės su angliukais sluoksnis po sampiliu aptiktas 88–92 cm gylyje. Sluoksnio storis siekė 4–7 cm, į kraštus jis plonėjo.

Aiškesnės pilkapio ribos liko nenustatytos, nes sampilo nejuosé nei akmenų vainikas, nei griovys. Tik rytuose ir vakaruose aptiktos dvi seklios juoda degesinga žeme su anglimis ir suodžiai užpildyto duobės. Rytinė duobė buvo 1,4x2,8 m dydžio, 40–45 cm gylio, o vakarinė – 1,35x1,5 m dydžio, 24 cm gylio. Tarp duobių aptikta 21x23 cm dydžio stulpavietė (?), kuri pjūvyje buvo užapvalinto kūgio formos, siekė 21 cm gyli. Jos užpildas – juodos spalvos smėlis su anglimis (39 pav.).

Menamoje centrinėje pilkapio dalyje išryškėjo keturių kapų kontūrai. Dviejų griautinių kapų duobės, užpildyto balkšvu, vietomis maištu smėliu, émė ryškėti dar sampile. Vieno iš degintinių kapų vietą sampile ženklino akmenų krūsnies viršutinė dalis, o pilkšva antrojo degintinio kapo žemė išryškėjo balkšvame, vietomis geltoname žmio smėlyje (40, 41 pav.).

Kapas 1 (griautinis). 0,96 m gylyje kapo duobė buvo 0,58–0,68x2,15 m dydžio. Ji siekė 26 cm gyli. Apie 30–35 m. amžiaus miniosios (sprendžiant iš įkapių) buvo laidota aukštielninka, orientuota galva į V (255°). Dešinioji jos ranka atrodo, buvo ištiesta palei šoną. Kairiosios padėties nenustatyta. Mirusiosios kairėje, maždaug alkūnės srityje, rastas geležinis pjautuvass medinės rankenos likučias (22 pav.). Virš pjautuvo aptikta ylėjtvara su kaulinės rankenos likučiais. Ylos adatos smaigalys buvo rastas nuėmus pjautuvą, prilipęs

40 pav. Pilkapis 2
2001 m. *V. Vaitkevičiaus*
Fig. 40. Graves
juo. Dar vie
srityje.

Kaukolės
tiktas žalvarin

41 pav. Pilkapio 2
Fig. 41. Plan of gr

vienais an-

gainiui gal-

š jo gelsvo

aišytos de-

po sampilu

ris siekė 4–

atytos, nes

ei griovys.

žlios juoda

užpildyto

ydžio, 40–

žio, 24 cm

žio stulpa-

kūgio for-

os spalvos

iv.).

še pilkatio

kapų kon-

bu duobės,

nis maišy-

r sampile.

vieta sam-

snies vir-

antrojo

šryškėjo

name įže-

. 0,96 m

vo 0,58–

kė 26 cm

aus miru-

buvo pa-

tuota gal-

os ranka,

ei šoną.

tyta. Mi-

alkūnės

tuvas su

kučiais

ikta ylos

os liku-

ys buvo

lipės po

40 pav. Pilkatio 2 kapai 1–4 prieš pradedant juos preparuoti.
2001 m. V. Vaitkevičiaus nuotr.

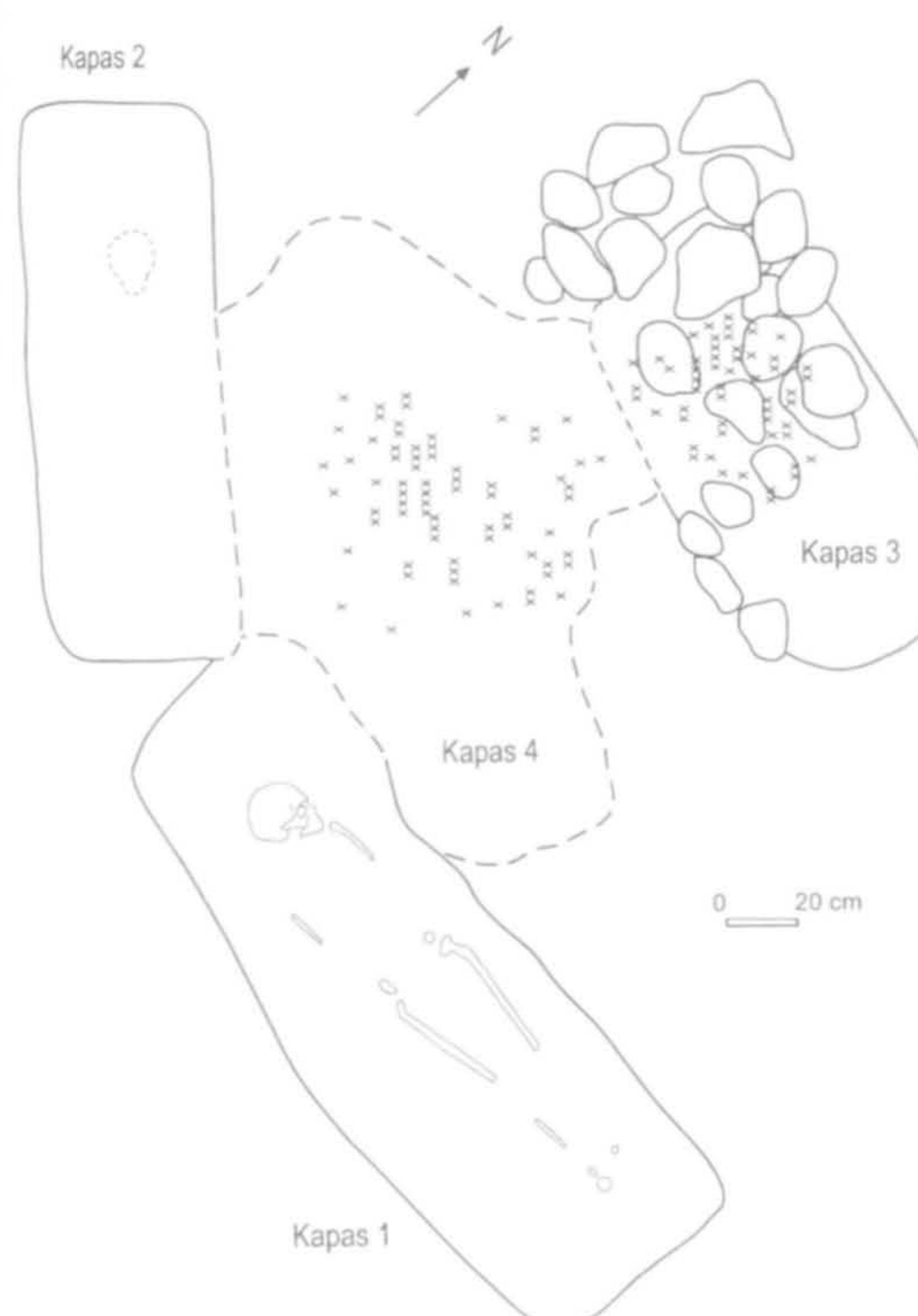
Fig. 40. Graves 1–4 in barrow 2 before their preparation.

juo. Dar viena ylos dalis gulėjo mirusiosios kaklo

srityje.

Kaukolės kairėje, prie pakaušio, ant briaunos ap-

tiktas žalvarinis juostinės žiedas užkeistais galais. Prie

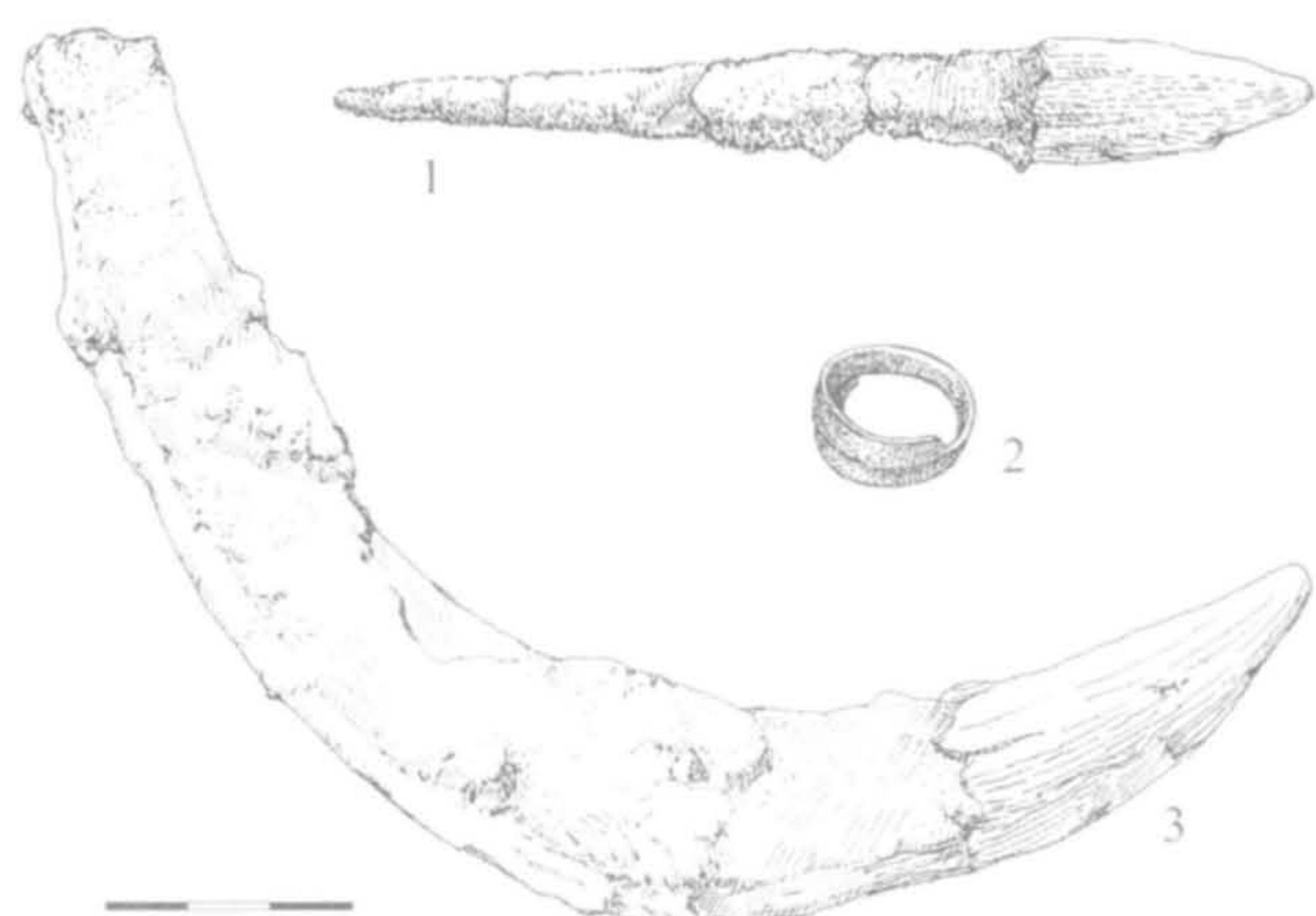
41 pav. Pilkatio 2 kapų planas. V. Vaitkevičiaus brėž.

Fig. 41. Plan of graves in barrow 2.

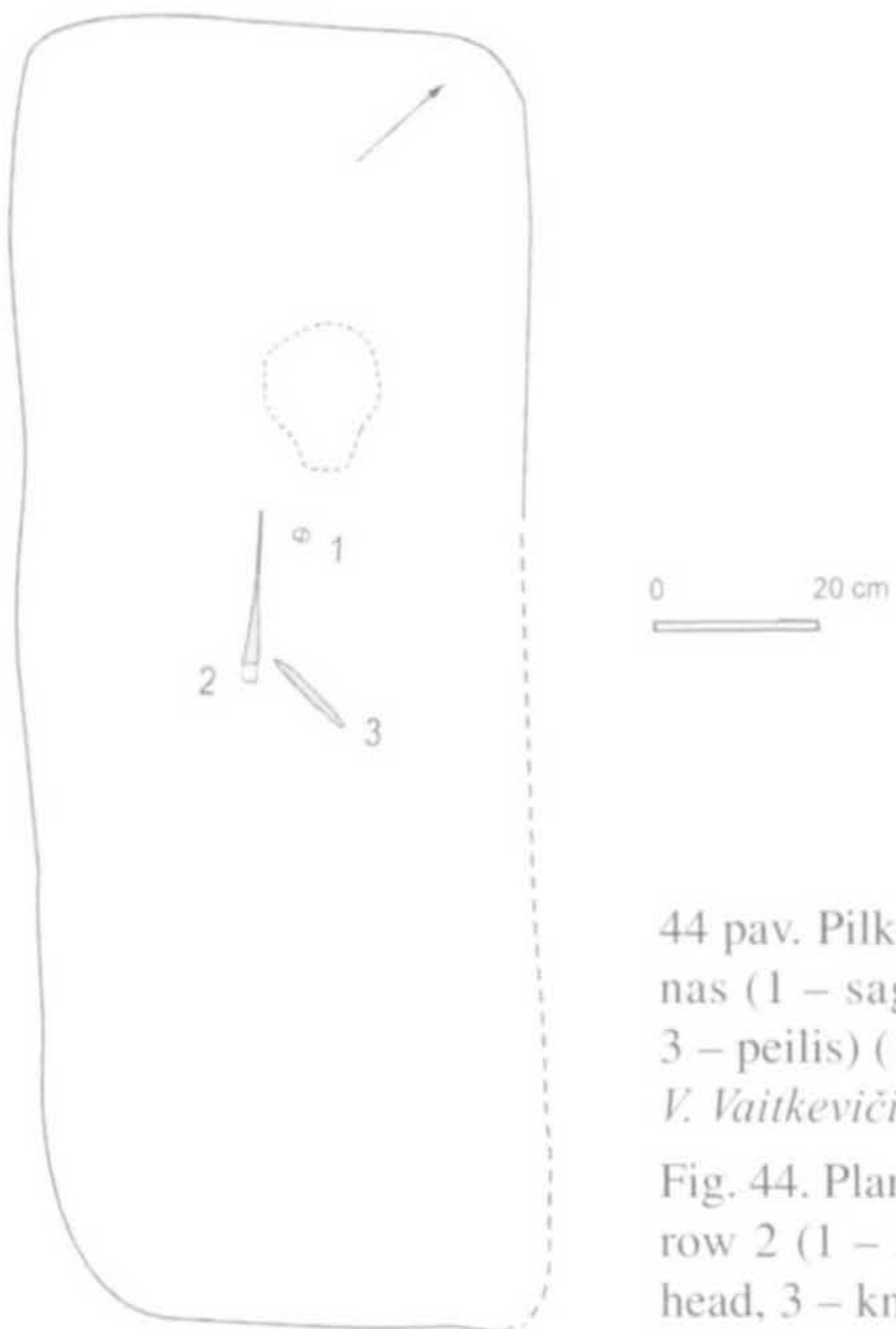
42 pav. Pilkatio 2 kapo 1 planas (1 – žiedas, 2 – ylos dalys, 3 – pjautuvas). V. Vaitkevičiaus brėž.

Fig. 42. Plan of grave 1 in barrow 2 (1 – ring, 2 – parts of awl, 3 – sickle).

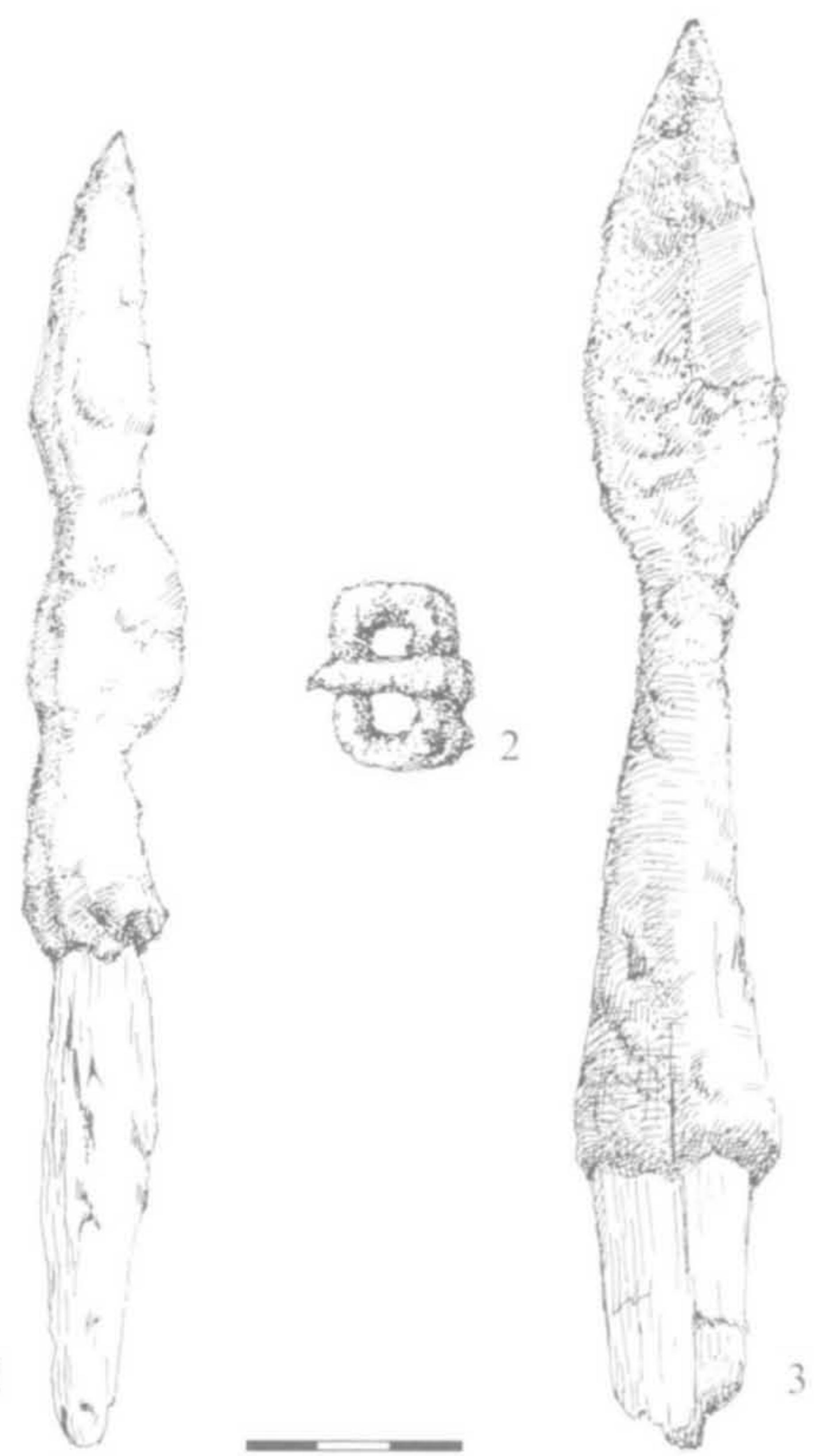
43 pav. Pilkatio 2 kapo 1 įkapės. 1 – yla, 2 – žiedas, 3 – pjautuvas (1, 3 – geležis, 2 – žalvaris). R. Butvilienės pieš.

Fig. 43. Burial items of grave 1 in barrow 2: 1 – awl, 2 – ring, 3 – sickle (1, 3 – iron, 2 – bronze).

44 pav. Pilkapio 2 kapo 2 planas (1 – sagtis, 2 – ietigalis, 3 – peilis) (1–3 – geležis).
V. Vaitkevičiaus brėž.

Fig. 44. Plan of grave 2 in barrow 2 (1 – buckle, 2 – spearhead, 3 – knife) (1–3 – iron).

45 pav. Pilkapio 2 kapo 2 įkapės. 1 – peilis, 2 – sagtis, 3 – ietigalis (1–3 – geležis). R. Butvilienės pieš.

Fig. 45. Burial items of grave 2 in barrow 2: 1 – knife, 2 – buckle, 3 – spearhead (1–3 – iron).

jo rasta juodų užsikonservavusios organinės medžiagos (vilnos?) liekanų (42, 43 pav.).

Kapas 2 (griaustinis). Jis šiek tiek suardė kapo 1 duobės ŠV kampą. 96 cm gylyje kapo 2 duobė buvo 0,6–0,65x1,6 m dydžio. Ji siekė 25–28 cm gyli. Mirusysis (sprendžiant iš dantų, 4 m. ± 12 mén. vaikas) buvo palaidotas aukštielninkas, orientuotas galva į V (290°). Mirusiojo dešinėje aptiktas ietigalis su įmovoje išlikusia 3,7 cm ilgio nulaužto (?) medinio koto dalimi. Šalia ietiglio viršūnės rasta geležinė sagtelė. Juosmens srityje aptiktas įkypai, smaigaliu ietigilio link padėtas peilis su medinės rankenos likučiais (26, 44, 45 pav.). Virš mirusiojo dantų pastebėta juodos spalvos užsikonservavusios organinės medžiagos likučių, matyt, vilnonio audinio.

Kapas 3 (degintinis). Duobės kontūras užfiksotas 88–94 cm gylyje. Kapas skyrėsi pilkšvu geltonu smėliu, savo akmenų konstrukcija ir tuo, jog čia slūgsojo iš laužavietės visiškai švariai išrinkti degintiniai kaulai. 0,96–1 m gylyje duobė buvo 1,32 m ilgio (R–V), 0,64–0,68 m pločio, 21–23 cm gylio, stačiais šlaitais, plokščiu ir kiek nelygiu dugnu. Didžiausia degintinių kaulų koncentracija aptikta duobės V dalyje, savotiškoje „skylėje“ tarp palyginti didelių akmenų ir po jais.

Kapo akmenų konstrukcija nusipelno ypatingo dėmesio: ant duobės ŠV ir V krašto aptikta 12 akmenų (18 pav.). Didžiausias jų buvo 32x38x25 cm dydžio, mažiausias (skeveldra) – 7x11x6 cm. Vidutinis kitų akmenų dydis svyravo nuo 13x16x12 iki 20x27x12 cm. Tai smulkiagrūdis ir vidutinio rupumo granitas. Dar vienas šiai konstrukcijos daliai pris skirtinas akmuo, matyt, nuvirtęs, gulėjo giliau, pačioje kapo duobėje. Kapo duobės Š sienoje buvo 4 vidutiniškai 19x22x20 cm dydžio akmenys. Du iš jų buvo pastatyti taip, kad sutvirtintų duobės sienelę, kiti du – uždėti jiems ant viršaus. Visi šie akmenys – smulkiagrūdis granitas.

Kapo duobės pietų sienoje rasti 3 vidutiniškai 13x17x16 cm dydžio akmenys. Vienas iš jų – skeveldra. Kiti du pastatyti taip, kad sutvirtintų duobės sienelę. Šie akmenys – vidutinio rupumo granitas. Tarp abiejų akmenų „sienelių“ Š ir P pusėse kapo

duobės d
21x24x1

Kape
sudegę, b
iš daugiau
skeleto fr
ta, jog pa
lio ar gall

Kapa
sieku 88-
miau jo, ta
su geltonu
niais kaula
nes susili
duobių rib
statyti, kur
skyrus ta
Sprendžia
ta deginti
pas 4 yra s
abiejų gria
orientacija
nologiškai

Kita ve
siškai atme
sis kapas ši
kapai.

Kapo 4
(Š–P) ir 24
bens forma
taisiais kap
fragmentai
5x5 cm dy
centrinėje

Kape į
sudegę, balt
iš daugiau
Daug skelet
statuota, jog
20 m. moter

Centrinė
kvartalinės
6,1 m ilgio (S
sioje vietoje

medžia-
dė kapo
2 duobė
5–28 cm
4 m. ±
lninkas,
dešinėje
cm ilgio
etigalio
s srityje
padėtas
26, 44,
juodos
džiagos

žfiksuo-
geltonu
čia slūg-
deginti-
2 m ilgio
, stačiais
džiausia
ės V da-
delių ak-

ypatingo
a 12 ak-
3x25 cm
n. Vidu-
6x12 iki
io rupu-
liai pri-
giliau,
je buvo
s. Du iš
s siene-
e akme-

tiniškai
— ske-
duobės
ranitas.
se kapo

duobės dugne buvo aptikti dar 3 nuo 16x20x9 cm iki 21x24x16 cm dydžio akmenys (46 pav.).

Kape įkapių nerasta. Mirusiojo kaulai visiškai sudegę, baltais kreminės spalvos, surinkti beveik visi iš daugiau kaip 800°C temperatūros laužavietės. Daug skeleto fragmentų pavyko identifikuoti. Konstatuota, jog palaikai yra vieno asmens – 12–20 m. paauglio ar galbūt jaunos moters.

Kapas 4 (degintinis). Visame tyrimų plote pasiekus 88–90 cm gylį, pilkapio pagrindo lygyje ir žemiau jo, tarp kapų 1, 2 ir 3, išryškėjo pilkšvo, maišyto su geltonu smėlio su pelena, anglimis ir degintiniai kaulais dėmė. Jos ribos nebuvo visiškai aiškios, nes susiliejo su visų trijų aplink išsidėsčiusių kapų duobių ribomis (40, 41, 47 pav.). Visiškai tiksliai nustatyti, kuris kapas suardė kurį, nebuvo įmanoma (išskyrus *tai, jog kapas 2 apardė kapo 1 kampą*). Sprendžiant iš to, jog griautinių kapų užpilde nerasta degintinių kaulų, reikėtų manyti, jog bent jau kapas 4 yra santykinai vėlesnis už juos, o sutampanti abiejų griautinių kapų ir degintinio kapo 3 duobių orientacija leistų minėtus kapus traktuoti kaip chronologiskai artimus.

Kitas vertus, centrinė kapo 4 padėtis neleidžia visiškai atmesti galimybės, kad tai galėjo būti pirmasis kapas šiame pilkapyje, kurį vėliau apsupo kiti trys kapai.

Kapo 4 duobės dydis siekė 1,87 m (R–V) x 1,03 m (Š–P) ir 24 cm gylį. Pjūvyje duobė buvo lėkšto duobens formos. Degintiniai kaulai, palyginti su rastaisiais kape 3, buvo stambūs. Kai kurie ilgujių kaulų fragmentai buvo net 6–8 cm ilgio, plokščiujių – 5x5 cm dydžio. Didžiausia jų koncentracija aptikta centrinėje duobės dalyje.

Kape įkapių nerasta. Mirusiojo kaulai visiškai sudegę, baltais kreminės spalvos, surinkti beveik visi iš daugiau kaip 800°C temperatūros laužavietės. Daug skeleto fragmentų pavyko identifikuoti. Konstatuota, jog palaikai greičiausiai vieno asmens – per 20 m. moters.

Centrinė **pilkapio 3** sampilo dalis buvo suardyta kvartalinės linijos. Išlikęs sampilo pakraštys buvo 6,1 m ilgio (ŠR–PV), 3 m pločio (ŠV–PR), aukščiausioje vietoje siekė 60 cm aukštį (48 pav.).

46 pav. Pilkapio 2 kapo 3 planas (xx – degintinių kaulų paplitimas). V. Vaitkevičiaus brėž.

Fig. 46. Plan of grave 3 in barrow 2 (xx – distribution of cremated bones).

47 pav. Pilkapio 2 kapo 4 planas (xx – degintinių kaulų paplitimas). V. Vaitkevičiaus brėž.

Fig. 47. Plan of grave 4 in barrow 2 (xx – distribution of cremated bones).

48 pav. Pilkapis 3 prieš tyrinėjimus (iš ŠR). 2002 m.

V. Vaitkevičiaus nuotr.

Fig. 48. Barrow 3 before investigations (from NE).

Sampilas supiltas iš geltono smėlio. Pilkapio pagrindas – intensyvus degēsingas, vietomis su smėliu maišytos žemės sluoksnis po sampilu aptiktas vidutiniškai 85 cm gylyje. Jo storis centrinėje pilkapio dalyje siekė 10–12 cm, į kraštus jis plonėjo. Tik pietvakarių pusėje šis intensyvus pagrindo sluoksnis pasiekė 15 cm storį ir susiliejo su pilkapio 4 pagrindo sluoksniu.

Sampilo pakraščiai buvo apdėti akmenimis. Geriau išlikę vainiko fragmentai rodė, kad pradžioje pa-

grindo lygyje buvo sukrauta didesnių ($20 \times 30 \times 16$ cm, $23 \times 27 \times 12$ cm) akmenų eilė. Šie akmenys dažnai buvo statomi stačiai. Jau esant supiltam sampilui, ši akmenų eilė buvo apkrauta (vietomis net 2–3 aukštais) mažesniais, $15 \times 18 \times 8$ cm, $12 \times 10 \times 6$ cm akmenimis. Vainiko vidinis dydis – $5,6 \times 6,4$ m. Tarpas tarp pilkapio 3 ir pilkapio 4 akmenų vainikų tesiekė 25–30 cm (13, 49 pav.).

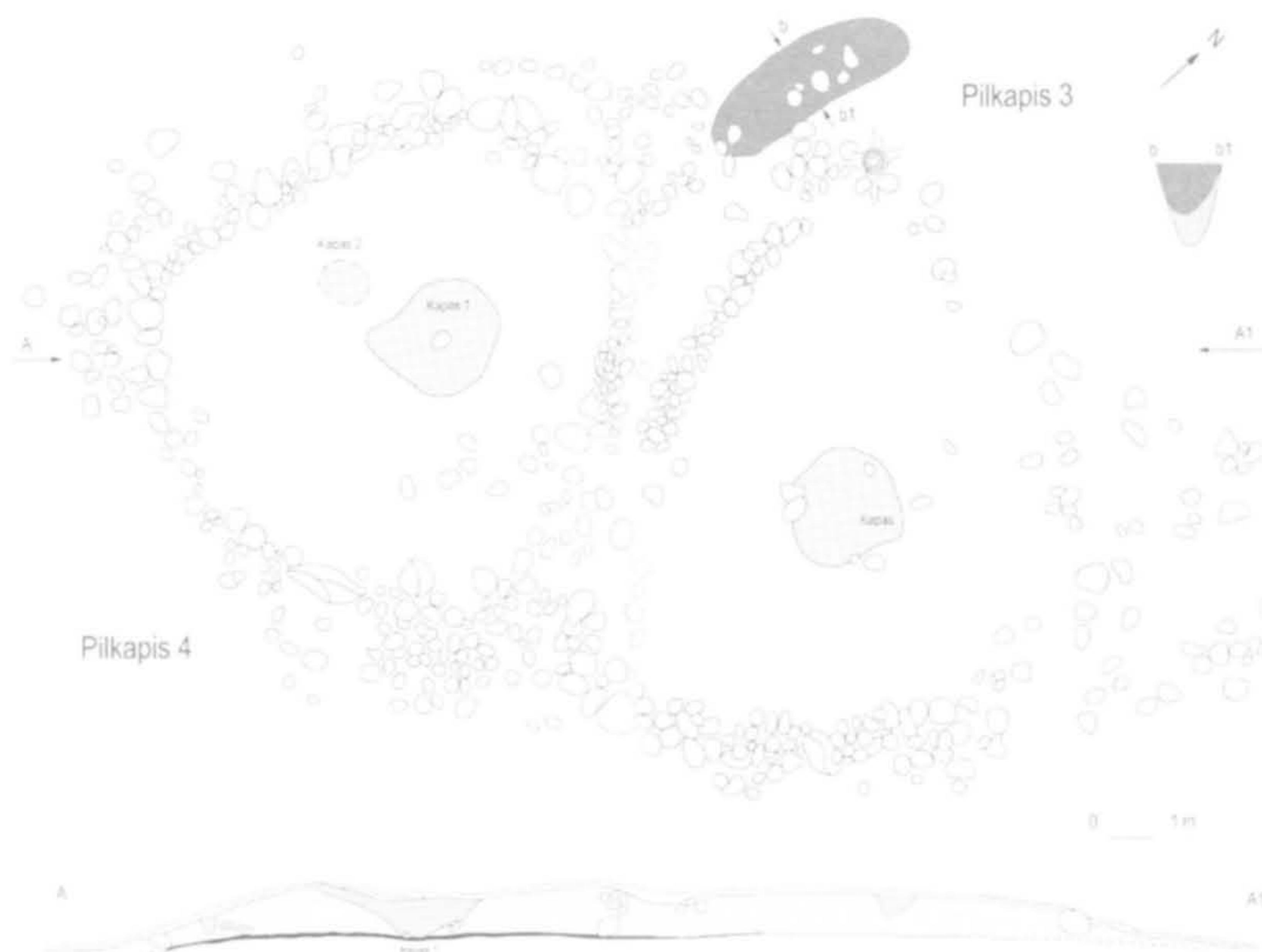
I ŠV nuo pilkapio 3 akmenų vainiko aptikta gili, $0,95 \times 2,8$ m dydžio juoda degēsinga žeme su anglukais užpildyta 1,15 m gylio duobė.

Kapas (degintinis). Duobės kontūras užfiksotas jau 22–25 cm giliau kvartalinės linijos paviršiaus lygio. Skirtingame gylyje prie kapo duobės gulėjo 4 akmenys (veikiausiai nebe pirminėje vietoje). Gilyn duobės ribos siaurėjo. Kapas buvo įrengtas centrinėje pilkapio dalyje, sampile, veikiausiai jau supylus patį pilkapį (7 pav.). Kapo duobės dugnas siekė pagrindo lygi. Duobė buvo nežymiai ištesta Š–P kryptimi, $1,48 \times 1,64$ m dydžio, pjūvyje – dubens stačiais ir vidutinio statumo šlaiteliais formos. Išlikusios jos dalies gylis siekė 34 cm. Kaulai koncentravosi R–V kryptimi kiek ištestame $40–55 \times 80$ cm dydžio plotelyje, kuris skyrėsi kiek tamsesne žeme ir sudarė nežymų kapo duobės pagilėjimą (50 pav.).

67 cm gylyje tarp kaulų aptiktas molinis ritinio formos verpstukas (25, 51 pav.). 85 cm gylyje maišytame pagrindo sluoksnuje, už kapo duobės ribos – keli ugnies deformuoti žalvarinio įvijinio žiedo fragmentai.

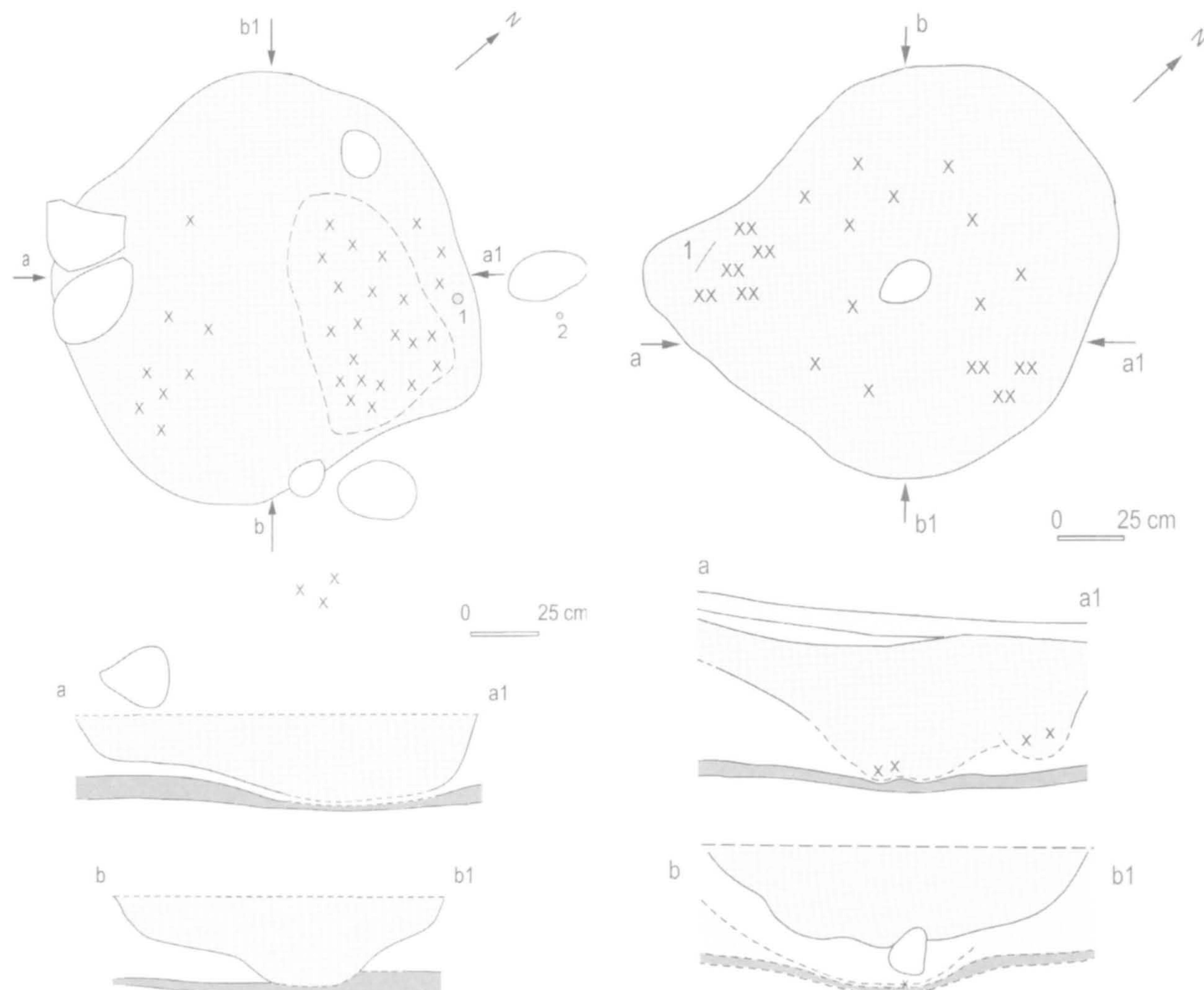
Mirusiojo kaulai visiškai sudegę, gelsvai rusvos, kreminės spalvos, iš $700–800^{\circ}\text{C}$ temperatūros laužavietės surinkti ne visi. Daug skeleto fragmentų pavyko identifikuoti. Konstatuota, jog palaikai – suaugusio, per 40 m. asmens. Jo lytis morfologiškai liko nenustatyta.

Pilkapis 4. Pusė jo sampilo jau buvo sunaikinta kvartalinės linijos. Išlikęs sampilo pakraštys buvo $4,7 \times 7,7$ m dydžio, siekė 1,65 m aukštį (PV).

49 pav. Pilkapių 3 ir 4 planas ir pjūvis. *V. Vaitkevičiaus brėž.**Fig. 49. Plan of barrows 3 and 4 and its sectional view.*

50 pav. Pilkapio 3 planas (nėra liko), xx –

Fig. 50. Plan of barrow 3 (not remain-

50 pav. Pilkapio 3 kapo planas (1 – verpstukas, 2 – žiedas (neišliko), xx – degintiniai kaulai). V. Vaitkevičiaus brėž.

Fig. 50. Plan of grave in barrow 3 (1 – spindle whorl, 2 – ring (not remaining), xx – cremated bones).

51 pav. Pilkapio 3 kapo įkapė. Molinis verpstukas.
R. Butvilienė pieš.

Fig. 51. Burial item of grave in barrow 3. Clay spindle whorl.

52 pav. Pilkapio 4 kapo 1 planas (1 – smeigtukas, xx – degintiniai kaulai). V. Vaitkevičiaus brėž.

Fig. 52. Plan of grave 1 in barrow 4 (1 – pin, xx – cremated bones).

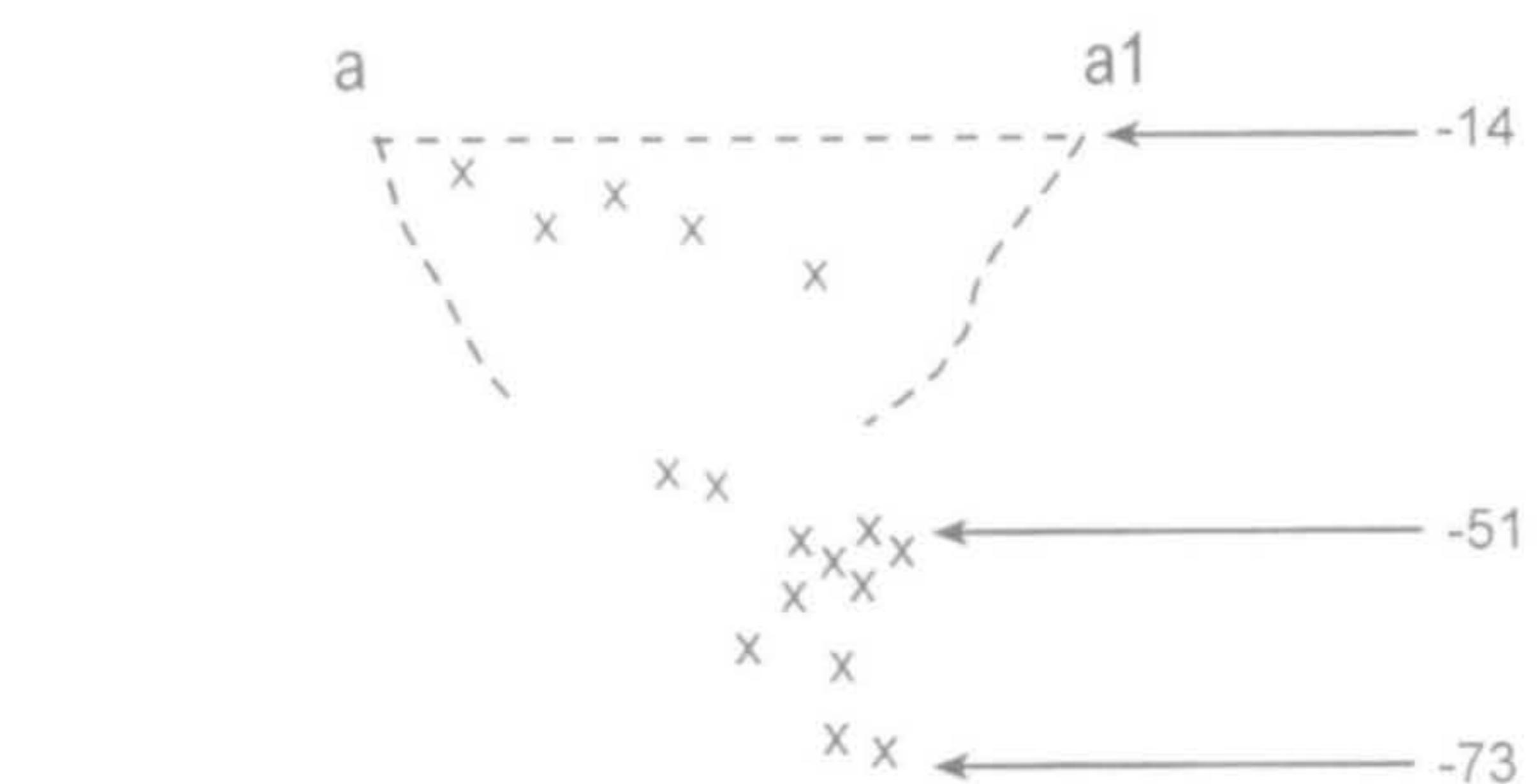
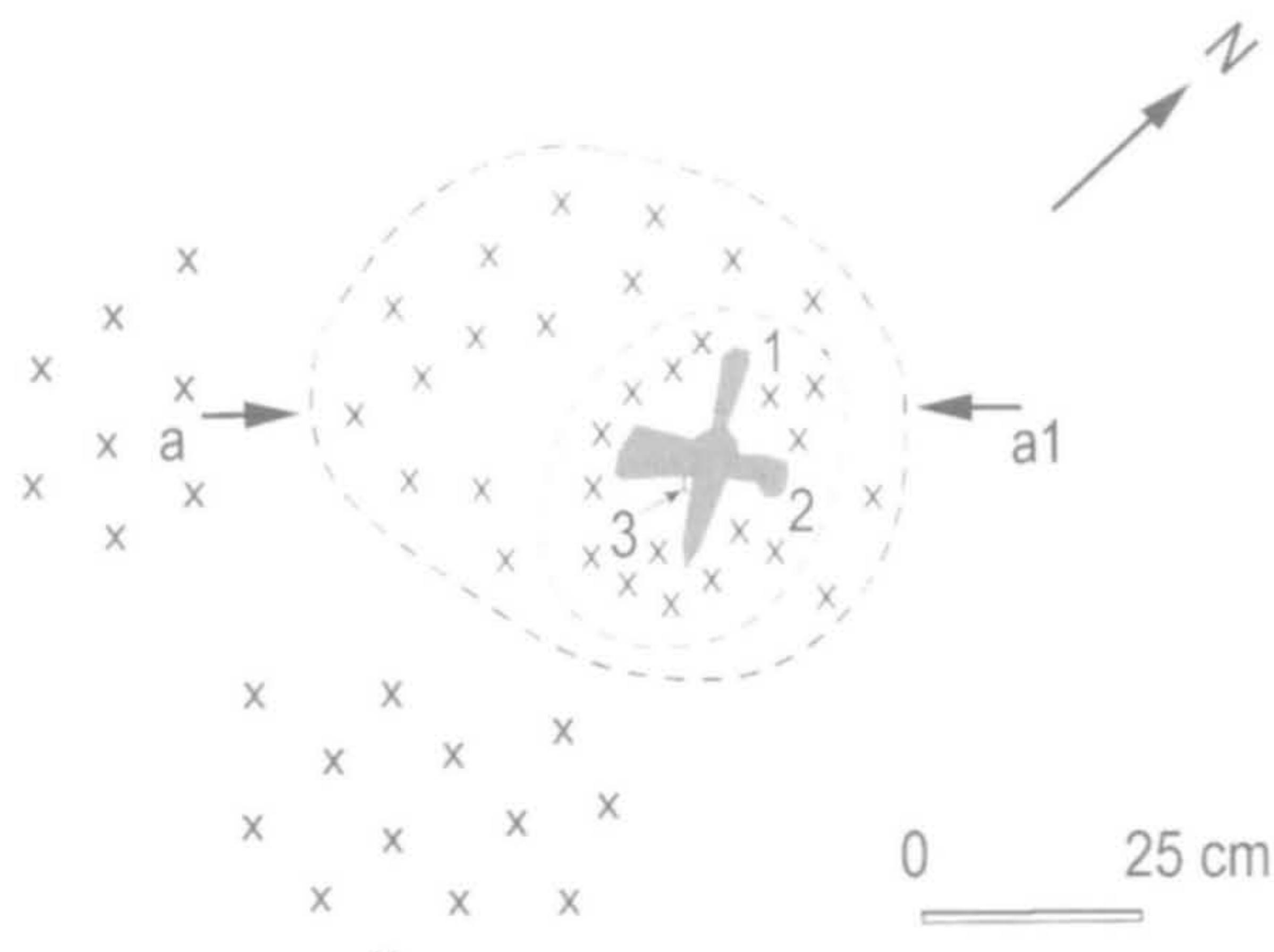
Sampilo būta iš geltono, vietomis su pilkšvos, rudos žemės priemaiša smėlio. Jo aukštis virš pagrindo siekė vidutiniškai 80–85 cm, tačiau centrinėje dalyje (kaip vėliau paaiškėjo – kapo 1 vietoje) sampilas buvo 16–18 cm išdubės (11 pav.).

Pilkapio pagrindas – degēsingos, vietomis su smėliu maišytos žemės su angliukais sluoksnis po sampilu aptinktas vidutiniškai 70–75 cm gylyje. Jis buvo 7–12 cm storio. Pilkapio vainikas išliko palyginti gerai. ŠV pusėje vainiko akmenys rasti nuslinkę už vainiko žiojėjusios duobės link; kelios

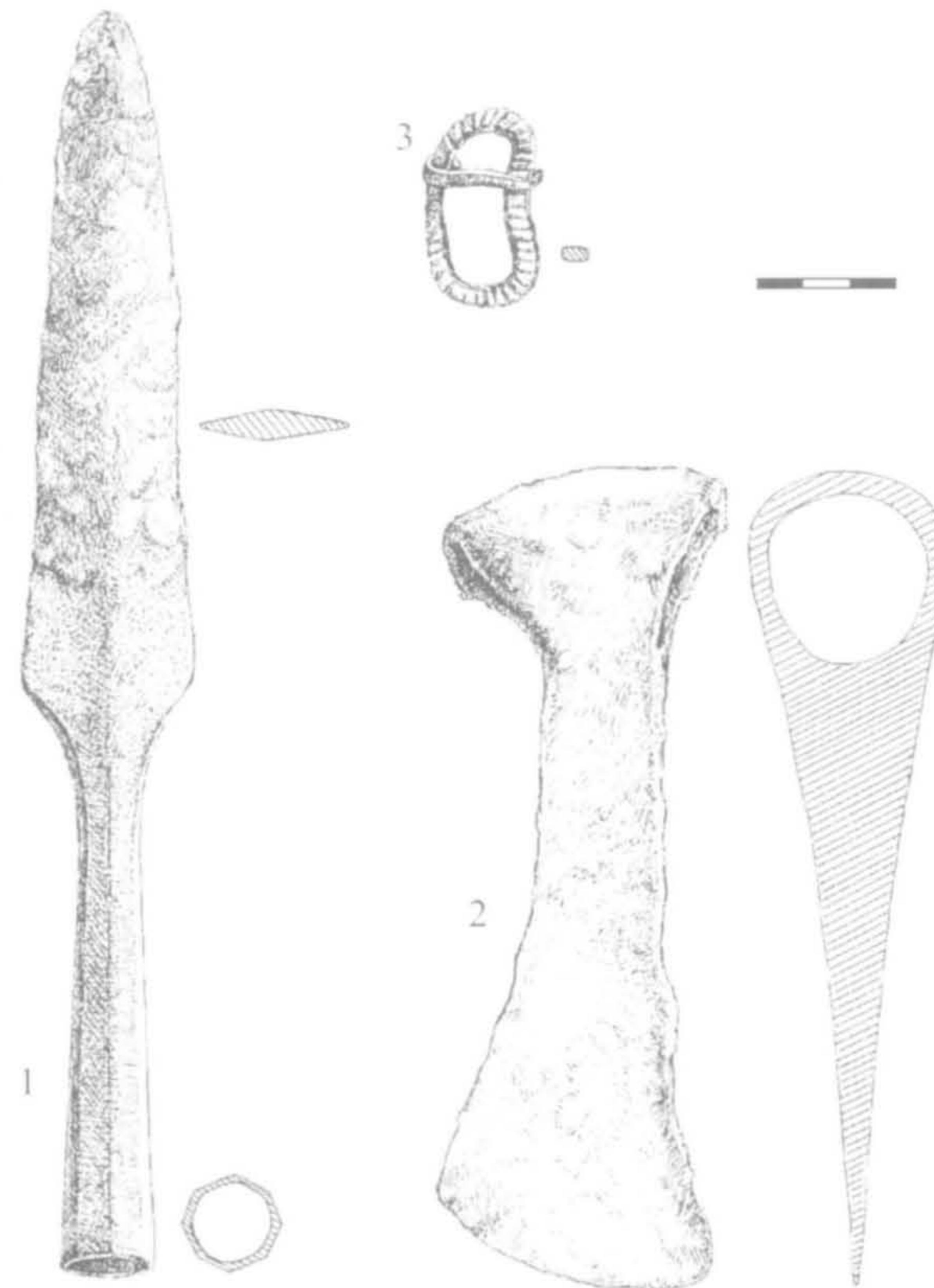
53 pav. Pilkapio 4 kapo 1 įkapė.
Geležinis smeigtukas.
R. Butviliénės pieš.

Fig. 53. Burial item of grave 1 in barrow 4. Iron pin.

54 pav. Pilkapio 4 kapo 2 planas (1 – ietigalis, 2 – kirvis, 3 – sagtis, xx – degintiniai kaulai). *V. Vaitkevičiaus brėž.*

Fig. 54. Plan of grave 2 in barrow 4 (1 – spearhead, 2 – axe, 3 – buckle, xx – cremated bones).

55 pav. Pilkapio 4 kapo 2 įkapės. 1 – ietigalis, 2 – kirvis, 3 – sagtis (1–3 – geležis). *R. Butviliénės pieš.*

Fig. 55. Burial item of grave 2 in barrow 4: 1 – spearhead, 2 – axe, 3 – buckle (1–3 – iron).

dešimtys akmenų PV dalyje buvo sukrītę į išorinę vainiko pusę (49 pav.).

Geriau išlikę vainiko fragmentai rodo, kad pradžioje pagrindo lygyje buvo sukrauti dideli (43x56x54, 35x45x38 cm) akmenys. Vėliau jie apkrauti (vietomis net 2–3 aukštais) mažais, 12x16x10, 10x16x8 cm akmenimis. Vidinis akmenų vainiko dydis siekė 5,5x5,8 m. Plane jo forma priminė kiaušinį, nukreiptą į ŠV. Galbūt taip atsitiko dėl labai artimos pilkapio 3 kaimynystės ir neįvertinto atstumo.

Kapas 1 (degintinis). Šio centrinio kapo duobės kontūrai užfiksuoti jau 24–28 cm gylyje. 60 cm gylyje ji buvo kiek ištėsta ŠR–PV kryptimi, 1,54x1,7 m dydžio, pjūvyje – dubens lėkštais ir vidutinio statumo šlaitais formos, siekė vidutiniškai 75 cm gylį ir kartu – pilkapio pagrindo sluoksnį (52 pav.).

56 pav.
V. Vaitk

Fig. 56

I
nių ka
rasta d
praktiš
akmuo
smeigt
tas į P-

Mi
vos spa
surinkti
sio, per

Kap
riniame
viršaus,
duobės
40 cm į I
teliuose,

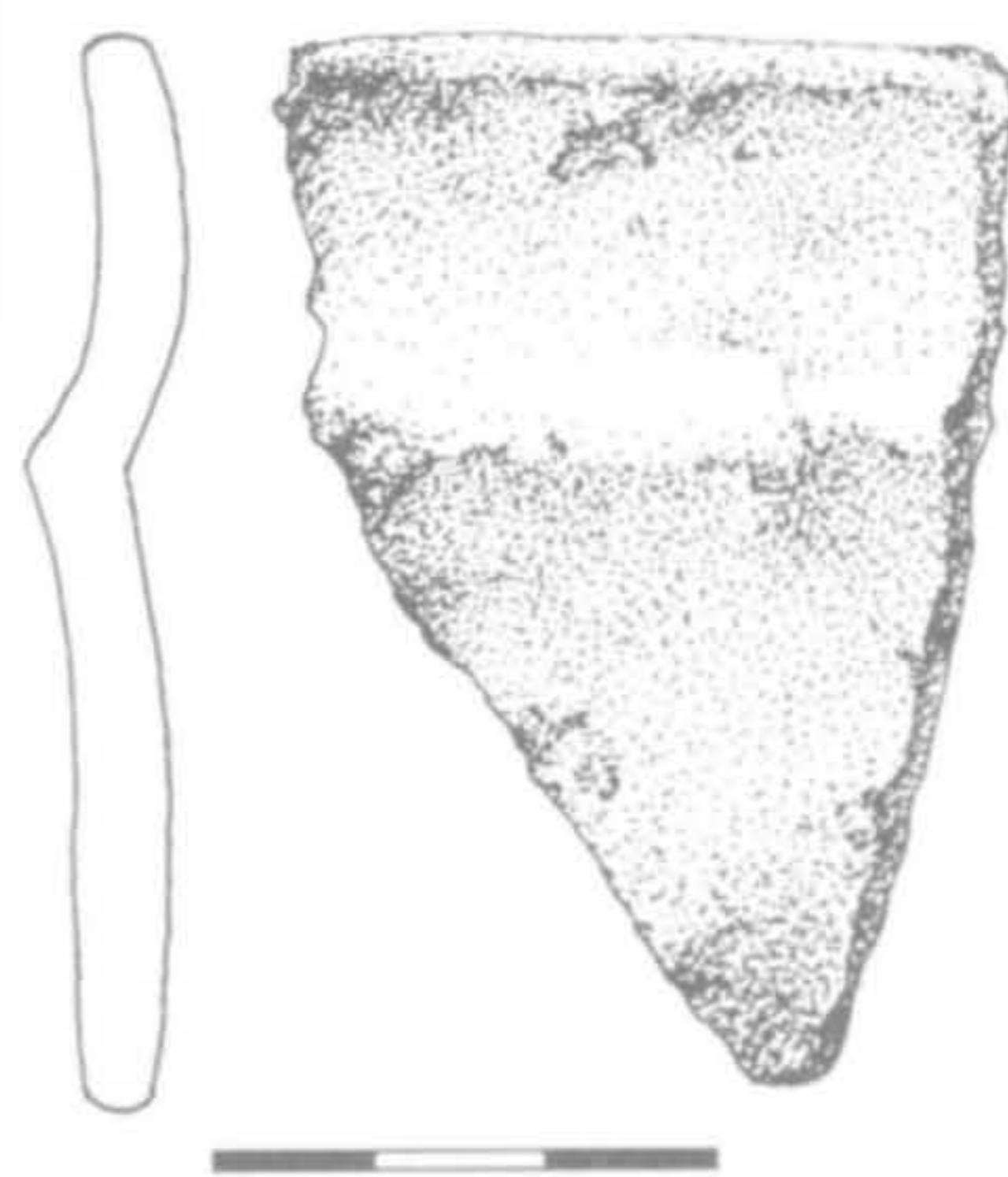
56 pav. Pilkapis 5 prieš tyrinėjimus (iš PV). 2003 m.
V. Vaitkevičiaus nuotr.

Fig. 56. Barrow 5 before investigations (from SW).

58 pav. Pilkapio 5 akmenų vainikas pabaigus tyrimus (iš V).
2003 m. *V. Vaitkevičiaus nuotr.*

Fig. 58. Stone circle of barrow 5 after investigations (from W).

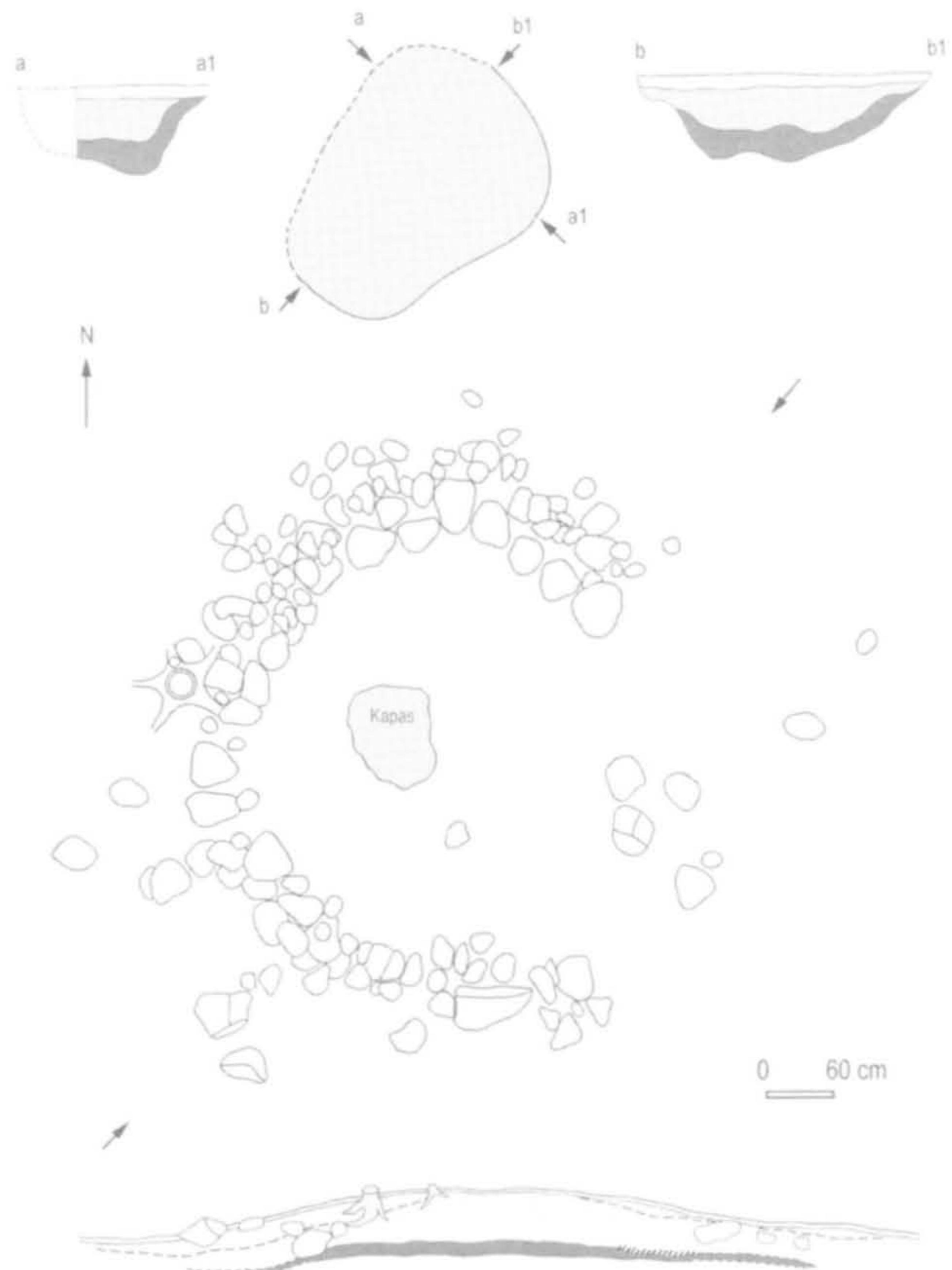
57 pav. Pilkapio 5 sampile rasta lipdytos keramikos šukė.
R. Butviliénės pieš.

Fig. 57. Potsherd found in mound of barrow 5.

Iki 38–41 cm gylio kapo duobėje rasta tik pavienių kaulų. Giliau, daugiausia dviejose ploteliuose, rasta daugiau švarai išrinktų kaulų. Kapo viduryje, praktiskai dugne, rastas padėtas 30x18x20 cm dydžio akmuo. 51 cm gylyje tarp kaulų aptiktas geležinis smeigtukas išplota galvute (53 pav.), adata nukreipta į P–PR.

Mirusiojo kaulai visiškai sudegę, gelsvai pilkšvos spalvos, iš 700–800° C temperatūros laužavietės surinkti ne visi. Konstatuota, jog palaikai – suaugusio, per 20 m. asmens, greičiausiai moters.

Kapas 2 (degintinis). Pavienių kaulų šiame antriniame kape rasta jau 12–15 cm giliau sampilo viršaus, tačiau geltoname smėlyje neišryškėjo joks duobės kontūras (skirtingai negu buvo kape I už 40 cm į R). Kaulų aptikta keliuose nedideliuose ploteliuose, maždaug 60x80 cm ribose (54 pav.). 25–

59 pav. Pilkapio 5 planas ir pjūvis. *V. Vaitkevičiaus brėž.*

Fig. 59. Plan of barrow 5 and its section.

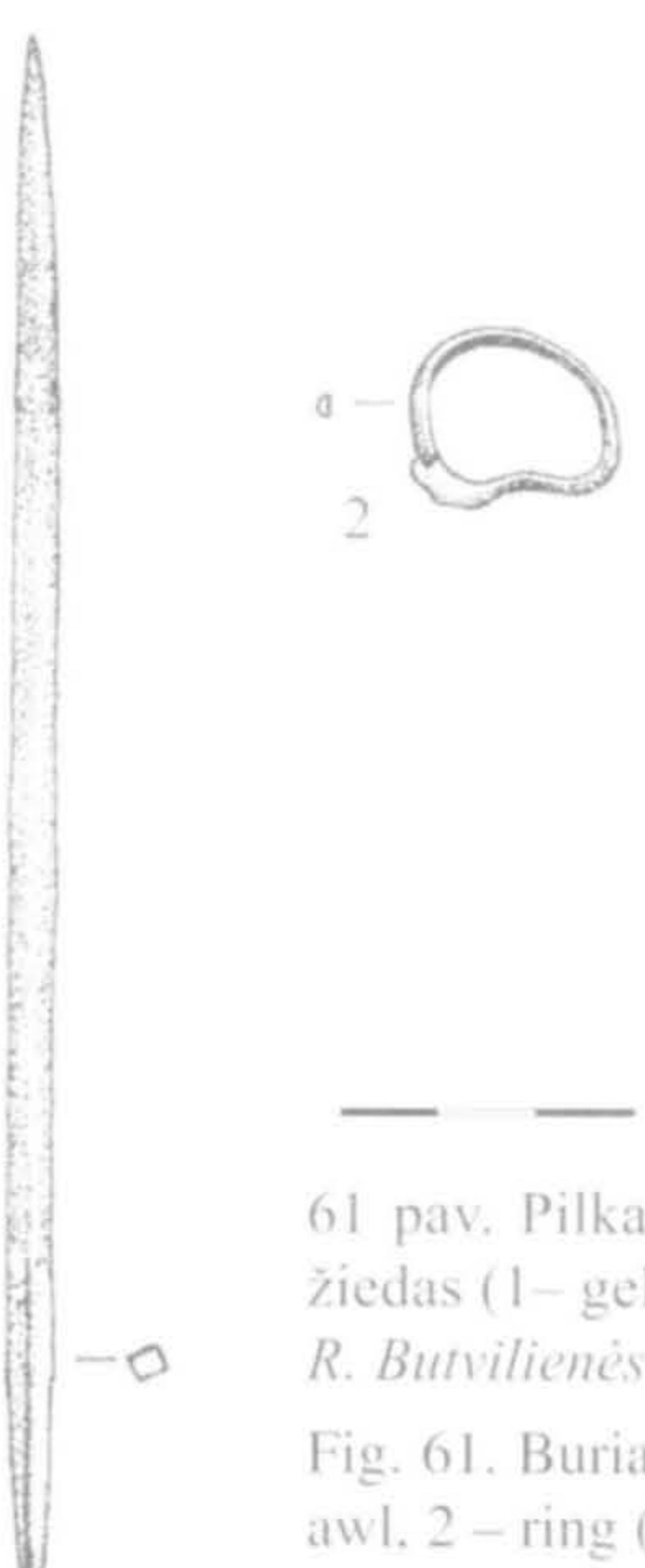
39 cm gylyje visame plote kaulai praktiskai pranyko, nors žemė tebebuvo rūpestingai sijojama. Tik 47 cm gylyje vėl aptikta R–V kryptimi kiek ištęsta,

60 pav. Pilkapio 5 kapo planas (1 – žiedas, 2 – yla, 3 – šlako gabalėlis, xx – degintiniai kaulai, // – degėsiai ir anglys).

V. Vaitkevičiaus brėž.

Fig. 60. Plan of grave in barrow 5 (1 – ring, 2 – awl, 3 – piece of slag, xx – cremated bones, // – ashes and coals).

61 pav. Pilkapio 5 kapo įkapės. 1 – yla, 2 – žiedas (1 – geležis, 2 – žalvaris).

R. Butviliénės pieš.

Fig. 61. Burial items of grave in barrow 5: 1 – awl, 2 – ring (1 – iron, 2 – bronze).

apie 30x40 cm dydžio stambių kaulų krūvelė (tarp jų dviejų šlaunikaulių dalys, apatinio žandikaulio dalis, kaukolės vidinės pertvaros, stuburo slankstelis ir kt.). 51 cm gylyje po šiai kaulais rastas geležinis ietigalis kalavijo formos plunksna. Po ietigaliu, statmenai jam, gulėjo siauraašmenis pentinis kirvis (27 pav.). Dar giliau – geležinė diržo sagtis B formos priekine dalimi (55 pav.). Po įkapėmis šiame kaape rasta dar daugiau stambių kaulų.

Konstatuota, jog mirusiojo kūnas buvo kremuotas didelėje, per 800° C temperatūros laužavietėje, iš kurios buvo išrinkti visi kaulai. Jie baltais kreminės spalvos, stipriai deformuoti, tačiau tarp jų gausu stambių, anatomiskai identifikuojamų fragmentų. Palaiakai priklausė stambaus sudėjimo vyresnio amžiaus (per 40 m.) vyru. Jis buvo patyręs čiurnos traumą (aptiktos kaulinės išaugos ties blauzdikaulio ir šleivikaulio raištinės jungties vieta), galėjo skustis kaklo skausmais ir sustingimui dėl osteochondrozės (ligos pėdsakai kaklo slanksteliuose), dar prieš mirtį jam iškrito krūminiai dantys.

Išlikusi **pilkapio 5** sampilo dalis buvo 3,4x5,3 m dydžio, siekė 50 cm aukštį (56 pav.).

Sampilas piltas iš geltono, vietomis balkšvo arba rusvo smėlio. Jame atsitiktinai rastas lipdytos keramikos lygiu paviršiumi puodo pakraštėlis (57 pav.). Pilkapio pagrindas – pilkšvas su anglukais, vietomis gausiais degėsiais maišytos žemės sluoksnis po sampilu aptiktas vidutiniškai 45–55 cm gylyje. Jo storis svyravo nuo 8 iki 18 cm.

Pilkapio vainiko būta kompaktiško. Kaip rodo geriau išlikę jo dalys, įrengiant vainiką virš pagrindo buvo sukrauta eilė stambesnių, vidutiniškai 27x42x16, 24x33x26 cm dydžio akmenų. Iš viršaus ši eilė nevisiškai tvarkingai buvo apdėta mažesniais, vidutiniškai 10x16x9, 15x22x13 cm dydžio akmenimis. Vainiko vidus buvo 3,2x3,6 m dydžio (58, 59 pav.). IŠV nuo akmenų vainiko aptikta pilka, vietomis ruda žeme su anglukais užpildyta duobė. I perkaso plotą patekusi duobės dalis buvo 1,85 m ilgio, 1,2 m pločio, 75–80 cm gylio.

Kapas (degintinis). Kapo duobės dėmė užfiksuota 53–54 cm gylyje nuo sampilo viršaus. Ji buvo apie 95 cm ilgio (ŠV–PR) ir apie 70 cm pločio (ŠR–PV).

Išilgai d...
mens st...
tai buvo...
Malkos...
angliuk...
trinėje...
pilkap...
54 c...

jant kap...
muotas...
didžiosi...
siame 5...
žies šla...

Mirt...
spalvos,...
surinkti...
fikuoti. K...
asmens,...
vietėje.

Išlik...
talinės l...
(62 pav.)

Sam...
viršuje...
akmenir...
virčio ri...
bose, da...
negu 20...
ten pat i...
aiškėjo,...
vės cha...
pavirto k...
tine dali...
tose, 9–...
puodeli...
2 didel...
mį virš...
kvartalini...

Pilk...
kais, vie...
pilu apt...
vidutini...
25 cm. I...
niko ko...

ivelė (tarp ikaulio daankstelis ir geležinis galiu, statnis kirvis gritis B foršiame ka-

o kremuo- vietėje, iš kreminės jų gausu mentų. Pa- amžiaus os traumą io ir šlei- įstis kak- zės (ligos mirti jam

,4x5,3 m

kšvo ar- lipdytos traštėlis angliu- s žemės 5–55 cm

ui podo pagrin- tiniškai viršaus esnais, akme- zio (58, ka, vie- ž. į per-

iksuota vo apie R-PV).

lšilgai dėmės išryškėjo iki 30 cm ilgio, 3–5 cm skersmens stambių anglų linijos (60 pav.). Atrodo, kad tai buvo sudegusių ar suanglėjusių malkų liekanos. Malkos į kapą pateko kartu su kaulais ir smulkiais angliukais bei pelenais. Kapas įrengtas pilkapio centrėje dalyje, sampile, veikiausiai jau supylus pati pilkapį. Kapo dugnas siekė pagrindo lygi.

54 cm gylyje rasta perdegusi geležinė yla, o sijo- jant kapo užpildą 55–57 cm lygyje aptiktas defor- muotas žalvarinės juostinės žiedas (61 pav.). Už didžiosios kaulų koncentracijos ribos, tačiau pana- šiame 53 cm gylyje, rastas 1,5x2,4 cm dydžio gele- žies šlako gabalėlis.

Mirusiojo kaulai tolygiai sudegę, gelsvai kreminės spalvos, iš apie 700–800°C temperatūros laužavietės surinkti ne visi. Daug skeleto fragmentų pavyko identifiuoti. Konstatuota, jog palaikai – suaugusio, 21–30 m., asmens, greičiausiai moters, kremuotos didelėje laužavietėje.

Išlikusi **pilkapio 6** sampilo dalis į ŠV nuo kvartalinės linijos buvo 6,2x7,8 m dydžio, 1,2 m aukščio (62 pav.).

Sampilas supiltas iš tamsiai geltono smėlio, viršuje apmestas vidutiniškai 10x15x10 cm dydžio akmenimis (63 pav.). Ypač daug jų aptikta rytinio ketvirčio ribose. Akmenys koncentravosi kv. FG5–7 ri- bose, daugiausia 5–20 cm gylyje (21 pav.). Giliau negu 20 cm akmenų sumažėjo, bet 27–32 cm gylyje ten pat išryškėjo pilkos degésingos, kaip vėliau pa- aiškėjo, degintinio kapo duobės kontūras. Viršuje bu- vės chaotiškas akmenų išsidėstymas 31–35 cm gylyje pavirto kompaktiškos akmenų konstrukcijos viršutine dalimi (20 pav.). Tarp šių akmenų įvairiose vietose, 9–27 cm gylyje, aptiki 7 lipdytos keramikos puodelio lygiu paviršiumi fragmentai (64 pav.). Dar 2 didelės puodelio šukės rastos nuimant miškožemį virš vainiko akmenų kv. E4, viena – perartame kvartalinės linijos viršutiniame sluoksnje (kv. I7).

Pilkapio pagrindas – pilkšvo smėlio su angliukais, vietomis su gausiais degésiais sluoksnis po sam- pilu aptiktas 75–80 cm gylyje. Sluoksnis buvo vidutiniškai 15 cm storio, nors vietomis siekė net 22–25 cm. Pilkapio vainikas išliko palyginti gerai. Vainiko konstrukcija analogiška pilkapio 5 vainikui:

62 pav. Pilkapis 6 prieš tyrinėjimus (iš PR). 2003 m.
V. Vaitkevičiaus nuotr.

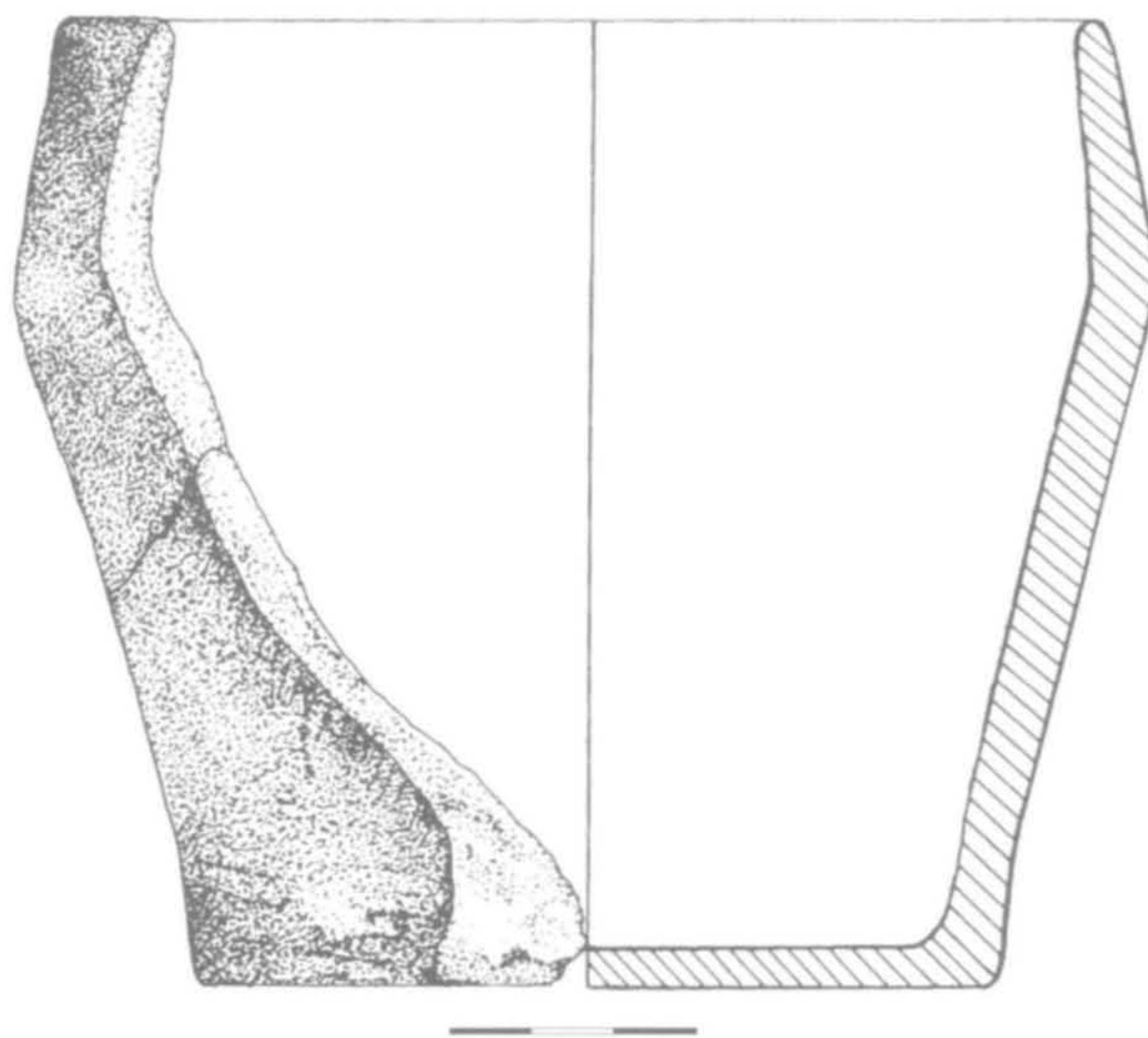
Fig. 62. Barrow 6 before investigations (from SE).

63 pav. Pilkapio 6 planas (♦ – lipdytos keramikos šukės). *V. Vaitkevičiaus brėž.*

Fig. 63. Plan of barrow 6 (♦ – potsherds).

aukščiau pagrindo sukrauta stambių, vidutiniškai 40x55x30 cm dydžio akmenų eilė. Iš viršaus ji gausiai apkrauta vidutiniškai 10x15x10 cm dydžio akmenimis. Vainiko vidinis dydis siekė 5,5x5,8 m (12 pav.).

64 pav. Pilkapyje 6 rastas lipdytos keramikos puodas lygiu paviršiumi. R. Butvilienės pieš.

Fig. 64. Handmade pot with smooth surface found in barrow 6.

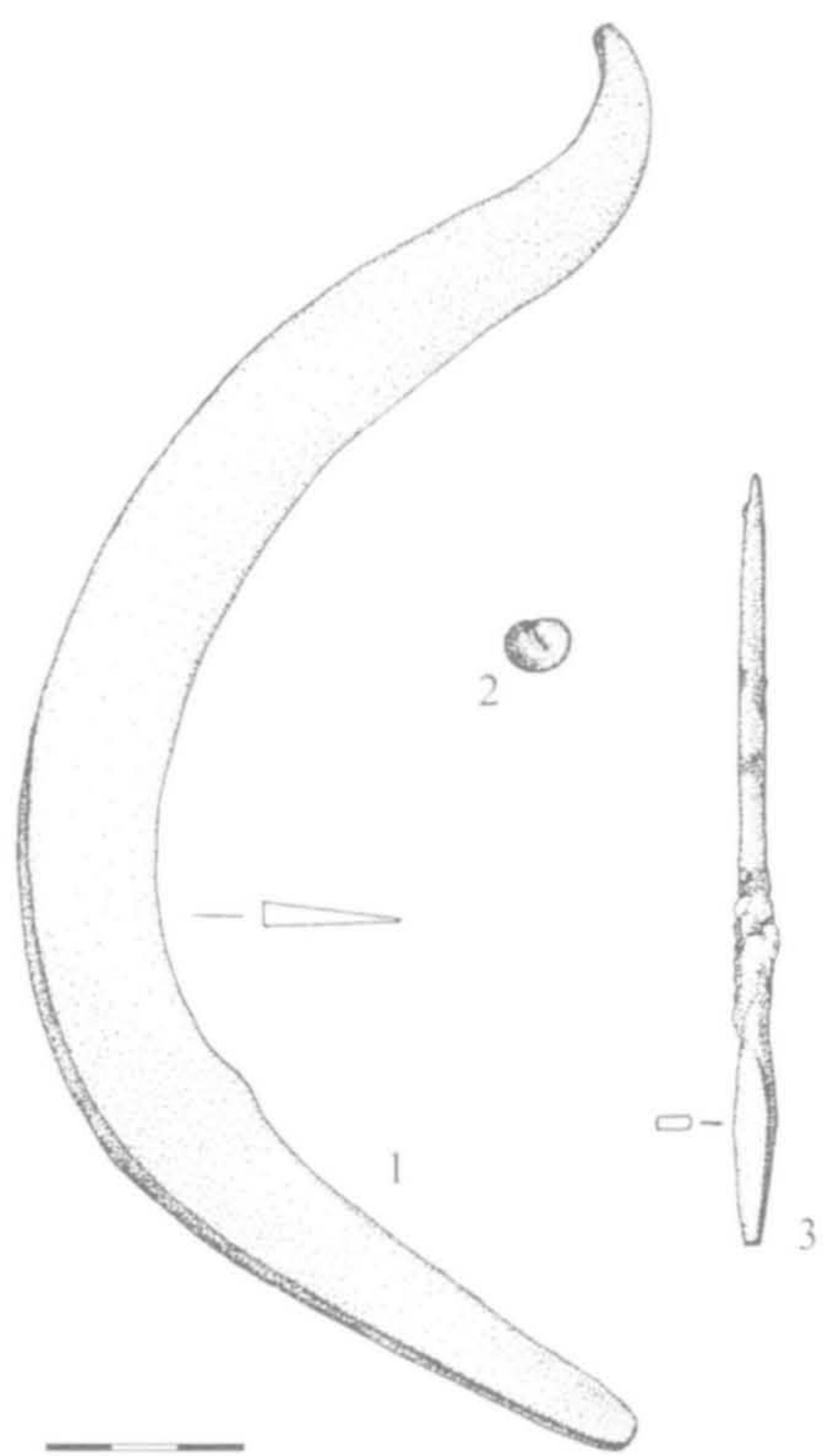
65 pav. Pilkapio 6 kapo planas (1 – pjautuvas, 2 – yla, ſ – lipdytos keramikos šukės, xx – degintiniai kaulai; punktyras žymi akmenis 5–20 cm gylyje, nepertraukiamą liniją – gilesniame lygyje). V. Vaitkevičiaus brėž.

Fig. 65. Plan of grave in barrow 6 (1 – sickle, 2 – awl, ſ – potsherds, xx – cremated bones; dot line for stones at a depth of 5–20 cm, continuous line for stones at a greater depth).

Į P nuo akmenų vainiko aptikta tamsiai pilku smėliu su angliukais užpildyta duobė. Į tyrimų plotą patekusi jos dalis buvo 0,8–1x4,9 m dydžio (PV duobės pakraštys tėsėsi po miško keliu Santaka–Šlepiškės).

Kapas (degintinis). Jo vietą sampilo viršuje žmėjo chaotiškai išsidėstę akmenys. 21–29 cm jie virto kompaktiška akmenų konstrukcija – viršutinė krūsnies dalimi. 27 cm gylyje aptikti paskutiniai dideli sudužusio puodo fragmentai (28 pav.). 27–32 cm gylyje užfiksotas ir pilko su angliukais užpildo kapo duobės kontūras. Jo ribose aptikti vienas ant kito sukrauti 16x22x15, 18x24x16, 9x17x10, 14x18x8, 16x19x15 cm dydžio granito rieduliukai, sukrauti ŠV-PR kryptimi pailgoje (325° – 145°), 0,45–0,55x1,1 m dydžio duobėje vidutinio statumo šlaitais.

Pirmieji degintinių kaulų trupiniai aptikti 60–65 cm gylyje, kiek į P nuo krūsnies. 70–72 cm gylyje čia aptikta didelė kaulų koncentracija, besitęsianti i

66 pav. Pilkapio 6 kapo įkapės. 1 – pjautuvas, 2 – karolis, 3 – yla (1, 3 – geležis, 2 – stiklas). R. Butvilienės pieš.

Fig. 66. Burial items of grave in barrow 6: 1 – sickle, 2 – bead, 3 – awl (1, 3 – iron, 2 – glass).

duobės
rasta pe
susilyde
PV nuo
lyje, rast
(24, 65,

Miru
nės spal
vietės s
pavyko i
skausma
pėdsakai
laikai su
ro, krem

Padė

Prie
bo, rasto
jo: Santa
pavaduo
Bazeviči
kevičius,
nos fakul
jiems šio

Balči
dicijos Vil
Cehal

logiczne v
Wilno, 19

Cehal
kurhanowe
ta Troki w
zne. Warsz

Chyž
nagrobne w
rzymskim

Daug
né D., Sim
ir Jaroš ap
logija. Viln

Gansu
Steel // No
No. 1, p. 4

iai pilku smėliu plotą pa-
o (PV duobės
a-Šlepiskės).
o viršuje žy-
29 cm jie vir-
– viršutine
askutiniai du
v.). 27–32 cm
užpildo kapo
s ant kito su-
D, 14x18x8,
sukrauti ŠV–
–0,55x1,1 m
s.

akti 60–65 cm
n gylyje čia
itęsianti už

duobės kontūro tollyn į P. Šioje srityje 81 cm gylyje rasta perdegusi geležinė yla. Sijojant žemes, rastas susilydės žalio stiklo ar emilio karolis. Toliau į P–PV nuo pagrindinės kaulų koncentracijos, 1,02 m gylyje, rastas perdegės geležinis pjautuvas atriestu galu (24, 65, 66 pav.).

Mirusiojo kaulai tolygiai sudegę, gelsvai kreminės spalvos, iš apie 700–800° C temperatūros laužavietės surinkti ne visi. Daug skeleto fragmentų pavyko identifikuoti. Mirusysis galėjo skustis kaklo skausmais ir sustingimu dėl osteochondrozės (ligos pėdsakai kaklo slanksteliuose). Konstatuota, jog palaikai suaugusio, 40–50 m. asmens, greičiausiai vyras, kremuoto didelėje laužavietėje.

Padėka

Prie Santakos ekspedicijos organizavimo ir darbo, rastos medžiagos išsaugojimo ir tyrimų prisidėjo: Santakos girininkijos girininkas Darius Stonis, pavaduotojas Giedrius Juknevičius, eigulys Stasys Bazevičius, archeologai Gytis Grižas ir Vytenis Dapkevičius, istorikas Mirosław Gajewski, VU Medicinos fakulteto doc. dr. Rimantas Jankauskas. Visiems jiems šios publikacijos autorius nuoširdžiai dėkoja.

ŠALTINIŲ IR LITERATŪROS SARAŠAS

Balčiūnas J., 1987 – 1987 m. žvalgomosios ekspedicijos Vilniaus m. ir rajone ataskaita. LIIR F. 1–2249.

Cehak Hołubowiczowa H., 1936 – Zabytki archeologiczne województwa Wileńskiego i Nowogródzkiego. Wilno, 1936.

Cehak-Holubowiczowa H., 1955 – Cmentarzysko kurhanowe z VI i VII w. w miejscowości Karmazyny koło miasta Troki w Litewskiej SRR // Wiadomości archeologiczne. Warszawa, 1955. T. XXII, zesz. 3–4, p. 312–331.

Chyżewska-Sułowska M., 1971 – Kamienne stele nagrobne w rejonie Bałtyku w okresach późnolateńskim i rzymskim // Pomorania Antiqua, 1971. T. 3, p. 117–162.

Daugnora L., Girininkas A., Guobytė R., Kisielienė D., Simniškytė A., Stančikaitė M., 2004 – Juodonys ir Jaros apyežeris: gamta ir gyventojai // Lietuvos archeologija. Vilnius, 2004. T. 26, p. 111–134.

Gansum T., 2004 – Role the Bones – from Iron to Steel // Norwegian Archaeological Review. 2004, Vol. 37, No. 1, p. 41–57.

Greimas A. J., 1990 – Tautos atminties beiškant. Apie dievus ir žmones. Vilnius–Chicago, 1990.

Kaczyński M., 1963 – Materiały z badań 1934 r. na cmentarzysku kurhanowym w miejscowości Sudata, pow. Święciany, na Wileńszczyźnie (LSRR) // Wiadomości archeologiczne. Warszawa, 1963. T. 29, p. 138–156.

Katalynas K., 1998 – Santakos pilkapynas // Kultūros paminklų enciklopedija. Rytų Lietuva. Vilnius, 1998. T. 2, p. 331.

Kazakevičius V., 1993 – Plinkaigalio kapinynas // Lietuvos archeologija. Vilnius, 1993. T. 10.

Kazakevičius V., Malonaitis A., 2004 – Vertikaliai įsmeigtini ginklai Lietuvos geležies amžiaus paminkluose // Lietuvos aukštųjų mokyklų mokslo darbai. Istorija. Vilnius, 2004. T. LIX–LX, p. 3–12.

Kliaugaitė V., 2000 – Tyrinėjimai Baliulių pilkapyne 1999 m. // Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 1998 ir 1999 metais. Vilnius, 2000, p. 174–179.

Kliaugaitė V., 2003 – Peršaukščio, Kasčiukų pilkapyno (A 1105P ir A 1106P), Švenčioniu r., archeologijos tyrimų 2003 m. ataskaita. Vilnius, 2003. LIIR F. 1–4120.

Kokowski A., 1993 – Zagadnienie pochówków częstekowych w grupie Masłomęckiej // Wierzenia predchrześcijanskie na ziemiach polskich. Gdańsk, 1993, p. 118–124.

Kuncienė O., 1980 – Grigiškių (Neravų) pilkapyno loidojimo papročiai (I. M. e. V–VII a. pilkapiai) // Lietuvos TSR Mokslų akademijos darbai (ser. A). Vilnius, 1980. T. 3, p. 41–54.

Kuncienė O., 1983 – Grigiškių (Neravų) pilkapyno radiniai (3. Keramika) // Lietuvos TSR Mokslų akademijos darbai (ser. A). Vilnius, 1983. T. 3, p. 50–60.

Kurila L., 2002 – Socialinių santykų atspindžiai Rytų Lietuvos pilkapių degintinių kapų medžiagoje // Archaeologia Lituana. Vilnius, 2002. T. 3, p. 122–135.

LAA, 1977 – Lietuvos TSR archeologijos atlasas. IXIII a. pilkapynai ir senkapiai. Vilnius, 1977. T. 3.

Luchtnas A., 1994 – „Aukuro kalno“ piliakalnio Kernavėje tyrinėjimai // Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 1992 ir 1993 metais. Vilnius, 1994, p. 50–53.

Luchtnas A., 1998 – Gyvenviečių ir kapinyno tyrinėjimai Kernavėje, Pajautos slėnyje, 1996 ir 1997 metais // Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 1996 ir 1997 metais. Vilnius, 1998, p. 82–86.

Luchtnas A., Vėlius G., 2002 – Katalog – Catalogue // Kernavė – litewska Troja. Katalog wystawy ze zbiorów Państwowego Muzeum-Rezerwatu Archeologicznego i Historii w Kernavė, Litwa. Warszawa, 2002, p. 95–210.

Madýda-Legutko R., 1986 – Die Gürtelschnallen der römischen Kaiserzeit und der frühen Völkerwanderungszeit im mitteleuropäischen Barbaricum // B. A. R. International Series. Oxford, 1986. No. 360.

- Navickaitė O.**, 1959 – Bačkininkėlių piliakalnis // Iš lietuvių kultūros istorijos. Vilnius, 1959. T. 2, p. 103–118.
- Simniškytė A.**, 1998 – Eikotiškio kapinynas Rytų Lietuvos pilkapių kultūros kontekste // Istorija. Vilnius, 1998. T. 37, p. 14–24.
- Steponaitis V.**, 2000 – Padubės–Šaltaliūnės III grupės pilkapių tyrinėjimai 1999 m. // Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 1998 ir 1999 metais. Vilnius, 2000, p. 205–206.
- Svetikas E.**, 1983 – Žvalgomosios archeologinės ekspedicijos Alytaus rajone 1983 metais kasinėjimų ataskaita. Alytus, 1983. LIIR F. 1–1083.
- Šimėnas V.**, 1998a – Dvyliškio (Paraisčiu) pilkapyno tyrinėjimai 1997 metais // Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 1996 ir 1997 metais. Vilnius, 1998, p. 161–164.
- Šimėnas V.**, 1998b – Skersabalių pilkapyno 2-osios grupės tyrinėjimai 1997 metais // Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 1996 ir 1997 metais. Vilnius, 1998, p. 165–168.
- Tautavičius A.**, 1959 – Šalčininkų rajono pilkapynų tyrinėjimai // Iš lietuvių kultūros istorijos. Vilnius, 1959. T. 1, p. 65–82.
- Tautavičius A.**, 1971 – 1971 m. žvalgomosios ekspedicijos ataskaita. LIIR F. 1–313.
- Tautavičius A.**, 1981 – Taurapilio „kunigaikščio“ kapas // Lietuvos archeologija. Vilnius, 1981. T. 2, p. 18–43.
- Tautavičius A.**, 1996 – Vidurinis geležies amžius Lietuvoje (V–IX a.). Vilnius, 1996.
- Vaitkevičienė D., Vaitkevičius V.**, 2001 – XIII a. Lietuvos valstybinės religijos bruožai // Lietuvos archeologija. Vilnius, 2001. T. 21, p. 311–334.
- Vaitkevičius V.**, 2000 – Santakos (Vilniaus r.) pilkapių tyrinėjimų 2000 m. ataskaita. Pašulniškės–Vilnius, 2000. LIIR F. 1–3521.
- Vaitkevičius V.**, 2002a – Santakos pilkapynas // Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 2000 metais. Vilnius, 2002, p. 83–85.
- Vaitkevičius V.**, 2002b – Santakos pilkapių tyrinėjimai Lietuvoje 2001 metais. Vilnius, 2002, p. 102–105.
- Vaitkevičius V.**, 2003 – Alkai. Baltų šventviečių studija. Vilnius, 2003.
- Vaitkevičius V.**, 2004 – Pakalnių pilkapių tyrinėjimai (Vilniaus r.) // Lietuvos archeologija. Vilnius, 2004. T. 26, p. 47–72.
- Vaitkevičius V.**, 2005a – Santakos pilkapynas // Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 2002 metais. Vilnius, 2005, p. 82–85.
- Vaitkevičius V.**, 2005b – Interpreting the East Lithuanian Barrow Culture // Interarchaeologia/ 1. Culture and Material Culture. Papers from the first theoretical seminar of the Baltic archaeologists (BASE) held at the University of Tartu, Estonia, October 17th–19th, 2003. Tartu–Riga–Vilnius, 2005. No. 1, p. 71–86.
- Zabiela G., 1995 – Medinės Lietuvos pilys. Vilnius, 1995.
- Zabiela G., 1999 – Geležies amžiaus radiniai iš Umergės // Lietuvos archeologija. Vilnius, 1999. T. 18, p. 69–75.
- Zabiela G., 2001 – Naujas Lietuvos piliakalnių sąrašo papildymas (1995–2000 m.) // Kultūros paminklai. Vilnius, 2001. T. 8, p. 21–36.
- Zabiela G., 2005 – Čiobiškio ir Rusių Rago pilkapynu tyrinėjimai 1963–1964 metais // Musninkai. Kernavė. Čiobiškis. Vilnius, 2005, p. 127–139.
- Zaluza B., 2002 – W poszukiwaniu tajemnic przeszłości // Nasz Czas, 2002 m. liepos mėn. 25–31, p. 1, 12.
- Zoll-Adamikowa H., 1983 – Die oberirdischen Brandbestattungen bei den Slawen im Lichte der schriftlichen und archäologischen Quellen // Archaeologia Polona. Warszawa, 1983. T. XXI–XXII, p. 223–232.
- Бажан И. А., Каргапольцев С. Ю., 1989 – В-образные рифленые пряжки как хронологический индикатор синхронизации // Краткие сообщения института археологии. Москва, 1989. № 190, с. 28–35.
- Волкайте-Куликаускене Р., 1985 – О серпах литовского типа // Новое в археологии Прибалтики и соседних территорий. Таллин, 1985, с. 7–14.
- Казакевичюс В., 1988a – Оружие балтских племен на территории Литвы. Вильнюс, 1988.
- Казакевичюс В., 1988b – Редкая форма наконечников копий на территории Литвы // Древности Литвы и Белоруссии. Вильнюс, 1988, с. 79–88.
- Лухтан А. Б., 1997 – Война V века в Литве // Беларусь у систэме ёўрапейскіх культурных сувязяў. Гістарычно-археалагічны зборнік. Мінск, 1997. № 11, с. 15–20.
- Медведев А. М., 1996 – Беларуское Понеманье в раннем железном веке (I тысячелетие до н. э.–5 в. н. э.). Минск, 1996.
- Таутавичюс А., 1953. Восточная Литва в первом тысячелетии нашей эры. Диссертация на соискание звания кандидата исторических наук. Вильнюс, 1953. LIIR F. 2–2.

SANTRUMPOS

LIIR – Lietuvos istorijos instituto Rankraštynas.

LNM – Lietuvos nacionalinis muziejus.

MMT – Mokslinė metodinė kultūros paminklų apsaugos taryba.

BARROWS OF SANTAKA (VILNIUS DISTRICT)

Vykintas Vaitkevičius

Reikšminiai žodžiai: Rytų Lietuvos pilkapių kultūra, pilkapis, laidojimo papročiai.

Keywords: East Lithuania Barrow Culture, barrow, burial rites.